

Traumaattinen matka

– Sotalapsuudesta aikuisuuteen: Eeron tarina Heikki
Hietamiehen romaanissa *Äideistä parhain*

Iiona Latvala

Kirjallisuuden pro gradu –tutkielma

Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos

Jyväskylän yliopisto

Syksy 2012

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Ilona Latvala	
Työn nimi – Title Traumaattinen matka –Sotalapsuudesta aikuisuuteen: Eeron tarina Heikki Hietamiehen romaanissa <i>Äideistä parhain</i>	
Oppiaine – Subject Kirjallisuus	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Syksy 2012	Sivumäärä – Number of pages 63
Tiivistelmä – Abstract Tutkielmani käsittelee traumaattisten kokemusten ilmenemistä päähenkilössä ja hänen käyttäytymisessään Heikki Hietamiehen romaanissa <i>Äideistä parhain</i> . Tutkin myös, millä tavoin trauma ilmenee itse romaanin kerronnassa; miten trauma siis muuntuu kirjallisuuden kieleksi. Päädyin aiheeseen, koska Hietamiehen romaanista ei ole tehty vastaavaa traumafiktioon liittyvää tutkimusta. Sotalasten traumaattisista kokemuksista ylipäätään on jonkin verran tehty tieteellisiä tutkimuksia ja vuosikymmenten saatossa myös sotalasten omaelämäkerrat ovat nousseet yhä enemmän esille. Aloitan tutkielmani käsittelemällä traumakäsitteen syntyä, oireita ja vaiheita. Tuon luvussa esiin myös traumanarratiivisen tutkimuksen sekä lähestyn myös traumakertomusten estetiikkaa lähinnä tutkijoiden Sirkka Knuutilan ja Anne Whiteheadin näkökulmista käsin. Kolmannessa luvussa käsitelen lastensierrojen historiallista taustaa, miten kaikki alkoi ja miten lasten paluu takaisin kotimaahan sujui. Tämän jälkeen siirryn käsittelemään päähenkilön romaanissa ilmeneviä traumoja ja niiden kerrontaa. Viimeisessä luvussa nostan esiin päähenkilön traumaattisen matkan sovituksen, mutta käsitelen lyhyesti myös kirjallisuuden reseptiontutkimuksen näkökulmaa, sitä miten lukijat ovat ottaneet Hietamiehen teoksen vastaan.	
Asiasanat – Keywords Trauma, traumafiktio, traumanarratiivinen tutkimus, sotalapset, lapsuus, matka	
Säilytyspaikka – Depository	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällys

1. JOHDANTO	4
2. TRAUMA KÄSITTEENÄ JA SEN OIREET	9
2.1 Trauman vaiheet.....	9
2.2 Traumanarratiivinen tutkimus.....	14
2.3 Traumakertomuksen estetiikka	16
3. TRAUMAATTINEN LAPSUUS SODAN VARJOSSA	21
3.1 Lastensiirtojen historiaa	21
3.2 Pois sodan jaloista	23
3.3 Takaisin kotiin.....	27
4. PÄÄHENKILÖN TRAUMAT JA NIIDEN KERRONTA ROMAANISSA ÄIDEISTÄ PARHAIN	31
4.1 Unet ja unelmat	31
4.2 Hajut	37
4.3 Kirjoitukset.....	41
4.4. Säästäväisyys.....	48
5. TRAUMAATTISEN MATKAN SOVITUS	51
5.1 Matka menneisyyteen.....	51
5.2 Matka minuuteen.....	52
5.3 Lukijan matka.....	54
6. PÄÄTÄNTÖ	58
LÄHTEET	60

1. JOHDANTO

Tutkielmani käsittelee traumaattisten kokemusten ilmenemistä päähenkilössä ja hänen käyttäytymisessään Heikki Hietamiehen romaanissa *Äideistä parhain*¹ (1992). Tutkin myös, millä tavoin trauma ilmenee itse romaanin kerronnassa; miten trauma siis muuntuu kirjallisuuden kieleksi. Traumafiktion tutkija Sirkka Knuutila tuo artikkelissaan esille, että nykypäivänä on yhä keskeisemmäksi nousemassa muistelmien sijaan traumafiktioksi nimetyt narratiivit, jotka tuovat esiin unohtunutta. Tämä erityisesti siinä tapauksessa, kun ne käyttävät myös muita keinoja kuin pelkästään traumakokemuksen oireisiin liittyviä. (Knuutila 2006, 32.) Hän jatkaa traumakirjallisuuden tarkoittavan kertomuksia, joissa traumaattisen tapahtuman kokemus on puettu kielelliseen asuun. Knuutila nostaa myös esille, että yksilön traumaattinen muisti muuttaa huomattavasti hänen kykyään laatia tapahtuneesta sanallinen kertomus, joten muistot siirtyvät epäsuorasti kirjoitukseksi ja puheeksi. ”Kerronnan tehtäväksi tulee ruumiillisen ja visuaalisen muistin sovittaminen yhteen kielessä”, hän toteaaakin. (Knuutila 2006, 22.)

Hietamiehen romaanista ei ole tehty vastaavaa traumafiktioon liittyvää tutkimusta. Sotalasten traumaattisista kokemuksista ylipäättään on jonkin verran tehty tieteellisiä tutkimuksia ja vuosikymmenten saatossa myös sotalasten omaelämäkerrat ovat nousseet yhä enemmän esille. Esimerkiksi Liikkanen (1995) lähestyy aihetta henkilökohtaisista lähtökohdista käsin, omiin kokemuksiin osittain perustuen, kuin myös Serenius (2003) artikkelissaan ”Muistin taistelu unohdusta vastaan”. Myös Pertti Kävenia (2010) aihe koskettaa hyvin läheisesti, mutta hänelle lisäsyynä on myös aiempien tutkimusten lastensiirtoihin liittyvien taustekijöiden riittämätön esille tuonti, niin humanitaaristen kuin poliittistenkin. Sotalasten kotiuttamiseen liittyvä keskustelu velloi kiivaana myös lehtien palstoilla heti sotien jälkeen. Vuoden 1946 paikkeilla alkoivat lehtikirjoitukset puolestaan koskea sotalasten kotouttamisiin liittyviä vaikeuksia ja riitoja Ruotsin viranomaisten kanssa. Vähitellen lehtikirjoittelut kuitenkin hiipuivat noustakseen taas pinnalle 1970-luvulla, jolloin alkoi uusi keskustelu lastensiirtojen vaikutuksista lapsiin. (Käven 2010, 198.)

Vaikka sotalasten kokemukset ovatkin olleet pinnalla vuosikymmenten saatossa, niin suuren yleisön tietoisuuteen tämä Hietamiehen romaani nousi kuitenkin ehkä enemmän vasta 2005. Tällöin ilmestyi Klaus Härön ohjaama romaaniin pohjautuva samanniminen elokuva *Äideistä parhain*, joka nosti tätä osittain vaiettua, traumaattistakin kokemusta enemmän pinnalle. Romaani kertoo 9-vuotiaan Eeron tarinan, kun hänet lähetetään n. 70 000 muun sotalapsen tavoin talvi- ja jatkosodan (1939–1945) aikana Ruotsiin, pois sodan jaloista köyhästä Suomesta. Sotalapsi-

¹ Viittaan jatkossa lähdeviitteissä teokseen lyhenteellä ÄP.

ilmauksen käytön voidaan katsoa alkaneeksi ensimmäisen maailmansodan jälkeisten lastensiirtojen yhteydessä. Tällöin apua sodasta kärsineille lapsille tarjosivat Ruotsi sekä Sveitsi. (Pykäläinen 1996, 7.) Ruotsissa heräsi kansan parissa vuonna 1919 ajatus siitä, että sodan johdosta kärsineitä lapsia voitaisiin auttaa kutsumalla heitä maahan. Ruotsin Punainen Risti otti asian hoitaakseen, ja ruotsalaisten lapsista kiinnostuneiden perheiden lukumäärän ollessa tiedossa, lähetettiin tarjouksia eri Baltian maihin (Käven 2010, 17). Lapset ovat itse aikuisina nostaneet kokemuksensa pinnalle kirjoittamalla niistä ja näissä kirjoituksissa on esiintynyt ehkä ensimmäisen kerran ”Kriegskind” eli ”sotalapsi”- nimitys. (Käven 2004, 11–12.) Tämän näkökulman valossa Suomen lastensiirrot Ruotsiin ja Tanskaan eivät ole olleet siis mitenkään ainutlaatuinen tapahtuma.

Miksi sitten näistä Suomen sotalasten kokemuksista sodan aikana sekä näiden kokemusten jälkivaikutuksista on alettu keskustella vasta niin pitkän ajan kuluttua varsinaisista tapahtumista? Tämän voidaan nähdä johtuneen osittain siitä, että sotalapset itse eivät ole kyenneet kohtaamaan ja hyväksymään aiemmin näihin tapahtumiin liittyviä muistoja ja tunteita. Lasten biologiset vanhemmat, kasvatusvanhemmat sekä viranomaiset ovat myös itse joko kieltäneet tai vääristelleet tapahtumien sisältöä suojautuakseen omilta syyllisyyden sekä surun tunteiltaan, mikä taas on vahvistanut sotalasten kyvyttömyyttä omien tunteidensa kohtaamiseen (Serenius 2003, 46). Kun vanhemmat vaivautuvat arkoihin asioihin liittyvistä keskusteluista, huomaavat lapset nämä reaktiot hyvin nopeasti. Lapset alkavat ikään kuin suojella vanhempiaan, eivätkä he mielellään puhu asioista, joiden tietävät järkyttävän heitä. Näin ollen lapset jäävät täysin yksin omien tunteidensa ja ajatustensa kanssa, eivätkä he voi turvautua vanhempien tarjoamaan tukeen. (Saari 2000, 261.) Tämä näkyy myös Hietamiehen romaanissa, jossa Eero Suomeen palattuaan välttää puhumasta äidin kanssa sotalapsiajastaan Ruotsista, mutta kiellettyjen puheenaiheiden listalla on myös äidin elämä Suomessa tuona kyseinä aikana. Asianhan pitäisi kuitenkin olla juuri toisin päin. Vanhempien pitäisi pystyä olemaan vahvoja ja näyttämään lapselle, että mikään asia ei ole kyllin vaikea puhuttavaksi. Näin lapsille syntyisi luonnollisesti olo siitä, että he pystyvät jakamaan ajatuksensa vanhempiensa kanssa, liittyivätpä ne sitten miten vaikeaan aiheeseen tahansa.

Myös Hietamies itse ihmettelee, mikä yllättävä tarve yli kuusikymmenvuotiailla ihmisillä on niin voimakkaasti muistella vanhoja asioita ja perustaa yhdistyksiä. ”Kun me oltiin jo pääsemässä irti niistä ajoista”, hän toteaa. (Hämäläinen 1997, 3.) Sirkka Knuutilan mukaan syinä tähän voidaan nähdä sekä traumaattisen muistin ruumiillisuus että aistimisen tapa, jotka molemmat myös määrittävät traumasta kertomista. Knuutila kirjoittaa:

Koska trauma on liian äkkinäinen, suuri tai yllättävä koettavaksi, se rikkoo lineaarisen ajan ja muodostuu kokijalleen tapahtumaksi vasta vähittäisenä prosessina. Tapahtumaa ei koeta sen objektiivisella tapahtumahetkellä, vaan emotionaalisen kriisin ja traumaattisen muistille tyypillisen toistopakon myötä. (Knuutila 2006, 29.)

Hietamiehen kirjoitustyyli romaanissa on melko niukkaa ja yksinkertaista. Minäkertojana romaanissa on päähenkilö, menneisyyden vainoama 60-vuotias Eero Vilenius, joka palaa menneeseen kirjeiden ja muistojensa kautta, mutta myös konkreettisesti vierailulle vanhoihin maisemiin. Kaikki oikeastaan suodattuu siis aikuisen Eeron näkökulman lävitse. Lapsi-Eeroon viittaa kuitenkin tietyissä kohdissa säilytetty lapsenomaisen suoruus, kun Eero palaa menneisyytensä, joka myös tällöin on kuitenkin aikuisen Eeron tulkitsemaa ja muistelemaa. Aikuinen Eero aivan huomaamattaan värittää tekstiä *aikuisen* näkökulmasta, joka on täysin loogista, koska hänhän nimenomaan *palaa* menneeseen, hän ei kirjoittanut tätä tekstiä ollessaan pieni poika eli *oikealla* tapahtumahetkellä. Teksti esittää tarinan aina jonkin tietyn näkökulman kautta, tietystä perspektiivistä, jonka kertoja verbalisoi, mutta joka ei kuitenkaan välttämättä ole lukijan. Narratologiassa tätä välitystoimintaa kutsutaan fokalisoinniksi. (Rimmon-Kenan 1983, 92.) Hietamiehen romaanissa on joitakin kohtia, joissa asiat esitetään sellaisina kuin lapsi-Eero ne silloin näki, ymmärsi ja tunsu, mutta jotkut sanat, ilmaukset tai ylipäätään tekstin hiukan ”kyyninen tyyli” kuuluvat mielestäni enemmänkin aikuiselle. Tästä voi siis päätellä kertojana olevan aikuisen Eeron, mutta fokalisoijana on Eero lapsena. Tällaisissa kohdissa, joissa fokalisoijana on lapsi-Eero, kieli välittää näitä lapsen tekemiä havaintoja elävästi ja siitä löytyy tyypillisiä lapselle kuuluvia ilmauksia, kuten yksinkertaisuus, asioiden korostus tai liioittelu: ”[--] Mies jäi seisomaan auton viereen. Sitä piti tietysti vahtia, kun se oli varmasti hyvin kallis [--]”. ”Alakerran huoneita oli vaikka kuinka paljon ja sitten mentiin yläkertaan.” (ÄP, 234.) ”Me saimme leikkiä pitkän aikaa ja sitten vasta kutsuttiin syömään. Siellä oli *jäätelöä* ja sitä sai ottaa lisää.” (ÄP, 240.)

Romaani sisältää hyvin paljon suoria päälauseita mutta hyvin vähän tarkentavia ja kuvailevia sivulauseita sekä suoraa keskustelua ja repliikkejä. Tästä syystä lukijalle välittyy myös kuva hiukan töksähtelevästä ja paikoitellen lapsenomaisesta tekstistä. Tällainen kerronta tekee romaanista myös omaelämäkerran tai muistelma kaltaisen, mitä se ei kuitenkaan Hietamiehen itsensä mukaan ole (Hämäläinen 1997, 3). Heikki Hietamiehestä tehdyissä haastatteluissa on kuitenkin tullut ilmi, että osalla romaanin tapahtumista on selviä yhtymäkohtia hänen omaan sotalapsihistoriaansa. Romaanin Eeron Ruotsissa kokema seksuaalinen lähentely on ollut totta myös Hietamiehen omassa menneisyydessä. (Saintula 2010.) Myös joillakin muilla romaanin tapahtumilla, paikoilla, ihmisillä, heidän luonteenpiirteillään, tuoksuilla, äänillä tai vaikkapa vain yksittäisillä sanoilla tai lauseilla on yhtymäkohtia Hietamiehen omaa sotalapsimenneisyyteen

(Koivisto 2006, 2). Hietamies siis todistetusti ammentaa tähän fiktiivisen tekstin joiain omakohtaisia kokemuksiaan, ja juuri tämä tekee koko romaanista uskottavan.

Lasten mielipiteitä ei Hietamiehen mukaan kysely, kun heidät aikoinaan laitettiin Ruotsin matkalle (Koivisto 2006, 2). Mutta miten nämä lastensierrot Suomesta ulkomaille sitten saivat ylipäättään alkunsa ja kuka tai ketkä niistä olivat vastuussa? Serenius (2003) nostaa artikkelissaan esiin suomalaiset päättäjät. Serenius kyseenalaistaa nämä päättäjien toimien motiivit ja esittääkin heidän toimineen tietoisesti ja siirtojen olleen vain osa poliittista peliä. Myös lapsille erittäin tärkeiden perhesiteiden katkeaminen olisi vältetty, jos Ruotsin tarjoaman avun saaminen sekä heille että äideille olisi tapahtunutkin Suomessa. Tätä mahdollisuutta ei kuitenkaan tuolloin edes tutkittu, vaan myönnyttiin ruotsalaisten toiveeseen saada lapset Ruotsiin. Näin vältettiin ruotsalaisten viranomaisten kanssa mahdollisesti tapahtuva yhteentörmäys, joka olisi saattanut vaarantaa Suomen mahdollisuudet saada naapurimaasta myös muunlaista, esimerkiksi sotilaallista apua. (Serenius 2003, 20.) Tänä päivänä kuitenkin tiedämme sodan lopputuloksen, ja näin ollen lastensierrojen kritisointi on nyt ehkä hiukan jälkiviisasta. Nykytiedon valossa siirtojen ei olisi tarvinnut olla niin laajoja. Suurin osa lapsista olisi todennäköisesti jäänyt henkiin – ehkä jopa vähemmän psyykkisiin vaurioihin – vaikka he olisivat jääneetkin Suomeen. Tämän kaiken me tiedämme nyt. Tuolloin kuitenkin hätä huomisesta oli suuri, eikä kukaan voinut tietää, mitä seuraava päivä toisi sodan mukana tullessaan. (Serenius 2003, 20.) Lasten joutuminen eroon synnyinympäristöstään, omasta perheestään ja myös omasta äidinkielestään on hyvin varmasti järjestyttänyt näiden lasten perusturvallisuutta. Nykytiedon valossa tiedetään perusturvallisuuden rikkoutumisen aiheuttavan yksilölle psyykkisiä vammoja, jotka saattavat ilmetä vasta aikuisiällä, useiden vuosien kuluttua tapahtumista. Tätä ei tiedetty tuolloin. (Liikkanen 1995, 10–11.) Erik Erikson on tunnettu luomastaan teoriasta, joka koskee ihmisen kehityksen kahdeksaa vaihetta ja näihin vaiheisiin kuuluvia kehitystehtäviä. Ensimmäiseen, vauva-ikävaiheeseen kuuluu perusuottamuksen synty, jolloin lapselle tärkeintä on tuntee olevansa turvassa. Vastakohtana tälle voidaan nähdä epäluottamus ja itseensä käpertyminen. (Dunderfelt 1999, 241, 249.) Myös romaanin päähenkilön Eeron perusturvallisuuden tunteen voidaan nähdä järkkyneen sotalapsikokemuksen takia. Pieni poika, joka on yksin vieraassa maassa, vieraiden ihmisten keskellä. Näiden psyykkisten vammojen ja häiriöiden kuvaus ja havainnointi päähenkilön käytöksessä, mutta myös itse tekstin tasolla, ovat siis keskeinen osa tutkimustani.

Aloitan tutkielmani käsittelemällä traumakäsitteen syntyä, oireita ja vaiheita. Tuon luvussa esiin myös traumanarratiivisen tutkimuksen sekä lähestyn myös traumakertomusten

estetiikkaa lähinnä tutkijoiden Sirkka Knuutilan ja Anne Whiteheadin näkökulmista käsin. Kolmannessa luvussa käsittelen lastensiirtojen historiallista taustaa, miten kaikki alkoi ja miten lasten paluu takaisin kotimaahan sujui. Tämän jälkeen siirryn käsittelemään päähenkilön romaanissa ilmeneviä traumoja ja niiden kerrontaa. Viimeisessä luvussa nostan esiin päähenkilön traumaattisen matkan sovituksen, mutta käsittelen lyhyesti myös kirjallisuuden reseption tutkimuksen näkökulmaa, sitä miten lukijat ovat ottaneet Hietamiehen teoksen vastaan.

Mielestäni matka-käsite on romaanissa hyvin syvästi läsnä, tämän takia tutkielmassani on sille oma lukunsa. Päähenkilö on ollut tavallaan koko elämänsä matkalla. Matkalla, joka alkoi, kun hänet laitettiin Ruotsiin pienenä poikana, mutta joka ei kuitenkaan päättynyt takaisin paluuseen Suomeen. Romaanin päähenkilön Eeron matka osittain päättyy vasta kirjan lopussa, kun hän ymmärtää elämäänsä ja käsittää totuuden lukemiensa kirjeiden kautta. Näitä kirjeitäkin lukiessaan aikuinen Eero on *taas* matkalla, laivamatkalla Ruotsista sijaisäidin hautajaisista takaisin Suomeen. Nämä kirjeet vievät Eeron takaisin matkalle menneeseen, siihen, mistä hän olisi jo halunnut päästää irti, mutta myös matkalle hänen syvimpään minuuteensa. Mielestäni voisi nähdä tämän hänen koko elämänsä kestäneen matkan rakentaneen hänen persoonallisuuttaan ja identiteettiään tietyllä tavalla. Vasta romaanin lopussa hän pystyy kohtaamaan sen, mikä hän on, ja käsittelemään ne tunteet ja patoutumat, jotka hänen mieltään ovat koko elämän piinanneet. Niin kuin metafora ”elämä on matka” antaa ymmärtää, kaikki matkat tulevat joskus päätökseensä. Tämä päätöspiste voidaan nähdä lopullisena, kuolemana, tai sitten vain tietyn elämänvaiheen päätöksenä. Romaanissa korostuu hyvin mielestäni nimenomaan yksilön tietyn elämänvaiheen päätös, irtipäästäminen. Lausumatta jäänet kysymykset saavat vastauksensa, ja tämän voidaan nähdä myös eheyttävän yksilön identiteettiä.

2. TRAUMA KÄSITTEENÄ JA SEN OIREET

Mistä trauman käsite on saanut alkunsa? Mitä piirteitä, vaiheita tai oireita siihen on liitettävissä?

Mitkä tapahtumat aiheuttavat yksilölle trauman? Tässä luvussa pyrin vastamaan muun muassa näihin kysymyksiin, mutta tuon esiin myös sen, mitä traumaan kuuluvaa vaihetta romaanin päähenkilö Eeron elää nyt ja mitä vaiheita hän on jo käynyt lävitse. Lähestyn myös jo pitkää historiallista taustaa omaavaa traumanarratiivista tutkimusta sekä traumakertomusten estetiikkaa.

2.1 Trauman vaiheet

Trauma sana juontaa juurensa jo antiikin Kreikkaan, jossa se alkujaan tarkoitti ”haavaa”. Sitä on käytetty vuosisatoja englanniksi ja muissa Euroopan kielissä sitä on käytetty nimeään kehon fyysistä haavoittumista (Kacandes 2005, 615). Salli Saari (2000) nimeää trauman käsitteen olevan lähtöisin lääketieteestä ja kirurgiasta. Tässä yhteydessä se on tarkoittanut vammaa, joka on syntynyt fyysisestä väkivallasta. Kun tämä käsite sitten sisällytettiin psykoanalyysiin, myös siihen kolme keskeisesti kuuluvaa piirrettä siirrettiin psykologiseen ajatteluun; ajatus itse sokista, ajatus vammasta ja ajatus sen vaikutuksista koko ihmiskehon järjestelmään. (Saari, 2000, 16.) Psykologian termi ”trauma” viittaa myös erehdyttävästi sekä niihin mekanismien luomiin voimiin, jotka aiheuttavat psyykkisen häiriön mutta myös itse tuloksiin yksilön psyykkisestä tilasta (Kacandes 2005, 615).

Trauman aiheuttajista kaikkein yleisimpinä voidaan lääketieteen ja psykologiantohtori Peter Levinin (2008, 278) mielestä nähdä kuitenkin lääketieteelliset toimenpiteet, joilla on myös potentiaalisesti suurin vaikutus yksilöön. On myös havaittu, että yksilön toiselle aiheuttama tuska on vahingollisempaa kuin luonnonkatastrofien aiheuttama. Rikosten, kuten väkivallan, kidutuksen tai raiskauksen, uhreista jopa yli puolet kärsii jälkitraumaattisista stressioireista verrattuna taas luonnonkatastrofien uhreihin, joista vain 4–8 prosenttia kärsii niistä. Ihmisten aiheuttamien onnettomuuksien (esimerkiksi ydinvoimaturmat) ja sotien uhreista jopa 29–54 prosenttia kärsii traumaattisista oireista. (Punamäki 2003, 193.) Traumaattiset kokemukset muodostuvat yksilön psyykelle erityiseksi siitä syystä, että ne tallentuvat syvästi mieleemme muistikätköihin toisin kuin normaalit arkipäivän askareet. Kun yksilö on keskellä voimakkaasti häntä stressaava tilannetta, tuottaa hänen elimistönsä endogeenisiä eli ns. stressihormoneja, jotka erityisesti vahvistavat tämän traumaattisen tilanteen muistikätköihin tallentumista. (Trauma 2010.) Romaanin päähenkilö Eero on Ruotsissa ollessaan erossa kaikesta tutusta ja turvallisesta. Tämä stressaava tilanne, ympäristö, ihmiset sekä epämääräisyys sijaisajan pituudesta vaikuttavat syvästi Eeroon. Tilanteet ja tapahtumat

kätkeytyvät syvälle hänen muistiinsa, mutta myös hänen ruumiiseensa, joka alkaa myöhemmin reagoida tapahtuneisiin asioihin.

Trauman muodostumiseen kuuluu siis monta erilaista vaihetta. Ensimmäinen on *psykykinen shokki* ja tämä tapahtuu usein melko pian siitä, kun olemme saaneet tietää jostain järkyttävästä asiasta tai olemme itse olleet tapahtumassa mukana. Sokkitilassa yksilö ei usko tapahtunutta, se ei tunnu todelta, vaan on kuin elokuvasta. Psykykisen sokkitilan tarkoitus on suojata mieltämme sellaiselta kokemukselta tai tiedolta, jota se ei ehkä kestäisi ottaa vastaan. (Saari 2000, 42.) Dissosiaatiosta puhuttaessa viitataan psykykiseen sokkiin liittyvään psykologiseen ilmiöön. Tässä ilmiössä yksilön minä siirretään oman persoonan ulkopuolelle, ikään kuin yksilö pystyisi tarkastelemaan itseään, ruumistaan ja ajatuksiaan täysin ulkopuolelta, vieraana. Dissosiaation tarkoitus on suojella yksilön minää. Mieli ja ruumis ovat eri asioita ja joissakin tapauksissa yksilön on helpompi kestää se mitä ruumiille tapahtuu, mutta sulkea mielensä sen ulkopuolelle. Näin se ei ikään kuin koske häntä itseään. (Saari 2000, 51.)

Sokkivaiheen jälkeen siirrytään vähän kerrallaan *reagointivaiheeseen*. Tämä edellyttää tilanteen ja vaaran olevan jo ohitse. Reagointivaiheessa ihmisen pitää myös pystyä tuntemaan olevansa täysin turvassa ja esimerkiksi koti on monelle ihmiselle tällainen paikka. Reagointivaiheessa ihmisen mieli tulee vihdoin tietoiseksi siitä mitä on todella tapahtunut (psykykisen sokin luoma suoja on jo haihtunut), ja mikä sen merkitys omalle elämälle tulee olemaan. (Saari 2000, 53.) Tässä vaiheessa yksilölle ovat ominaisia myös hyvin vahvat somaattiset (ruumiilliset oireet vailla varsinaista selitystä) reaktiot, joihin palaan myöhemmin luvussa 4.

Reaktiovaiheen seuraajina ovat yksilön trauman *työstämis- ja käsittelyvaihe*. Tässä vaiheessa yksilö ei yleensä enää halua edellisten vaiheiden tapaan puhua tapahtuneesta, vaan käsittelee sitä itse. Tapahtuman käsittely tapahtuu yksilön mielessä joko tietoisesti tai täysin tiedostamatta. Voidaan ajatella, että kokemus ei ole ollenkaan aktiivisesti pinnalla, mutta siitäkin huolimatta yksilö työstää tapahtumaa koko ajan sisällään. (Saari 2000, 60–63.) On myös mahdollista, että traumaattisen kokemuksen käsittely jumittuu reaktiovaiheeseen eikä pääse siitä eteenpäin. Tämä näkyy siinä, että yksilön voimakkaat oireet ja reaktiot eivät heikkenekään ajan kuluessa vaan jäävät ns. päälle. Tällöin kysymyksessä on posttraumaattinen stressihäiriö (PTSD). Tämä traumaperäinen stressihäiriö voi esiintyä heti, jolloin oireet jatkuvat voimakkaina tai voimistuvina yli kuukauden, tai sitten viivästyneenä, jolloin oireet saattavat tulla esiin vasta noin puolen vuoden kuluttua traumaattisesta kokemuksesta. On myös mahdollista, että hoitamatta jäänyt traumaperäinen stressihäiriö voi johtaa tilapäiseen tai jopa pysyvään työkyvyttömyyteen. (Saari

2000, 79–80.) Palaan tähän aiheeseen myös myöhemmin luvussa 4. Tämä posttraumaattisen stressihäiriön määritelmä on saanut alkunsa vuonna 1980, Vietnamin sodan amerikkalaisveteraanien henkisiä tiloja tutkineiden psykiatrien toimesta (Knuutila 2006, 28).

Vaiheista viimeisenä yksilön pitäisi siirtyä *uudelleen orientoitumisen* vaiheeseen. Traumaattisen tapahtuman hyväksymisen kautta alkaa yksilön sopeutuminen niihin mahdollisiin muutoksiin mitä tapahtuma on tuonut henkilön elämään. Vain surun ja luopumisen kautta yksilö antaa itselleen mahdollisuuden johonkin uuteen. Tämä kehitys tapahtuu kuitenkin pikku hiljaa, usein myös täysin huomaamatta yksilö huomaa taas osaavansa sittenkin ”elää”. (Saari 2000, 67.) Nämä edellä mainitut ovat niitä normaaleja traumaattisen kokemuksen työstämisvaiheita. Erot ovat kuitenkin hyvin yksilökohtaisia. Jokainen traumaattisen tapahtuman kokenut yksilö ei käy lävitse kaikkia vaiheita tai reaktioita. Toisella taas ilmenee näiden edellä kuvattujenkin lisäksi vielä monia muita. (Saari 2000, 68.)

Mielestäni Hietamiehen romaanissa päähenkilö Eero elää tapahtumien kerronta- eli nykyhetkellä vieläkin trauman *työstämis- ja käsittelyvaihetta*. Hän on käsitellyt näitä lapsuudessa tapahtuneita asioita jo monia vuosikymmeniä, mutta kirjeiden kautta tapahtumien käsittely alkaa uudelleen alusta. Romaanin lopussa Eero mielestäni siirtyy tähän viimeisen vaiheeseen, eli Saaren mainitsemaan *uudelleen orientoitumisen* vaiheeseen. Kirjeet ovat olleet tuskainen matka menneisyyteen, mutta niiden kautta Eero pystyy mielestäni romaanin lopussa kuitenkin siirtymään elämässään vihdoinkin eteenpäin. Mielenkiintoista minusta on se, että Saari mainitsee yhteen trauman käsittelyvaiheista, nimenomaan reagointivaiheeseen liittyvän sen, että vaara on jo ohitse; yksilön pitää tuntea olevansa täysin turvassa. Tässä trauman käsittelyvaiheessa yksilölle ovat ominaisia hyvin vahvat somaattiset oireet. Eero kuitenkin siirtyi tähän vaiheeseen jo Ruotsin matkansa loppuvaiheessa. Hän ei varmaankaan ole tuntenut olevansa kovin ”turvassa” kasvattivanhempiansa luona, mutta onko tieto siitä, että hän on pian pääsemässä oikeaan kotiinsa Suomeen, laukaissut tämän Eeron koko elämän kestäneen mahaoireen jo Ruotsissa? ”Minulla oli jatkuvasti pahoinvointia ja Signe käytti lääkärissä. Vika oli kuulemma vatsahapoissa ja minulle määrättiin lääkettä”. (ÄP, 253.) Juuri ennen tämän ”oireen” syntymistä, oli Eero joutunut kokemaan traumaattisen tapahtuman kasvattiäitinsä vanhan, mielisairaana isän kanssa.

Yksilön elämä on täynnä monenlaisia haasteita, vaikeuksia ja pettymyksiä. Osa näistä kuuluu yksilön normaaliin kehitykseen, osa ei. Kun kokemuksista tulee stressaavia ja tilanteen vaatimukset ylittävät yksilön voimavarat, tällöin voidaan puhua traumakokemuksista, jotka eivät kuulu lapsuuteen tai yksilön normaaliin kehitykseen. Ne ylittävät yksilön kestokyvyn ja vaativat

häneltä itseltään ja lähiympäristöltä suuria ponnisteluja, jotta mielen tasapaino taas palautuisi. (Punamäki 2003, 184.) Jopa pitkään jatkuneet stressitilanteet haittaavat kasvavan lapsen kehitystä, mutta verrattuna traumaan ne antavat kuitenkin lapselle enemmän mahdollisuuksia selviytyä. Näin siksi, että stressaavista tilanteissa selviytyttyään lapsi pystyy luomaan niille uusia merkityksiä ja kokemaan myös onnistumisen tunteita verrattuna traumaattiseen kokemukseen, josta selviäminen vaatii lapselta jopa äärimmäisten psyykkisten puolustuskapasiteettien käyttöä, esimerkiksi tunteiden kieltämistä ja todellisuuden vääristämistä. (Punamäki 200, 185.) Lääketieteen kannalta uhri sana viittaa onnettomuuksissa kuolleisiin tai niissä loukkaantuneisiin yksilöihin. Ihmisen mieltä ja psyykettä tarkasteltaessa saa tämän käsite aivan uusia ulottuvuuksia. Psykologisessa mielessä uhreja ovat kaikki ne yksilöt, jotka ovat olleet mukana tapahtumassa, joka on heitä järkyttänyt. Heidän mieleensä on näin ollen syntynyt psyykkinen vamma ja he voidaan täten luokitella uhreiksi. (Saari 2000, 33.) Hietamiehen romaanissa pieni Eero-poika on uhri. Hän kokee paljon epäreilua kohtelua sijaisäitinsä taholta ja jopa hänen fyysistä koskemattomuuttaan loukataan kahteen eri otteeseen eri henkilöiden toimesta. Mielestäni kuitenkin myös aikuinen Eero on uhri, oman äitinsä ”rakkauden” kahlitsema mies, jonka neuroottisuus vie sijan muulta, normaalilta elämältä.

Mikä sitten voidaan nähdä yksilön identiteettiä ja sen kehitystä traumatisoivana kokemuksena? Sven Christianson (1994) tuo teoksessaan esiin, että sanalla trauma tarkoitetaan henkistä stressikokemusta, joka on emotionaalisesti musertava, jopa shokinkaltainen. Samassa teoksessa Christianson tähdentää traumaksi muodostuvan usein sellaiset tunne- ja kiihtymistulvat, jotka osittain lamaannuttavat tai jakavat kappeleiksi ihmisen psyyken tai saavat sen tiedostamattomasti turvautumaan dissosiointi²- ja lohkomisdefensseihin³ joiden seurauksena psyyke näin ollen hajoo. Yksilön traumatisoituminen on myös hyvin henkilökohtaista. Tapahtuma, joka aiheuttaisi toiselle trauman, ei välttämättä sen kummemmin järkytä toisen psyykettä.

Vasta toisen maailmansodan jälkeen alkoi kertyä laajemmin tietoa traumaattisista kokemuksista. Tällöin sodan päättyessä nousivat tutkimuksen keskiöön natsien keskitysleireiltä selvinneet juutalaiset, joiden traumaattisia kokemuksia alettiin käsitellä ja purkaa. (Schulman 2003, 170.) Tuossa tapauksessa voidaan puhua nimenomaan historiallisesta traumasta, joka merkitsee konkreettista menetystä tietyssä paikassa ja ajassa tapahtuvan katastrofin vuoksi. Monet ihmisen itsensä aiheuttamat väkivaltaiset tapahtumat tuottavat tätä historiallista traumaa. Näitä ovat sodat,

² Dissosiativinen häiriö, dissosiaatiohäiriö eli tilapäiset tietoisuuden häiriöt ilmenevät fyysisinä oireina, dissosiaatioina eli tarkkaavaisuuden supistumisena ja muistamattomuutena (psykogeeninen amnesia) (Kalliopuska, 2005, 40).

³ Lohkominen eli halkominen, pilkkominen, minän alkukantainen defensi (Kalliopuska, 2005, 118).

kansanmurhat – varsinkin juutalaisvainot – suurepidemiat, nälänhätä, terrori-iskut, orjuus, ekokatastrofit mutta pienemmässä määrin myös perheväkivalta. (Knuutila 2006, 23.) Myös *Raamatussa* näyttäisi olevan kuvaus traumatisoitumisesta, kuten Schulman (2003, 170) esittää:

Enkeli varoitti Lootia, hänen vaimoaan ja kahta tytärtään kaupungin tuhosta ja siitä, etteivät he saisi katsoa tuhon tapahtuvan. Kun Lootin vaimo kuitenkin kääntyi katsomaan, hän muuttui suolapatsaaksi nähdessään kotikaupunkinsa tuhoutuvan. (1. Moos.19:1–29.)

Psykologisen stressiteorian mukaan stressaavat elämänmuutokset aiheuttavat yksilölle psyykkistä kuormitusta, joka käynnistää yksilön sisäiset puolustusmekanismit tilanteen hallitsemiseksi. Voidaan puhua siis hallintaprosessista, jotka käynnistyvät yksilön elämänmuutoksien yhteydessä. Keinoja, joilla ihmiset pyrkivät selviytymään psykologisesta stressistä, nimitetään puolustuskeinoiksi (defensseiksi) tai hallintareaktioiksi. Nämä hallintareaktiot voivat olla psykosomaattisia, fyysisiä, psykologisia tai tunnetasolla ilmeneviä mutta myös yksilön käyttäytymisen tasolla esiintyviä reaktioita. (Pykäläinen 1996, 20–21.) Välttämättä kaikkia oireita ei edes tunnisteta trauman oireiksi. Esimerkiksi 10–15 prosenttia aikuisista kärsii selittämättömistä ahdistustiloista, paniikkikohtauksista tai fobioista. Jopa yli puolet lääkärin puoleen kääntyvistä ihmisistä valittaa oireista, jotka luokitellaan psykosomaattisiksi. Tämä johtuu siitä, että lääkäri ei löydä oireille *fysiologista* selitystä. (Levin 2008, 54.) Tohtori Peter A. Levin (2008, 54) uskoo kokemuksensa perusteella, että monilla näistä ihmisistä on traumaattinen menneisyys, joka ainakin osaltaan vaikuttaa oireiden syntymiseen. Hän tuo teoksessaan esille, että ahdistusta, psyykkistä sairastumista ja masennusta edeltää hyvin usein trauma.

Suomeen palanneet sotalapset kokivat usein uusia traumoja sekä erotessaan kasvatusvanhemmistaan että palatessaan takaisin Suomeen. Monilla sotalapsista omat vanhemmat ja sisarukset olivat muuttuneet vieraiksi. Nämä sotien aikaiset erot johtivat aikuisiällä monesti yksilön luottamuksen puutteeseen, läheisten ihmissuhteiden pelkoon, yksilön taipumukseen nähdä tulevaisuus synkkänä sekä uusien katastrofien ennakoimiseen. Osa sotalapsista kokee heiltä puuttuvan kokonaan identiteetin kyseisistä tapahtumista johtuen. He tuntevat usein olevansa myös kaiken normaalin yhteisyyden ulkopuolella, koska kukaan ei voi kuitenkaan ymmärtää, miltä heistä tuntui. On kuitenkin myös osa, joka taas kieltää kokonaan kokemusten jättäneen mitään jälkiä heidän persoonallisuutensa tai vaikuttaneen heidän aikuiselämäänsä. (Serenius 2003, 46.) Kieltäminen voidaan nähdä myös yhtenä trauman piirteenä. Yksilö ei pysty kohtaamaan menneisyyttään, käsittelemään tunteitaan eikä näin ollen pääse eroon traumasta. Nämä sodan aikaiset tapahtumat ovat pureutuneet syvälle useimpien yksilöiden tietoisuuteen, eivät aina niinkään

selvinä muistikuvina vaan paremminkin emotionaalisina kipukohtina, jotka aina tietyissä tilanteissa avautuvat ja suodattavat muistoja yksilön mieleen. (Liikkanen 1995, 117).

Sotalapsille syntyneiden traumojen muodostumiseen ovat vaikuttaneet varmasti siis hyvin monet asiat. Voidaan olettaa sotalasten olosuhteiden vaihdelleen muun muassa sen suhteen, sijoittuiko lapsi kaupunkiin vai maalle. Suuri osa lapsista pääsi tuolloin suoraan sijoitusperheeseensä, mutta osa jouduttiin pakosta sijoittamaan ensisijaisesti muihin kohteisiin, joita olivat esimerkiksi lastenkodit ja sairaalat. Sijoituspaikan vaihdos kesken kaiken ei myöskään ollut harvinaista, vaan jopa kolmannes lapsista joutui kokemaan uuteen perheeseen ja ympäristöön tutustumisen haasteet. (Pykäläinen 1996, 38.) Erilaisista kokemuksista jää yksilöille hyvin erilaisia muistoja ja näin ollen myös trauman syntyminen ja sen oireet vaihtelevat hyvin paljon. Myös Salli Saari (2000) tuo teoksessaan ilmi, että toivottu lopputulos onkin se, että traumaattisesta tapahtumasta tulee levollinen ja tietoinen osa omaa itseä. Yksilö pystyy ajattelemaan kokemaansa tapahtumaa tuntematta voimakkaita pelon ja ahdistuksen tunteita. Pyrkimys onkin, että kokemusta ei kielletä tai torjuta, vaan se yksinkertaisesti työstetään kokonaisuudessaan läpi. (Saari 2000, 68.)

2.2 Traumanarratiivinen tutkimus

Ihmisten toiminnan ja ilmiöiden merkitykset voidaan nähdä rakentuvan erilaisissa kertomuksissa ja tarinoissa. Ihmisille luonteenomaista on tarinan muodostuskyky ja hän voi tuoda näin fiktion kautta esiin vaikeita asioita, joiden käsittely muuten olisi hankalaa. J. Konrad Stettbacher (1992, 10) on sitä mieltä, että tunteiden avulla pystytään löytämään totuus koetuista traumoista ja vammautuneen yksilön on mahdollista palata vammojensa historiaan ja poistaa elämästään niiden seuraukset. Voidaan siis ajatella, että jos yksilö pystyy kohtaamaan menneisyyttään koskevat tunteet, on hänellä mahdollisuus niistä myös selviytyä. Eerolla on siis mahdollisuus.

Knuutila (2006) tuo artikkelissaan esiin, että psykiatria on luonut teoreettisen pohjan trauman narrativisoinnille jo 1800-luvun lopusta lähtien. Hän kuitenkin jatkaa, että vaikka itse traumateoria on yli sata vuotta vanha, niin traumakertomusten tyylillisiin piirteisiin on alettu kiinnittää enemmän huomiota vasta 2000-luvun puolella. Humanististen tieteiden kiinnostus historian, muistin ja trauman keskeistä suhdetta kohtaan heräsi vasta 1990-luvulla. Tämä herännyt kiinnostus aiheutti kirjallisuuden ja historiankirjoituksen pyrkimyksen jättää taakseen poststrukturalismille ominainen tyyli. Uusi suunta näkyi historiallisen romaanin ja

traumafiktion merkittävänä nousuna samalla, kun traumateoriaa alettiin kehittää yhteydessä kirjallisuuden uusiin lukutapoihin. Tieto siitä, että nimenomaan yksilön ruumiillinen muisti säilöö trauman, vaikka hänen verbaalinen kykynsä halvaantuisi, on ollut hyvin tärkeä traumakertomusten tutkijoille. (Knuutila 2006, 22–26.) Koska ruumiillinen muisti säilyy näin koskemattomana, kykenee trauman kokenut henkilö esittämään tapahtuman eleiden ja liikkeiden sarjana. Trauman kielentämisessä, verbaalistamisessa, yritetään liittää yhteen havainto, aistimukset ja emotiot uuden kognition luomiseksi. Knuutila selventää, että kun toistuvan kielentämisen myötä visuaaliset palaset sulautuvat tunteisiin tarpeeksi monesti, trauma voi tulla osaksi yksilön kerronnallista muistia. (Knuutila 2006, 30.)

Trauman narrativisointiin vaikuttaa siis tunteen ja kognition välinen katkos ja muistia koskevat paradoksiset oireet. Visuaaliset takautumat, jotka noudattavat tarkkaa kuvioiden logiikkaa, pysyvät kiintopisteinä katoavalle kokemusainekselle. (Knuutila 2006, 33.) Tämä tulee selkeästi näkyviin myös romaanissa, jossa Eerolle vanhat kirjeet toimivat tällaisena visuaalisena takautumana, jotka johdattavat hänen takaisin sotalapsimenneisyyteensä. Menneisyyteen, joka vainoaa häntä vielä aikuisenakin. Knuutila huomauttaa, että traumakertomusten tutkijoille ongelmaksi voi muodostua kysymys siitä, miten trauman luonteeltaan hyvin kirjaimellinen ja visuaalinen muistiaines siirtyy narratiivisen muistin alueelle, ja millaisin esteettisin ja kielellisin keinoin voi yksilö korjata vaurioita (2006, 24). Juuri näiden jo syntyneiden vaurioiden kuvaus Hietamiehen romaanin päähenkilössä, Eerossa, on tutkielmani keskiössä. Minusta on mielenkiintoista se, että kielellisesti Eero karttaa trauma sanaa, hän ei omasta mielestään ole traumatisoitunut vaikka ehkä hullu onkin. Palaan tähän aiheeseen myöhemmin tutkielmassani.

Liisa Steinby (2009) toteaa, että voidessamme käyttää hyväksemme toisten ihmisten kokemuksia omiemme ohella paranevat meidän elämänhallinnan mahdollisuutemme. Ne paranevat huomattavasti myös käyttäessä hyväksemme erilaisia kulttuurisia totuuksia, jotka perustuvat yhteisön omaan pitkäaikaiseen kokemukseen tietyistä asioista, kun mitä ne olisivat vain meidän omaan henkilökohtaiseen kokemukseemme pohjautuen. Kertomuksen ja tarinan oleelliseksi ulottuvuudeksi voisi mainita juuri niiden kommunikoitavuuden. Emme pelkästään jäsennä kokemustamme tarinaksi, vaan tämän tarinan avulla kokemuksemme välittyy muille, jotka eivät olleet itse paikalla ko. tilanteessa. Kertoja välittää tietoa kahden eri maailman välillä, menneen kokemuksen maailman, jossa kuulija ei ole läsnä, ja nykyisen maailman, joka on molemmille yhteinen. Kuulija mielikuvitus ja kertojan kertoma tarina luovat kuulijalle portin, josta astua kertojan tarinan maailmaan. Näin ollen yksilö voi hyötyä muiden kokemuksista ja liittää ne yhteen oman kokemuksensa kanssa. Näin muodostuu käsitys siitä, mitä maailma sisältää ja miten siinä voi

itse toimia. (Steinby 2009, 257–258.) Hietamies on romaanillaan avannut portin monien sotalaisten kokemille kipeille muistoille, ja paneudunkin tähän aiheeseen enemmän tutkielmani luvussa 5.3.

2.3 Traumakertomuksen estetiikka

Kuten johdannossa mainitsin, voidaan kertomuksia, joissa ylivoimaisen katastrofin kokemus on muuttunut kielelliseen asuun, kutsua traumakirjallisuudeksi. Traumakirjallisuutta on julkaistu viimeisten kahden vuosikymmen aikana enemmän kuin koskaan toisen maailmansodan jälkeisten joukkotuhoraporttien jälkeen. (Knuutila 2006, 22.) Knuutila nostaa esille myös käsitteen traumaattinen muisti, joka säilyttää traumaattisen kokemuksen yksilön visuaalisessa sekä ruumiin muistissa mutta joka rikkoo kokijan kerronnallisen identiteetin estäessään kokemuksen kielellisen ja suullisen kertomisen (Knuutila 2006, 22). Mielenkiintoista on huomata myös, se että tietyt hajut menneisyydestä ovat pysyneet romaanin päähenkilön Eeron ruumiin muistissa hyvin pitkään. Vaikka hän ei pysty tunnistamaan hajua, hän tietää, että jostain menneisyydestä se on tuttu hänelle (ÄP, 25). Myös Anne Whitehead (2004, 87) sanoo kirjallisen fiktion tarjoavan joustavan ja vapaan tavan ilmaista yksilön vastarintaa ja kertoa trauman vaikutuksista yksilöön. Knuutila (2009, 33) toteaa Suzette A. Henken sanoin, että kirjallinen ilmaus voi olla kirjoittajalle yksi ratkaisevakin osa hänen paranemisprosessiansa, kun se samalla tarjoaa myös lukijalle turvallisen tavan tutustua traumakertomuksiin.

Voidaanko nähdä kirjailija Heikki Hietamiehen päässeen romaanin kirjoittamisen kautta nimenomaan tähän terapeuttiseen kielelliseen kertomiseen, ja voidaanko hänen narratiivisen identiteettinsä nähdä näin ollen ehkä eheytyneen? Näihin kysymyksiin emme tiedä tarkkaa vastausta, mutta hän on itse myöntänyt, tosin tietyllä varauksella, kirjoittaneensa itsensä ulos traumaattisesta ajanjaksosta (Hämäläinen 1997, 3). Knuutila myös mainitsee artikkelissaan (2006, 22) Dominick LaCapran todenneen: ”Trauman uudelleenkirjoitus on eheyttävää surutyötä”. Heikki Hietamies on myös todennut, että vaikka romaanista löytyy yhtymäkohtia hänen omaan sotalapsitaustaansa, ei se kuitenkaan ole varsinaisesti omaelämäkerta vaan enemmänkin eri henkilöiden kokemuksista koottu teos, joka on tehty kirjailijan vapaudella (Hämäläinen 1997, 3). Näihin romaanin ja Hietamiehen oman menneisyyden yhtymäkohtiin viittasinkin jo johdannossa. Rajoja fiktion ja omaelämäkertojen välille vedetään siksi, että tämä antaa mahdollisuuden tuoda esiin yleisesti hankalaksi todettuja tapauksia ja niiden asemaa välimuotona voidaan tutkia tarkemmin (Cohn 2006, 77). Dorrit Cohn esittää myös ongelman, joka koskee kertojaa tai lukijan mielikuvaa oikeasta kertojasta. Ymmärrämmekö me ja onko meidän tarkoitettu ymmärtävän, että

tämä elämäkerran ääni on kirjailijan oma ääni, vai yhdistämmekö me sen, ja onko niin tarkoitettukin, johonkin fiktiiviseen henkilöön? (Cohn 2006, 106).

Toisto ja trauman piirteitä matkivat epäsuorat keinot, joiden kautta on mahdollista muuntaa traumakokemus kielelliseksi, narratiiviseksi kertomukseksi, ovat oleellinen osa tätä traumakertomuksen estetiikkaa. Kerronta voi identiteettiä eheyttävänä työstämisenä luoda yksilölle myös uudenlaisen yhteyden sekä itseen että muuhun maailmaan, vaikka traumasta nouseva diskurssi ei olisikaan täysin ehjä. (Knuuttila 2006, 23.) Yhdysvalloissa 1980-luvulla alkunsa saanut psykoanalyttinen keskustelu trauman olemuksesta ja ongelmista loi pohjan varsinaisille traumakertomusten analysoinneille. Trauman dokumentointiin ja sen kerronnalliseen estetiikkaan on vääjäämättömästi vaikuttanut traumateorian kehittyminen itsessään. (Knuuttila 2006, 24–26.) Myös Whitehead (2004, 3) toteaa, että useat tärkeät nykyfiktio-merkkiteokset ovat kokeneet jonkinlaisen herätyksen erilaisten kulttuuristen ryhmien osalta ja heidän tahdosta edustaa tai tehdä muuten vain näkyväksi erityislaatuisia historiallisia esimerkkejä traumasta. Selvää on myös se, että itse fiktio on merkitty tai muuttunut trauman kohtaamisesta. Kirjailijat itse ovat sitä mieltä, että trauman vaikutusta voi riittävästi tuoda esiin vain sen muotojen ja oireiden kautta. Tällöin tapahtuu se, että kronologia ja aika antavat periksi, ja näin ollen toisto ja välillisuus tulevat kertomuksille entistä ominaisemmiksi. (Whitehead 2004, 3.) Traumafiktio tulee esiin postmodernissa fiktiossa ja jakaa sen taipumuksen tuoda esiin perinteisen kerronnan tekniikan rajoitukset (Whitehead 2004, 82). Myös klinisen trauman hoidon voidaan luonnehtia tuovan mukanaan eräänlaisen traumaattisen muiston muutoksen osaksi itse kerronnan muistia (Kacandes 2005, 616).

Traumaa ei voida kuitenkaan luokitella varsinaiseksi sairaudeksi, koska kärsimys itsessään ei ole patalogista vaan patologisuus on vain kerronnan rakenteessa. Kerronta jäsentää traumaattista kokemusta siten, että uudelleen toistuvat näyt aiheuttavat sen kokemukseen toistuvuutta. Trauma ei siis assimiloitu kokijalleen välttämättä heti vaan valtaa kokijan mielen yhä uudelleen. Perinteisen institutionalisoidun historiankirjoituksen sijaan tarjoaa traumafiktio keinon, joka uusii kulttuurista muistia yksilöllisten kontekstien kautta. Traumafiktiolla voidaan nähdä näin olevan tärkeä asema erilaisten taiteellisten, oppineiden ja todistavien representaatioiden keskellä. (Knuuttila 2006, 29–31.) Traumafiktiolle tyypilliset tunnusmerkit ovat yksilöä seuraavien muistojen kääntyminen epäsuoriksi hahmoiksi, niiden sitoutuminen fyysisiin paikkoihin että myös niiden varioiva toisto. Hajautettu kerronta intertekstuaalisuuden ohella luetaan myös tyypillisiksi traumafiktio-merkkiteoksiksi. (Whitehead 2004, 83–84.) Whiteheadin mukaan myös luonto on inhimillistetty, ja maiseman eri paikat ja osat tuovat esiin yksilön tahdon muistaa menneisyyden tapahtumat tai sitten maisema jo itsessään sisältää jälkiä menneisyyden tapahtumista ja traumasta

(Whitehead 2004, 65). Hietamiehen romaanissa Eero palaa aikuisena miehenä traumansa alkulähteelle, sijaiskotinsa pihapiiriin. Hän tarkastelee paikkoja melko neutraalisti, etsii vuosikymmenten kuluessa tapahtuneita muutoksia. ”Entisillä paikoillaan olivat vain Götä-joki ja navetta. Kaikki muu oli joko purettu tai hävitetty.” (ÄP 31.) Hän käy katsomassa vanhaa tallia ja löytää oman kaiveruksensa. Merkkejä menneisyydestä.

Eero kuvailee Hietamiehen romaanissa kaikki paikat, asiat, tapahtumat melko tarkasti, mutta kuitenkin lukijalle jää jotenkin pintapuolinen vaikutelma. Tyyli on perinteisen miehekäs. Eero kiinnittää hyvin paljon huomiota siihen, miltä jokin vaikka haisee ja kuvailee näitä asioita antaumuksella kertoen vielä omat perustelunsa mistä haju kenties on peräisin. Myös erilaiset ruokaan ja sen makuun liittyvät asiat on kuvattu tarkasti, voidaan ajatella sen johtuvan ehkä köyhyydestä, joka saa pienen lapsen muistamaan tarkasti makuasiat. Maisemia, niin lapsuus kuin aikuisiänkin, kuvataan hyvin pintapuolisesti. Kerronta ei poikkea mitenkään tavanomaisesta riippumatta siitä ollaanko Ruotsissa vai Suomessa, kasvattivanhempien luona vai oman äidin luona. Ylipäätään, niin kuin johdannossa jo toin esiin, on Hietamiehen kirjoitustyyli hyvin niukkaa ja yksinkertaista. Traumaattisuus näkyy itse tekstissä sen säästäväisyytenä, tietynlaisena niukkuutena, johon palaan myös myöhemmin, mutta esimerkiksi myös ruokaa tai hajuja ja niiden kuvausta koskevana ilmiönä, joka tarkkuudellaan ja lukumäärältään poikkeaa muusta kerronnasta. Knuuttilan traumafiktiolle tyypillisenä piirteenä mainitsema toisto tulee esiin juuri näiden sanojen kohdalla. Sana haju tai tuoksu mainitaan kirjassa yhteensä 31 kertaa, joista useimmiten haju on mainittuna. Myös tekstin ja kerronnan tapa jättää ulkopuolelle joitakin tärkeitä seikkoja liittyen ”hulluus”-käsitteeseen (muun muassa hulluksi mainittuihin ihmisiin), joka nousee romaanissa paikoitellen esiin, voi olla yksi traumaattisuudesta kertova tapa; vaikeneminen. Sanaa trauma tai traumaattisuus ei mainita romaanissa kertaakaan, lähimpänä on sana ”vaurio”, joka mainitaan kerran. Hullusana ja sen eri muodot mainitaan romaanissa yhteensä 17 kertaa ja tämän voidaan mielestäni nähdä yhtenä lyyrisenä tai ylipäätään kaunokirjallisena keinona trauman ja stressin kuvailulle. Hietamies itse mainitsee sanan *trauma* kuvaillessaan hänen romaaniinsa pohjautuvaa näytelmää, joka ilmestyi vuonna 2004: ”Vihdoinkin on rohkaistuttu puhumaan ja kirjoittamaan asiasta, joka selvästi on trauma.” (Sopanen 2004, 74.) Itse romaanissa trauma tuntuu kuitenkin olevan kuin tabu, jota vältellään. Siitä kertovat kuitenkin muut kerronnalliset seikat. Lukijan pitää itse vetää lankoja eri yhteyksien välillä ja pohtia syitä ja seurauksia.

Maiseman tarkastelu opettaa meille sen, että tarpeellinen kysymys liittyen siihen *mitä* me näemme, on se, että *kuinka* ja *mistä* me sen näemme. Viimeaikaiset traumaattiset kokemukset haastavat meidän kykyämme laittaa itseämme näiden toisten ihmisten asemaan tai löytää meidän

omat juuremme. Paikannuksen kysymyksen, sen minkä maisema meissä herättää, voidaan pitää hyvin tärkeänä nykyisessä trauman diskurssissa. Kun yksilö pyrkii muistamaan ja kohtaamaan tapahtuneen, täytyy tähän sisällyttää näkökulma siitä, mistä juuri hän, tapahtuman todistaja, sen näkee. (Whitehead 2004, 48.) Whiteheadin (2004, 87) mukaan traumafiktion samankaltaisuus postkoloniaalisen fiktion kanssa löytyy sen tavasta käyttää intertekstuaalisuutta keinona, jonka avulla tarinansa saavat kertoa ne äänet, jotka aiemmin jäivät kuulematta.

Trauman voidaan katsoa rakentuvan ajan mukana prosessimaisesti kolmesta tekijästä: historiallisesta tapahtumasta, sen kokemuksesta ja tämän kokemuksen ilmaisemisesta. Yksilön altistuessa traumaattiselle tapahtumalle joko äkillisesti tai hetkellisesti muuttuu myös hänen muistamisensa voimallisesti. Yksilön sanallinen kyky kertoa tapahtuneesta muuttuu traumaattisen muistin mukana, ja puheen sekä kirjoituksen ilmaisu tapahtuneesta tulee mahdolliseksi vasta myöhemmin epäsuorasti. Freudin ajatusta sairaalloisen masennuksen ja luonnollisen suremisen vastakkaisuudesta, jotta surutyöstä tulisi näin traumasta irrottava ja eheyttävä prosessi, on alettu pikkuhiljaa purkaa traumatutkijoiden keskuudessa. Tämä on nähty tärkeäksi siksi, että trauman vaikutusten on havaittu olevan pitkäjäisiä ja säteilevän laajasti koko yhteiskuntaan. (Knuuttila 2006, 24–25).

Traumafiktio terminä edustaa tietynlaista ristiriitaa tai paradoksia. Jos trauman ajatellaan koostuvan joko kokemuksesta tai tapahtumasta, joka edustaa yksilöä ja kestää kielen tai representaation, kuinka sen kerronta tapahtuu itse fiktiossa? Anne Whitehead (2004) esittää teoksessaan näkökulman siitä, että on olemassa myös erilaisia mahdollisuuksia ajatella trauman ja fiktion suhdetta. Knuuttilan kertoo traumafiktion kielen olevan jo itsessään hyvin sulkeutunutta, ja monet tekstuaaliset keinot kertovat suoraan yksilön mykistymisestä. Trauma voi välittyä myös päinvastoin ei-kielellisesti, esimerkiksi liikkumisen tapoina, kesken jäävinä eleinä tai yksilön vartalon asentoina. (Knuuttila 2006, 33.) Jos kirjoittaja ei pysty kirjoittamaan trauman kokemisestaan suoraan, yrittää hän hakea verbaalista kiertotietä monin eri tavoin. Yksilön kokemus, jota hän ei voi pukea kielelliseen muotoon, voi tulla ilmaistuksi esimerkiksi upotettuna allegorisena tai metaforisena toisena tarinana; tarina tarinan sisällä. (Knuuttila 2006, 33). Eeron kokemat lapsuuden tapahtumat kerrotaan Hietamiehen romaanissa suoraan, niissä ei kierrellä. Kiertoteinä traumalle ja sen kertomiselle näen itse juuri ne oireet/piirteet jotka Eeron luonteessa aikuisiällä tulevat näkyviin ja näiden piirteiden suora kerronta itse tekstissä osittain päähenkilön itsensä analysoimana.

Traumateorian nousun suosio on näyttänyt kirjoittajille uusia näkemyksiä trauman käsitteellistämisestä. Se on myöskin pikku hiljaa siirtynyt pois siitä ajatuksesta, että mitä menneestä muistetaan, ja tämän paikalle ovat tulleet kysymykset siitä, *miten* ja *miksi* juuri tämä on muistettu. (Whitehead 2004, 3.) Lukijan rooli korostuu entisestään tekstissä, jossa on käytetty hajautettua kerrontaa. Hajautettua kerrontaa kohdatessa lukija etsii tiiviisti yhteyksiä tekstin eri lukujen välillä ja aktiivisesti itse tarjoaa omia vaihtoehtojaan siihen kohtaan, missä tekstissä on hänen mielestään aukkoja (Whitehead, 2004, 37). Whitehead (2004, 38) jatkaa myös lukijatutkimuksen termin, että lapsen rajallinen käsitys luo katkokset tietoon perustuvaan tekstiin tai lukijan mielikuvitukseen hänen täyttäessä tekstin aukkoja saadakseen siitä enemmän selkoa.

Sirkka Knuutila mainitsee väitöstutkimuksessaan traumakertomuksiin sekä itse traumaattiseen kokemukseen usein liittyvät aukkokohdat (2009, 51, 70, 77). Myös Hietamiehen romaaniin sisältyy paljon aukkoja joita lukija ehkä huomaamattaankin yrittää täyttää, yrittäen näin luoda itselleen selkeää, kokonaista kuvaa tapahtumista. Eeron nuoruusaikaan Suomessa tuntuu liittyvän romaanissa aukko; mitä silloin oikein tapahtui? Myös seuraavat kysymykset vaivaavat lukijaa: mitä tapahtui Eeron isälle, joka katosi rintamalla? Miksi hajut vaivaavat Eeroa? Jos Eeron äiti olisi vielä kirjeiden lukemisen jälkeen elossa, alkaisiko hänkin ”haista” pahalle Eeron mielestä? Ihmisen sanotaan olevan psyykkis-fyysis-sosiaalinen kokonaisuus, Eerolta tuntuvat kuitenkin tyystin puuttuvan fyysiset ja sosiaaliset kontaktit; miten hän jaksaa elämäänsä? Miksi hulluus ikään kuin vainoaa Eeroa romaanissa? Onko äidin liian tiukka huolenpito poikansa suhteen ollut myös jollain tapaa Eeroa traumatisoivaa? Myös aukot, jotka liittyvät Eeron traumaattiseen kokemukseen, kiinnostavat lukijaa. Yksi tällainen aukko on Eeron Ruotsin vierailun loppupuolella, kun hän joutuu läheisiin tekemisiin kasvatusäidin erikoisen isän kanssa ja pyörtyy. Herätessään hän muistaa vain vähän tapahtuneesta ja tämän jälkeen Eeron fyysinen oireilu (hajuherkkyys ja pahoinvointi) varsinaisesti puhkeavat. Yksi aukko liittyy myös Eeron yleensä hyvin tarkkaan hajuaistiin; hän haistaa Ruotsin vierailullaan eräässä ihmisessä omituisen hajun, mutta ei pysty liittämään sitä mihinkään muistoihinsa, vaikka tietää sen olevan tuttu (ÄP, 25). Voisiko olla, että tämä haju liittyi nimenomaan Eeron johonkin lapsuudessa kokemaan traumaattiseen tapahtumaan? Hänen muistinsa ei pysty sitä tunnistamaan tai löytämään, mutta hänen ruumiinsa muistissa se kyllä on.

3. TRAUMAATTINEN LAPSUUS SODAN VARJOSSA

Tuon luvussa esiin lastensierrojen historiallista taustaa. Miten sierrot suoritettiin, entä sotien jälkeen lasten palauttaminen takaisin kotimaahan, miten tässä onnistuttiin. Olen tutkielmani johdannossa viitannut ohimennen Ruotsin sodan aikana tarjoamiin muihin toimenpiteisiin lastensierrojen ohella ja palaan niihin nyt tässä luvussa hiukan syvällisemmin. Tuon myös esille romaanin päähenkilön Eeron ajatuksia liittyen matkan alkuvaiheeseen sekä myös kotiinpaluuseen.

3.1 Lastensierrojen historiaa

Niin kuin jo tutkielmani johdannossa tuli esiin, Ruotsiin tapahtui lastensierroja jo ensimmäisen maailmasodan aikana, ja tästä saadut myönteiset kokemukset ovat saattaneet merkittävästi vaikuttaa ruotsalaisten myöhemminkin tätä avustusmuotoa suosivaan linjaan. Kun Suomen lastensierrojen tarpeellisuudesta heräsi sotien aikana epäileviä mielipiteitä, viittasivat lastensierrojen kannattajat juuri noihin myönteisiin kokemuksiin. (Káven 2004, 19.) Jokainen lastensierro-operaatio on kuitenkin täysin oma kokemuksensa siirrettävälle lapselle, kukaan ei voi mennä takuuseen siitä, että sierrot aina onnistuisivat. Toisen maailmansodan aikana Suomen ajautuessa sotatilanteeseen ja ollessa suuren hädän kynnyksellä, Ruotsi naapurimaana ojensi auttavan kätensä. Tämä myötätunnon ja auttamisen halu joka lännestä meille suotiin, ei jäänyt pelkästään puheiden tasolle, vaan näkyi myös käytännön toimenpiteinä (Káven 2004, 11). Myös Tanska ja Norja olivat valmiita apuun, mutta Norjaan lähetettiin lapsia vain talvisodan aikana. Ruotsi vastaanotti ylivoimaisesti eniten lapsia Suomesta sekä talvi- että jatkosodan aikana. (Káven 2010, 9). Sotalapsuuteen liittyi lukuisia mielipiteitä pohjautuen ihmisten omiin yksilöllisiin kokemuksiin. Se voidaan kuitenkin yksimielisesti ja kiistatta todeta, että Ruotsilla on oma osansa Suomen selviytymisessä suurta Venäjää vastaan. Káven (2010, 257) toteaaakin että, vuosina 1941–1943 lähetettiin Ruotsiin lapsia lähinnä sosiaalisten tekijöiden vaikuttimesta, kun taas vuosi myöhemmin lasten Ruotsiin lähettämissyinä olivat itse sota ja siihen liittyvät vaaratekijät.

On hyvin todennäköistä, että tuolloin sekä Suomen että Ruotsin viranomaiset *uskoivat* tekevänsä niin kuin lapsille oli parasta. Lapset saivat näiden sierrojen myötä mahdollisuuden päästä pois Suomesta ja sodan jaloista. ”Kohti parempaa, aineellista turvallisuutta ja hyvää”, kirjoittaa Liikkanen. (Liikkanen 1995, 10.) Pelkkä aineellinen turvallisuus sekä lapsen lähettäminen toiseen maahan pois sodan tiimellyksestä eivät ole välttämättä riittävät toimenpiteet lapsen parasta ajatellen. Lapselle saattaa olla jopa vähemmän pelottavaa kokea sodanaikaiset vaarat ja vaikeudet oman perheen kanssa yhdessä kuin se, että hänet lähetetään yksinään uuteen ympäristöön sen

ollessa kuinka rakastava ja ystävällinen tahansa. (Liikkanen 1995, 20.) Heikki Hietamies toteaa myös saman asian itse, omaan kokemukseensa pohjautuen. Ulkoisten puitteiden puutteellisuus ei haittaa lasta niinkään, kunhan lapsi vain saa olla oman perheen ja omaisten lähellä. (Hämäläinen 1997, 3.) Osa lapsista saattoi ottaa nuo kyseiset sodanaikaiset lastensiirot rangaistuksena tai petoksena. Osa taas saattoi kokea kuljetukset jopa vanhempien hylkäyksenä, minkä on täytynyt olla pienen lapsen psyyken kannalta myös hyvin raskasta. Lapsien omat toiveet, halut ja mielipiteet unohdettiin tuolloin täysin, eikä heillä itsellään ollut mitään sanavaltaa liittyen toimenpiteisiin. Heidät vain yksinkertaisesti erotettiin kaikesta tutusta ja turvallisesta ja lähetettiin matkaan kohti tuntematonta.

Jälkikäteen lastensiirojen perusteluiksi on esitetty sitä, että kyseessä olisi ollut todellinen hengenpelastusoperaatio. Eräiden mielipiteiden mukaan lapset eivät olisi muka mitenkään selvinneet Suomessa hengissä kaikista sodan aiheuttamista vaaroista johtuen, mikä ei lainkaan taas pitänyt paikkaansa. (Káven 2004, 21.) Káven toteaaakin, että lapsia ei Suomessa kuollut niinkään itse sodan aiheuttamiin tuhoihin, vaan muut kuolinsyyt muodostivat paljon suuremman osan. Näihin muihin kuolinsyiden aiheuttajiin kuuluivat muun muassa erilaiset lastentaudit, jotka olivat paljon tuhoisampia kuin itse ilmapommitukset. (2004, 23–24.) Alun perin Suomi itse asiassa kieltäytyi lasten lähettamisestä ulkomaille ja Ruotsiin välitettiin sana, että samankaltaisesta avusta Suomeen toimitettuna olisi enemmän hyötyä. Ruotsalaisen sivistyneistön rouvat sekä Ruotsin ulkoministerin vaimo olivat asiasta varsin eri mieltä ja omalla aktiivisuudellaan vaikuttivat siihen, että talvisodan lastensiirot saivat alkunsa. Aloite näihin siirtoihin tuli siis Ruotsin puolelta. (Káven 2004, 40–43.) Pertti Káven itse on teoksessaan vahvasti sitä mieltä, että lastensiirot eivät olisi olleet välttämättömiä. Kysymys oli pikemminkin hänen mukaansa siitä, että ruotsalaisten auttamishalun kannalta oli Suomelle taloudellisesti edullisempaa viedä lapsi Ruotsiin ja täten tyydyttää ruotsalaisten vanhempien tarve saada suomalainen lapsi itselleen. Jos taas lapsia ei olisi lähetetty, olisi Ruotsin muu taloudellinen apu Suomelle voinut jäädä huomattavasti pienemmäksi. Sotakummitoimintaa ei tässä yhteydessä saa myöskään unohtaa. Tässä ko. toiminnassa apu toimitettiin paketteina ja myöskin rahallisena avustuksena suoraan lapsen äidille. Se ei kuitenkaan saanut lastensiirojen kaltaista laajuutta. (Káven 2004, 164.)

Tämän sotakummitoiminnan lisäksi Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL) hoiti myös lastensiiroja Tanskaan. Tanskan ja Ruotsin lastensiirot kuitenkin erosivat huomattavasti keskenään. Ruotsiin tapahtuneissa lastensiiroissa kasvatusvanhemmat saapuivat lasten kokoontumispaikkoihin valitsemaan heille sopivimman lapsen. Toisena menetelmänä käytettiin taas sitä, että lapsiryhmä laitettiin junaan ja vanhemmat saivat tulla matkan varrella oleville asemille

noutaakseen heitä eniten miellyttävän lapsen, jolloin suloisimmat tyttölapset valittiin ensin. Jäljelle jääneet saattoivat kokea tunteen siitä, etteivät he ole tarpeeksi hyviä kenellekään. Tanskan siirroissa taas perheet oli valittu jo etukäteen ja lasten vastaanotto valmisteltu kaikin puolin hyvin. Erilaisuus Ruotsiin verrattuna oli siis lasten kannalta suuri. Tanskassa ei ollut lastenkoteja, kuten taas Ruotsissa. Tämä saattaa olla selittävänä tekijänä siinä, että Tanskassa olleiden lasten keskuudessa ei esiinny niin paljon kielteisiä kokemuksia kuin taas Ruotsissa olleiden. On kuitenkin myös huomattava se tosiseikka, että Ruotsiin saapui hyvin paljon suurempi lapsijoukko kuin Tanskaan. (Káven 2010, 107–108.)

Ruotsalaisten aloitteesta ja toimesta organisoitiin myös lastenruokintaa Suomessa alkaen maaliskuusta 1942. Tämä toiminta perustui ruotsalaisin varoin eri maista hankittuihin ruokatarvikkeisiin. Tämä avustusmuoto tavoitti noin 100 000 lasta eri puolilla Suomea eli kuitenkin suuremman joukon kuin Ruotsiin ja Tanskaan lähetetyt lapset. (Káven 2010, 108.) Herääkin kysymys siitä, miksi kaikki apu ei olisi voinut olla vastaavanlaista ja kohdentua suoraan lasten kotimaahan. Mutta, kuten myöhemmin tuon esiin, ovat kysymyksessä olleet siis muutkin kuin pelkät humanitaariset syyt.

3.2 Pois sodan jaloista

Ensimmäinen lapsikuljetus lähti Ruotsiin jo joulukuussa 1939. Marsalkka Mannerheimin toivomuksella siitä, että kaikki halukkaat suomalaiset käyttäisivät ruotsalaisten tarjousta hyväkseen tarpeen niin vaatiessa, voi sanoa olleen merkitystä. Pertti Kávenin mukaan tällä Mannerheimin mielipiteellä oli itse asiassa suuri merkitys, sillä se aukaisi lopullisesti tämän jo hiukan avoimena olevan portin, joka lastensiirotiin liittyi. (Káven 2004, 47.) Valitettavasti tapahtuneissa lastenkuljetuksissa oli myös negatiivinen puolensa. Lapsia uhkaavina vaaroina olivat onnettomuudet auto- tai junakuljetuksissa Suomen puolella, mutta myös sitkeät lastentaudit. Lasten matka Ruotsiin saattoi kestää useita päiviä, joten tartunnan mahdollisuuksia oli paljon lasten ollessa koko ajan tekemisissä toistensa kanssa. (Káven 2004, 29.)

Hietamiehen romaanin päähenkilö Eeron ensimmäinen reaktio äidin puheisiin Ruotsiin lähtemisestä on piiloutuminen, karkaaminen äidiltä.

Kun äiti alkoi puhua Ruotsiin lähdöstä, niin kävin kaivamassa suulin heiniin pitkän käytävän ja päähän pesän. Vein sinne leipää ja mehupullon. Sieltä minua ei olisi kukaan löytänytkään... [--]. (ÄP, 41.)

Kun ajatukseen tutustutaan enemmän ja luetaan kirjeistä muiden lasten kokemuksia, niin Eeron mieli alkaa vähän muuttua. Lapsille oli ennen matkaa lupailtu Ruotsissa kaiken olevan oikein hyvää ja mukavaa. Suklaata saisi syödä joka päivä, uusia hienoja vaatteita olisi luvassa ja jopa uusi polkupyöräkin olisi mahdollinen! (ÄP, 46). Näiden lupauksen siivittämänä lähtee pieni Eero-poika kohti tuntematonta huomista. Eero kuvailee matkan olleen totta kai jännittävä pienelle pojalle. Ensin matkustettiin autolla Turkuun ja sieltä siirryttiin laivaan. ”Meidät vietiin laivan suureen ruumaan. Sinne oli rakennettu kansiluukusta alas leveät puurappuset. [--] Siellä oli kova meteli ja paha haju.” (ÄP, 51.) Paha haju, joka myöhemmin toistuu lukuisia kertoja romaanissa, liittyy siis jo ihan ensimmäisiin Eeron muistamiin hetkiin Ruotsin matkan alkaessa.

Jatkosodan puhkeaminen kesäkuussa 1941 herätti ruotsalaisissa uudelleen ajatuksen Suomen lapsien avustamisesta. Tarkoituksena oli lisätä jo talvisodan aikana alkanutta lastensiirtoa Suomesta Ruotsiin. Toiminnan tulisi organisoimaan Ruotsin Punainen Risti. Tämä kytevä ajatus ei kuitenkaan saanut suomalaisten viranomaisten hyväksyntää. Samoin kuin talvisodan kynnykselläkin ilmassa näkynyt kielteinen kanta näihin siirtoihin nosti jälleen päätään. Suomen ulkomaanavun keskustoimikunta katsoi, että varoja tarvittaisiin Suomessa enemmän muihin tärkeimpiin tarkoituksiin kuin lasten kuljetuskustannusten katteeksi. Myös Ruotsin valtionkomitea liittyi tähän kantaan ja lahjoitti 500 000 kruunua käytettäväksi sodasta kärsimään joutuneiden perheiden avustamiseen. Neuvottelut kuitenkin lastensiirtojen puolesta jatkuivat edelleen. (Káven 2004, 58.) Káven (2004, 60) huomauttaa, että lastensiirtojen kannalle kuitenkin loppujen lopuksi taivuttiin ja tämä viimeisin lastensiirtoja koskeva päätös oli seuraamuksiltaan kaikkein isoin, sillä se tuli loppujen lopuksi koskemaan noin 50 000 lastensiirtokomitean kautta Ruotsiin lähetettyä lasta. Hietamiehen romaanin päähenkilö Eero kuului siis tähän valtaisaan lapsijoukkoon, yksi pieni poika kaikkien muiden joukossa. (Káven 2004, 61.)

Káven (2004) kuvailee lastensiirtojen kuitenkin herättäneen kansan keskuudessa vastarintaa, niihin ei mukisematta suostuttu. Kun lastensiirrot saivat sitten suuret mittasuhteet 1941 loppupuolella, rupesi lehdistössä näkymään huolestuneita kirjoituksia tähän avustusmuotoon liittyvistä vaaroista. Ihmisten tietoisuuteen oli pikku hiljaa alkanut tulemaan ajatus siitä, että jos lapset jäävätkin niille teilleen, ruotsalaisten kasvattilapsiksi, entäpä ne ”sielulliset kokemukset”, jotka heille näistä siirroista jäävät. Toisaalla taas kirjoiteltiin ja kyseltiin siitä, miksi ylipäätään lapsia lähetetään pois Suomesta, elintarviketilanteen ei katsottu olevan edes kovin huono. (Káven 2004, 66–69.) Kun näiden lastensiirtojen tarpeellisuus nousi lehtien keskustelupalstoille, alkoivat useat äidit harkita uudelleen lasten lähettämistä Ruotsiin ja saattoivat myös perua matkoja. Tämä saikin lastensiirtoa hoitavat viranomaiset kovasti huolestumaan ja lehtien negatiiviseen

lastensiirtokirjoitteluun alettiin puuttua, se kokonaan kieltäen tammikuussa 1942. (Káven 2004, 80–81.) Pertti Káven tuo teoksessaan esiin, että lastensiirtoja käsiteltiin myös Ruotsin lehdistössä runsain mitoin ja se vaikutti Ruotsin yleiseen kansan mielipiteeseen. Lastensiirrot avustusmuoto nähtiin oikeana, eikä niiden tarkoituksenmukaisuutta kyseenalaistavia kirjoituksia juurikaan esiintynyt. (Káven 2010, 112.)

Hyvin mielenkiintoista on mielestäni Kávenin (2004) esille tuoma tieto siitä miten lehdistöt sekä Suomessa että Ruotsissa ovat nämä lastensiirrot kuvanneet. Eroja löytyy nimittäin melko paljon. Molempien maiden lehdistöt pyrkivät erilaisin keinoin vaikuttamaan lukijaan ja oli tarkkaa, minkälainen oli julkaistun kuvan ja tekstin suhde, ja tällä yhteisvaikutuksella pyrittiin nimenomaan herättämään myötätuntoa. Ruotsi kuvasi maahan saapuvat lapsiryhmät turvattomaksi ja pelokkaiksi. Jonotilanteet, ja asennot, joissa lasten pelokkaat ja suuret silmät pääsevät oikeuksiinsa, olivat suosittuja. Suomalaisten köyhyyttä pyrittiin myös korostamaan. Suomalainen lehdistö taas puolestaan pyrki kätkemään lasten surulliset ilmeet ja kasvot. Teksti oli etusijalla, ja kuva saattoi jäädä hämärään. Kuvissa, joissa lapset taas ovat etusijalla, on heidät kuvattu onnellisina ja iloisina siitä, että ovat vielä elossa sodan keskellä ja heille on suotu mahdollisuus päästä pois sodan jaloista Suomesta. (Káven 2010, 119–120.)

Kansan suuri huoli lastenlastensiirtoja liittyen sai myös Eduskunnassa aikaan säpinää ja kiivastakin keskustelua. Isänmaallinen kansanliike esitti eduskunnan hyväksyttäväksi toivomuksen, että hallitus muuttaisi lainsäädäntöä siten, että Suomen kansalaista ei missään vieraassa maassa voitaisi ottaa lapseksi ilman lupaa Suomen oikeusministeriöltä. Asiasta käydyn eduskuntakeskustelun yhteydessä viitattiin siihen, että näiden lastensiirtojen kautta oltiin tultu tilanteeseen, jossa piili Suomen kannalta vaara menettää lapset kokonaan. Suomen lastensuojeluviranomaisilla oli Ruotsissa olevan suomalaislapsen adoptioasiassa ainoastaan vain lausunnonanto-oikeus ennen asian ratkeamista. Toisekseen Suomessa ei edes tarkalleen tiedetty, kuinka paljon talvisodan aikana Ruotsiin siirrettyjä lapsia oli vielä palaamatta kotiin. (Káven 2004, 75.) Suomessa näin ollen tehostettiin eduskunnan aloitteesta vuodesta 1942 lähtien ruotsalaisten vanhempien adoptio-oikeuksia koskien suomalaisia kasvattilapsia. Tämä käytännössä merkitsi lähinnä lapseksiottamisen valvonnan tehostamista siten, että lapseksiottamiseen tarvittava huoltoviranomaisen lausunto olisi aika hankittava ulkoministeriön välityksellä. (Káven 2004, 78–79.) Suomen kansa alkoi pikku hiljaa heräämään siihen totuuteen, mikä heitä oli vastassa. Saisivatko he lapsia enää kotiin, entä haluaisivatko lapset itse enää edes palata kotimaahansa?

Perti Käven (2004) toteaa omasta kodista lähtemisen ja täysin vieraiden ihmisten hoiviin joutumisen aiheuttaneen monille lapsille voimasta järkytystä. Useimmat sotalapset sijoitettiin Ruotsissa perheisiin ja tällöin on hyvin tärkeäksi seikaksi muodostunut se, miten perhe on ottanut lapsen vastaan ja hyväksynyt hänet joukkoonsa (Käven 2004, 110). Kokemuksia Ruotsista vietetystä ajasta on totta kai molempia, sekä myönteisiä että kielteisiä. Heikki Hietamies itse näkee kyseessä olleen jopa tietynlaiset ”lapsiarpajaiset.” Hämäläisen haastattelussa hän toteaa: ”Toisessa ääripäässä lapsi saattoi olla kreivittären linnassa ja toisessa pervertikon kynsissä.” (Hämäläinen 1997, 3.) Myös romaanin päähenkilölle Eerolle kerrottiin, että kun kasvatusvanhemmat ensimmäistä kertaa tulivat häntä katsomaan, olivat he kuulemma sanoneet: ”Jos muita ole, niin otetaan tuo. Jos pesette sen ensin.” (ÄP, 69). Miltähän pienestä pojasta on mahtanut tuntua tuollaisen kommentin kuullessaan? Mahtoikohan jo tuo ensimmäinen kommentti sinetöidä Eeron tunteen siitä, että häntä ei hyväksytä omana itsenään?

On myös hyvin ymmärrettävää, että lastenkoteihin Ruotsissa joutuneet sotalapset ja heidän kokemuksensa varmasti poikkeavat perheisiin sijoitettujen lasten kokemuksista. (Käven 2004, 100–105.) Myös lastensiirtoihin liittyvien poikkeavien mielipiteiden esittämisen kieltäminen jopa sensuuripäätöksellä voidaan nähdä hyvin jyrkkänä toimenpiteenä. Koska avoin keskustelu näin kokonaan asiasta kiellettiin, saivat lasten vanhemmat Suomessa yksipuolista ja liian niukkaa tietoa. Tilanne oli Suomessa täysin toinen kuin Englannissa, jossa lastensiirroista käytiin vilkasta ja avointa julkista keskustelua. (Käven 2004, 166.)

Sotien aikana Suomen työvoimapula oli hyvin suuri, vaikka työvoimaa kuitenkin samanaikaisesti tarvittiin hyvin kipeästi sotateollisuuden tarpeisiin. Näin lankesi naisten ja lasten harteille paljon myös yleisesti miehille kuuluvia raskaita töitä. Lastensiirrot totta kai helpottivat osaltaan näiden työssäkäyvien naisten lastenhoito-ongelmia ja osittain myös vapauttivat naisia työskentelemään sotateollisuuden vaatimissa tehtävissä. (Käven 2010, 97.) Hietamiehen romaanissa mainitaan päähenkilö Eeron äidin myös antaneen oman työpanoksensa oman kotimaansa eteen jatkosodan aikaan.

Äiti kirjoitti Signelle päässeensä *sotahommiin*. Saksalaiset rakensivat Vaasaan lentokenttää ja kanttiinin sekä muihin sellaisiin hommiin oli palkattu suomalaista väkeä, joka osasi vähän saksaa. (ÄP, 108–109.)

Käven (2010) nostaa teoksessaan rohkeasti esille sen, että lastensiirtoihin liittyi humanitaaristen tekijöiden ohella muun muassa poliittisia tekijöitä. Humanitaariseksi hän määrittelee sellaisen toiminnan, joka on vapaa sotilaallisesta, poliittisesta, taloudellisista ja muista ei-humanitaarisista tekijöistä. Hänen mielestään lastensiirtojen tarkoituksena oli nimenomaan sitoa Ruotsia ja Suomea

poliittisesti yhteen ja täysin tietoisesti vahvistaa sekä Suomen kotirintamaa että lisätä sotilaiden suorituskykyä. Nämä asiat palvelivat samalla myös Ruotsin omaa kiinnostusta. (Káven 2010, 276.)

3.3 Takaisin kotiin

Lastenkomitean periaatteena oli, että jokainen Ruotsiin lähetetty sotalapsi tulisi palauttaa takaisin kotimaahansa. Tämä ei kuitenkaan ollut niin yksinkertaista mitä oli aluksi ajateltu. Ruotsiin lähetettyjen ja sieltä palanneiden lasten lukumäärät eivät olleetkaan samat. Osa suomalaisista vanhemmista ei enää halunnut lapsiaan takaisin kotiin, suurimpana syynä nähtiin olevan kodin vapautumisen niin kasvatuksellisesta kuin taloudellisestakin vastuusta lapsen suhteen. Osa ruotsalaisista vanhemmista ei taas halunnut palauttaa ”kasvattilastaan” enää takaisin Suomeen. Lastensiirtokomitea lopetti toimintansa 1948. Tuolloin kotimaahan oli palauttamatta Ruotsista tuhansia suomalaisia lapsia ja monia oikeusjuttuja oli syntynyt suomalaisten vanhempien ja ruotsalaisten kasvattivanhempien välille. (Káven 2004, 108–115.) Sodan jälkeen eduskunta joutui uudelleen keskustelemaan lastensiirroista. Vuonna 1942 ilmenneet pelot lasten menettämisestä olivat nyt käymässä toteen. Syyskuussa 1949 oli Ruotsista kotimaahan palaamatta vielä noin 15 000 lasta. Perustuslakivaliokunnan mietinnöstä kävi ilmi, että toimenpiteitä, jotka tähtäsivät lasten palauttamiseen, olisi edelleen jatkettava ja annettava taloudellista tukea niille vanhemmille, jotka halusivat saada lapsensa kotiin. (Káven 2004, 118.) Sodan jälkeen tilanne lastensiirtojen osalta muodostui jopa niin hankalaksi, että Suomen viranomaiset eivät sitä enää pystyneet hallitsemaan. Lopulliset lastensiirroista aiheutuneista vaikutuksista tuli esille koko kirjossaan vasta sodan jälkeen. (Káven 2010, 213.) Ne lapset, jotka palasivat Suomeen, ovat kokeneet paluun hyvin eri tavoin. Tärkein tekijä paluun yhteydessä on ollut kotiyhteisön kyky ottaa uusi tulokas mukaan piiriinsä. Káven toteaaakin, että joissakin tapauksissa enää ei ollut mahdollista synnyttää eheää suhdetta lapsen ja perheenjäsenten välillä, jotain oli rikkoontunut peruuttamattomasti. (Káven 2004, 150–151.)

Hietamiehen romaanin päähenkilö Eero haluaisi pitkin romaania palata jo takaisin kotiin. Hän ei kertaakaan tunne olevansa Ruotsissa kotonaan, tai halua jäädä sille tielle. Kun lopulta koittaa tieto, että sota on loppu ja kotiin pääsy vihdoinkin mahdollinen, on Eero totta kai onnellinen.

Ruotsista palautettiin lapsia lentämälläkin ja minua onnisti. Lotta kävi saattamassa minua Tukholmaan ja siellä meitä koottiin taas yhteen ja vietiin lentokentälle. Ikinä en ollut sitä ennen lentänyt. [-] Kotona oli omituinen haju, mutta äiti sanoi sen häviävän, kun hän siivoaa ja tuulettaa. Muuten oli mukavaa päästä Suomeen. (ÄP, 254–255.)

Suomessa vanhemmat olivat hyvin huonoja puhumaan Ruotsin ajasta lastensa kanssa, ja tunteet sysättiin helposti taka-alalle. Oli uskomus siihen, että kun asioista ei puhuta, niitä ei ole edes olemassa eivätkä vaikuta perheenjäseniin. Eiväthän Eero ja hänen äitinsäkään keskustelleet näistä asioista Suomessa, ne sysättiin syrjään, ja äiti oletti kaiken olleen Ruotsissa hyvää, sen kummemmin mitään kyseenalaistamatta tai lapsen kokemuksia kyselemättä. Useissa sotalapsissa, kuten Pertti Kävenissa itsessään, tämä puhumattomuus nosti aikuisiällä suuren halun tutkia omaa menneisyyttä ja saada tietoa tapahtuneesta. (Käven 2004, 260.)

Suomeen palanneet sotalapset kokivat usein uusia traumoja sekä erotessaan kasvatustavan vanhemmistaan että palatessaan takaisin Suomeen. Monilla sotalapsista omat vanhemmat ja sisarukset olivat muuttuneet vieraisiksi. Nämä sotien aikaiset erot johtivat aikuisiällä monesti yksilön luottamuksen puutteeseen, läheisten ihmissuhteiden pelkoon, yksilön taipumukseen nähdä tulevaisuus synkkänä sekä uusien katastrofien ennakoimiseen. Osa sotalapsista kokee heiltä puuttuvan kokonaan identiteetin kyseisistä tapahtumista johtuen. He tuntevat usein olevansa myös kaiken normaalin yhteisyyden ulkopuolella, koska kukaan ei voi kuitenkaan ymmärtää, miltä heistä tuntui. On kuitenkin myös osa, joka taas kieltää kokonaan kokemusten jättäneen mitään jälkiä heidän persoonallisuutensa tai vaikuttaneen heidän aikuiselämäänsä. (Serenius 2003, 46.)

Kieltäminen voidaan nähdä myös yhtenä trauman piirteenä. Yksilö ei pysty kohtaamaan menneisyyttään, käsittelemään tunteitaan eikä näin ollen pääse eroon traumasta. Nämä sodan aikaiset tapahtumat ovat pureutuneet syvälle useimpien yksilöiden tietoisuuteen, eivät aina niinkään selvinä muistikuvina vaan paremminkin emotionaalisina kipukohtina, jotka aina tietyissä tilanteissa avautuvat ja suodattavat muistoja yksilön mieleen. (Liikkanen 1995, 117).

Sotalapsille syntyneiden traumojen muodostumiseen ovat vaikuttaneet varmasti monet asiat. Voidaan olettaa sotalasten olosuhteiden vaihdelleen muun muassa sen suhteen, sijoittuiko lapsi kaupunkiin vai maalle. Suuri osa lapsista pääsi tuolloin suoraan sijoitusperheeseensä, mutta osa jouduttiin pakosta sijoittamaan ensisijaisesti muihin kohteisiin, joita olivat esimerkiksi lastenkodit ja sairaalat. Sijoituspaikan vaihdos kesken kaiken ei myöskään ollut harvinaista, vaan jopa kolmannes lapsista joutui kokemaan uuteen perheeseen ja ympäristöön tutustumisen haasteet. (Pykäläinen 1996, 38.) Ei turhaan sanota ihmisen olevan psykofyysinen kokonaisuus ja näin ollen traumaattisilla kokemuksilla on aivan omat somaattiset, psykologiset tai sosiaaliset seurauksensa. Kun ja jos osataan käsitellä traumaattisen kokemuksen yksilölle aiheuttamia *psykologisia* merkityksiä, päästään usein myös vaikuttamaan koko kokonaisuuteen; biologisiin, sosiaalisiin sekä psykologisiin tekijöihin. (Saari 2000, 315.)

Suomessa olosuhteet pakottivat sotien jälkeen ottamaan valtion taholta kantaa lasten palauttamisiin tiiviisti liittyviin psykologisiin seuraamuksiin. Tässä astui kuvaan professori Martti Kaila, jota on kutsuttu myös Suomen tieteellisen psykiatrian isäksi. Kailan aikana pyrittiin vielä hyvin vähän ilmiöiden psykologiseen ymmärtämiseen. Kaila ei ollut myöskään itse edes lastenpsykiatrian asiantuntija vaan hänen toimialansa oli kokonaan aikuispsykiatrian puolella. Nämä edellä mainitut asiat johtivat siihen, että hän ei pystynyt vuonna 1949 ja vuonna 1952 antamissaan lausunnoissa saavuttamaan useita vuosia Ruotsissa olleen lapsen todellisuutta. Näihin Kailan optimistisiin näkemyksiin, jotka loivat kuvan lapsen helposta paluusta pitkän Suomessa poissaolon jälkeen, saattoi totta kai olla syynä yksinkertaisesti myötätunto suomalaisia lasten vanhempia kohtaan. Olisiko kukaan muukaan psykologi sotien jälkeen antanut sellaista negatiivista lausuntoa, jossa olisi varoiteltu lasten palauttamisesta Suomeen? Tämähän olisi totta kai heikentänyt suomalaisten vanhempien mahdollisuuksia lasten takaisin saantiin liittyen. Sotien jälkeen Suomesta puuttui riittävä lapsipsykiatrian asiantuntemus aiheeseen liittyen. (Káven 2010, 219–220.) Mutta kuten Káven (2010, 221–222) huomauttaa, ovat nämä Kailan antamat lausunnot kuitenkin todellisuudessa poikenneet lasten omien kokemusten piiristä ja he ovat saattaneet tuntea juuri päinvastoin.

Suomessa lastensiirtoihin liittyviä kokemuksia ei mitenkään analysoitu ja käsitelty sotien aikana eikä sen jälkeen. Esimerkiksi koulunkäyntiin joillakin lapsilla tiiviisti liittyviä kieliongelmiä olisi voitu hiukan helpottaa kouluhallituksen antamalla ohjeilla, joissa olisi huomioitu tämä lapsen kielellisen valmiuden suuri merkitys koulussa käymisen kannalta, mutta näin ei tehty. Ylipäätään kotimaahan palaamiseen jälkihoito jäi lapsilla hyvin vähäiseksi, sitä ei tuolloin nähty tarpeelliseksi. Toisin oli taas Isossa-Britanniassa, jossa tutkittiin evakuoinnin vaikutuksia lapsiin sodan aikakin, ja nämä kokemukset säilöttiin vastaisuuden varalle. (Káven 2010, 223.) Sotien päätyttyä lasten kokemukset kotiinpaluusta sivutettiin ja niiltä veivät huomion maan jälleenrakentaminen, sotakorvaukset ja ylipäätään jokapäiväinen selviytyminen. Olivathan lapset kuitenkin Ruotsissa saaneet nauttia yltäkylläisyydestä, nyt oli paluu arkeen koittanut ja siitä piti jokaisen vain selviytyä turhia mukisematta. (Káven 2010, 251.)

Sotalapsiasia koki uudenlaisen heräämisen 1990-luvulla, jolloin sotalapset alkoivat olla jo eläkeiän kynnyksellä. Yksi merkki liittyen tähän on yhdistystoiminnan syntyminen molemmissa maissa, sekä Suomessa että myös Ruotsissa. Ne kokemukset, joita tavalliset kansalaiset kokivat toisen maailmasodan aikana, alkoivat nousta pinnalle vasta 1990-luvulla sotalapsien alkaessa työstää omia kokemuksiaan ja muistojaan menneestä. Ympäri Suomen on omistettu sotalapsille merkkejä tai patsaita, jotka kertovat tapahtuneista lastensiirroista. (Káven

2010, 261–262.) Káven (2010) nostaa esiin myös kollektiivisen muistin käsitteen, joka voidaan nähdä olevan yksilöiden välisen muistelun lopputulos ja se elää jatkuvasti. Tällainen muistelu liittyy juuri esimerkiksi lastensiirtojen muistolaattojen ja patsaiden paljastamistilaisuuksiin. Niissä jokainen sotalapsi tuo muisteluun oman osansa, jonka merkitys ja ominaispaino vaihtelevat yksilöittäin. Kollektiivinen muisti on siis eräänlainen toisiinsa kietoutuneiden yksilöllisten muistojen taulukko, jota ei olisi olemassa ilman jokaisen yksilön henkilökohtaista muistelua. (Káven 2010, 264.) Anne Whitehead (2004, 82) on esittänyt viisaat sanat siitä, että muisti ja unohdus ovat osa samaa prosessia, eivätkä sulje toisiaan pois, niin kuin helposti voisi ajatella.

4. PÄÄHENKILÖN TRAUMAT JA NIIDEN KERRONTA ROMAANISSA ÄIDEISTÄ PARHAIN

Tässä luvussa tuon esiin niitä piirteitä, jotka viittaavat mielestäni romaanin päähenkilön traumatisoitumiseen ja näiden piirteiden kuvailuun itse kerronnassa. Minusta paljon käytettyä sotainvalidi-käsitettä voisi soveltaa myös itse sotalapsiin; heistä on voinut tulla kokemuksiensa takia ikään kuin henkisiä sotainvalideja. Mikä on se korvaus, joka maksetaan näille henkisille sotainvalideille? Hietamiehen romaanin päähenkilö Eero kärsii sotalapsiperinnöstään niin henkisten kuin fyysistenkin oireiden muodossa.

4.1 Unet ja unelmat

Romaanin päähenkilö Eero pakenee todellisuutta uniin, unelmiin ja kuvitelmiinsa sekä fyysisesti että mentaalisesti. Ensimmäinen fyysisen paon yritys tapahtuu ennen Ruotsiin lähtöä, kun äiti kertoo hänelle tulevista suunnitelmista. Tällöin Eero tekee itselleen piilopaikan heiniin, vie sinne syötävää ja juotavaa, mutta ei pääse kuitenkaan toteuttamaan aiettaan sen jo paljastuessa. Toinen fyysinen pako, joka myös jää vain yritykseksi, tapahtuu myöhemmin.

Keväällä minulla oli useita hurjia suunnitelmia, joitten miettiminen oli mukavaa ajankulua. Toteuttamiskelpoisin niistä oli lautun rakentaminen. (ÄP, 168.)

Eeron tarkoituksena on paeta lautalla Amerikkaan, josta hän sitten kirjoittaisi äidilleen terveiset, että hänellä pitää lähettää laivalippu Suomeen. Lautta kuitenkin hajoaa melkein heti rannassa ja suunnitelma kariutuu.

Hyvin tärkeänä voidaan mielestäni pitää Eeron mentaalisen selviytymisen kannalta ”Suomen kodin” rakentamista.

Kun minulle oli lopullisesti selvinnyt, ettei äiti tahdo minua luokseen, tein salaiseen paikkaan Suomen kodin. Se auttoi kovasti, kun tuli oikein ikävä. (ÄP, 152.)

Tämän kivistä rakennetun ”Suomen kodin” tekeminen ja siellä oleilu voidaan minusta nähdä hyvin terapeuttisena Eerolle. Näin Eero pääsee muistojensa kautta lähemmäksi oikeaa Suomen kotiaan ja vanhempiaan. Tässä pako tapahtuu sekä fyysisesti, toiseen paikkaan siirtymällä, että myös mentaalisesti ajatuksen ja mielen tasolla; unelmoimalla. Eero kuvittelee tähän rakentamaansa ”kotiin” itsensä lisäksi äidin, isän ja heidän normaalin yhteisen perheensä, millaista Suomessa oli ollut ennen isän rintamalle lähtöä. Vaikeina hetkinä hän siis pakenee tänne piilopaikkaansa sekä

omaan mielikuvitusmaailmaansa, josta hän saa taas voimia jatkaa ja palata takaisin nykyhetkeen. Eero kaipaa asioihin ja elämäänsä tietynalaista konkreettisuutta, käsinkosketeltavuutta. Sijaisperheen isä Pappa, toimii hänelle tavallaan isän korvikkeena, joskaan ei yhtä hyvänä, mutta kuitenkin konkreettisenä hahmona. Sekä ”Suomen koti” ei riitä hänelle pelkästään ajatuksen tasolla vaan se täytyy tehdä konkreettisesti olemassa olevaksi, rakentaa käsin. Myös Sirkka Knuuttila (2009, 67–68) nostaa väitöstutkimuksessaan esiin ns. mahdolliset maailmat ja niiden tärkeyden. Hän tuo esiin mahdollisen maailman teorian, joka korostaa diskurssin voimaa syyttää fiktiiviset maailmat toimimaan itsenäisesti, jolloin ne ovat usein ladattu myös tiedolla ja uskomuksilla diskurssin käytön mukaan (Knuuttila 2009, 73). Yksilölle on terapeutista trauman kohdattuaan tai muuten herkässä elämäntilanteessa luoda itselleen mielikuva toisesta, ”paremmasta maailmasta” ja tähän mielikuvaan tukeutuen hän jaksaa ponnistaa eteenpäin. Knuuttila myös jatkaa, että mahdollinen maailma ei koskaan ole täysin kopio todellisuudesta, vaan se on pikemminkin kuvitteellinen ja emotioita välittävä muunnelma siitä sekä eräänlainen kerronnallinen strategia, joka ohjaa lukijan mielikuvitusta todellisen maailman rajojen ulkopuolella (Knuuttila 2009, 74).

Lasten omana erityispiirteenä traumaattisten kokemusten käsittelyssä on heidän rikas mielikuvitusmaailmansa ja sen varaan rakennetut leikit. Näiden mielikuvitusleikkien kautta lapsi pääsee purkamaan traumaattisen kokemuksen herättämiä paineita ja tarkastelemaan tapahtumaa eri valosta, erilaisilla leikkirooleilla ja erilaisilla lopputuloksilla. Leikeissä lapselle on hyvin tärkeää ns. ”ikään kuin”- ulottuvuus, jolloin he saavat leikeissä antaa omalla luovuudelleen täyden vallan. Mielikuvitus on lapsen voimavara leikeissä ja sillä tulee olla oma paikkansa myös traumaattisia tapahtumia koskevissa leikeissä. Tällöin leikeissä voidaan nähdä olevan mukana parantava ja sopeutumista edistävä piirre, joka on erityisen tärkeä. (Saari 2000, 265.)

Eero pakenee nykyhetkeä mentaalisesti myös uniin.

Sitten tuli se äidin kirje ja aloin nähdä unia isästä. En tiedä onko sellaiselle mitään lääketieteellistä selitystä, mutta sitä ennen en oikeastaan koskaan ollut nähnyt unia. [--] Oikein selviä unia, sellaisia joissa oli isän ääni ja hajukin. Se ei ollut sen kummempi tuoksu mikä Kotkassa nytkin on. Mutta se tuli sinne Ruotsiin saakka uniini. (ÄP, 90–91.)

Ennen tätä tietoa isän katoamisesta Eero näki yhden unen, joka on romaanissa kuvailtu. Tämän painajaisunen hän näki juuri matkalla laivalla Ruotsiin ja se liittyi sotaan ja pommeihin. Tämän jälkeen unet ja niiden kuvailu jäävät tyystin syrjään, kunnes tieto isän katoamisesta saavuttaa Eeron, ja unet ja niiden yksityiskohtainen kuvailu alkavat. Yksilön unet voivat olla merkki trauman ensioireista, tietoisuuteen tunkeutuvia ahdistavia ajatuksia, mielikuvia tai havaintoja tapahtumista.

Lapsilla nämä voivat esiintyä myös pelottavina unina, joiden sisältö ei ole aina tunnistettavissa. (Schulman 2008, 170.)

Niin kuin Freud (1999, 18) toteaa, unissa elää muistoja, jotka yksilön valveilla ollessa piilevät tavoittamattomissa tai joille ei anneta sijaa ajattelussa. Silloinkin, kun jokin erityinen ongelma on vallannut yksilön huomion, kun syvä tuska on koskettanut häntä tai jokin tehtävä on jännittänyt hänen henkiset voimavaransa äärimmilleen, esittää uni hänelle jotakin aivan muuta. Uni valitsee ja yhdistelee paloja todellisuudesta tai lähtee yksilön mielialan perussävystä ja luo tästä todellisuudelle omia symbolejaan. (Freud 1999, 13.) Unessa mahdotonkin on mahdollista, ja usein ne ovat halujemme, toiveidemme, pelkojemme ja tunteidemme peilejä. Eeron kohdalla näen unet nimenomaan hyvänä ja auttavana elementtinä. Eeron mentaalista puolta ajatellen unet ja niissä vietetyt hetket, kokemusten ja ajatusten vaihdot isän kanssa, tuovat varmasti Eeron tarvitsemaa turvallisuuden tunnetta. Isä voi olla fyysisesti poissa, mutta unissa hän on läsnä ja täyttää pienen pojan kaipaaman ja tarvitseman läheisyydenkaipuun. Myös sijaisperheen isä, pappa, varmasti osittain helpottaa Eeron tuntemaa isän kaipuuta, vaikka isän paikkaa ei kukaan voi viedä. Pappa on kuitenkin reilu ja heistä tulee Eeron kanssa hyvät kaverit (ÄP, 177).

Eero ei kuitenkaan näe unia äidistään, mikä ehkä tavallaan saattaa olla jonkinlainen traumaattinen reaktio siihen, että nimenomaan äiti lähetti hänet Ruotsiin. Eero myös kirjoittaa äidilleen ja pyytää häntä useita kertoja hakemaan hänet pois, äiti ei vain tule. Kuten romaanissa myöhemmin tulee hyvin selkeästi kuitenkin ilmi, on äiti kuitenkin läpi koko elämän Eerolle erittäin tärkeä, jopa voisi sanoa tärkein ihminen. Unien voisi siis kenties sanoa olevan Eerolle yksi selviytymiskeino, mutta aivan varmasti niiden taustalla piilee traumaattinen kokemus, joka tässä tapauksessa on sotalapsena oleminen vieraalla maalla. Eero kuitenkin näkee nimenomaan hyviä ja mukavia unia, ei painajaisia. Unissa isän kanssa Eero tekee normaaleja arkipäiväisiä askareita ja purkaa mielensä syvyyksiä keskustelujen merkeissä.

Yhtenä yönä isä haki minut ongelle. Sillä oli onkivehkeet ja matopurkki mukanaan. Unessa olimme Kotkassa ja menimme Huovisen saunan rantaan. Isä sanoi, että se oli paras onkipaikka. [--] Siellä laiturin reunalla könötimme hiljaa, minä tunsin siinä unessa jopa lautatarhan tuoreen tuoksun. Se oli oikein hyvä haju-uni. Minulla olisi ollut kaikenlaista kysymistä isältä, mutta se supisi, että nyt pitää olla oikein hiljaa. Muuten ei saada yhtään kalaa. Ei ainakaan isoja ahvenia, niillä on tarkka kuulo. Kyllä minä silti kuiskuttelin. (ÄP, 92.)

”Unet voivat myös ohjata surutyötä ja auttaa jonkin vaikeaa asian kohtaamisessa ja käsittelyssä” (Majava, Suomalainen & Varpio 2008, 276). Tällöin olisi myös järkeenkäypää, että Eero tekee

surutyötään osittain uniensa kautta. Isän menettämisen ajatus ei tunnu niin pahalta, kun isä kuitenkin on läsnä melkein joka yö hänen unissaan. Äiti on vielä elossa, joten sekin saattaa olla syynä, että Eero ei näe hänestä ollenkaan unia, ja äidistä hän myös kuulee melko säännöllisesti kirjeiden kautta. Voisi nähdä äidin olevan Eerolle konkreettisesti enemmän läsnä, jolloin unille ei välttämättä ole tarvetta. Myös yksinäisyys, kavereiden puute saattaa hyvinkin olla yksi syy siihen, miksi Eero kokee joukkoon kuulumattomuutta ja pakenee omiin maailmoihinsa.

Ikäisiäni ei silloin neljäkymmentäkolme ollut lähinaapureissa muita.[--]
Koulussa minulle tuli muutama kaveri, mutta ne kaikki asuivat toisessa päässä kylää. Suurimman osan siitä parista vuodesta vietin omissa oloissani. (ÄP, 19.)

Eero pitää unensa omana salaisuutenaan, vaikka hänen tekisi mieli kovasti ainakin kasvatti-isälleen kertoa. Vaikka hän on pieni poika, hän tietää mitä ihmiset kuitenkin voisivat hänestä ajatella; pitää häntä hulluna ja hullut sotalapset vietiin parantolaan. (ÄP, 95.) Unet tulevat esiin nimenomaan Eeron ollessa Ruotsissa, ja tämän vaiheen jälkeen myös unien käsittely kerronnassa katoaa oikeastaan täysin. Romaanissa myöhemmin mainitaan, että Eero saa jostain syystä aina paremmin unta, kun jokin asia kiukuttaa ennen nukkumaan menoa. (ÄP, 62.) Muuten Eeron unia aikuisiällä ei romaanissa kuvailta. Mielestäni Eero tuntee jonkinlaista emotionaalista ahdistusta ja tarvetta jokapäiväisessä elämässään, johtuen kokemastaan menneisyydestä. Kiukun tunne ennen nukkumaanmenoa saattaa olla helpottavaa vaihtelua Eeron normaaliin tunnetilaan, vastalääke harmille, jolloin se poiketen normaalista edesauttaa häntä saamaan unta paremmin. Eeron emotionaalinen tarve näissä tilanteissa unelle on suurempi kuin normaalisti ja niin se siis tuleekin helpommin.

Eero näkee Ruotsissa ollessaan myös yhden seksuaalisen unen. Uni itsessään ei ole mitenkään seksuaalinen vaan täysin normaali, polkupyörällä ajoa käsittelevä uni, joka kuitenkin pienelle pojalle on mahdottoman jännittävä tapahtuma. Unen seurauksena hän laukeaa ensimmäistä kertaa elämässään ja aamulla ihmeissään yrittää peitellä jälkiä. Kasvattiäiti suuttuu mahdottomasti tapahtuneesta ja antaa Eerolle vitsaa. Myös kasvatti-isä vannottaa Eeroa olemaan tekemättä tätä kauheaa asiaa enää koskaan. Mitenkään muuten tätä normaalia lapsen tai nuoren kehitykseen kuuluvaa tapahtumaa ei käsitellä tai selitetä, asiasta ei keskustella normaalisti. Eero ei ymmärrä mitä on tehnyt väärin, mutta lupaa kuitenkin. (ÄP, 150–152.) Tätä Eeron unta voisi tulkita myös Freudilaisesti, jolloin pyörällä ajon voisi nähdä yhdyntän peitekuvana, samoin kuin vaikkapa ratsastuksen. Unesta löytyy myös kielletty hedelmä, päärynä. Kielletyt asiat ovat kautta aikojen olleet yksilöstä niitä houkuttelevimpia ja kiihottavimpiakin. Ruotsiin tultaessa Eero laivassa ollessaan oli silitellyt yhden laivatoverin hiuksia tämän itkiessä, mutta hoitaja oli tulkinnut asian

väärin ja nuhdellut Eeroa tämän käytöksestä: ”Hyi sinua... ei tuollaista saa tehdä” (ÄP, 85). Eeroa on siis useamman kerran kielletty tilanteissa, jotka ovat olleet täysin normaaleja, aikuisten tehdessä niistä jotenkin kiellettyjä ja vääriä. Näen, että normaalista seksuaalisuudesta alkaa tulla Eerolle pikku hiljaa jollain tapaa traumatisoivaa. Myös myöhemmässä vaiheessa Eeron murrosikää, jätetään syrjään normaalit nuoren kehitykseen kuuluvat asiat ja myös itse seksi. Aikaisemmin, luvussa 2.2 toin esiin aukkokohtat ja tässä lukija huomaa myös tietynlaisen aukon Eeron menneisyydessä, jota hän lukijana yrittää ehkä myös täyttää.

Normaaleja hellyydenosoituksia äidin ja pojan välillä ei kovin ole, jos jätetään huomioimatta se, että äiti pitää Eeron tuuheiden hiuksien hyväilemisestä, myös Eeron ollessa jo aikuinen mies (ÄP, 200). Tämä silittely tai hiusten hyväily on mielestäni melko viatonta, helppo tehdä sen kummemmin sitä ajattelematta toisin kuin vaikkapa halaaminen, joka on jo paljon fyysisempää. Romaanissa ei mainita, että äiti ja Eero halaisivat (paitsi kun Eero on lähdössä pikkupoikana Ruotsiin ÄP, 49) tai mitenkään muuten silittelyn lisäksi (joka tulee äidin puolelta) osoittaisivat toisilleen normaalia lapsen ja aikuisen välistä hellyyttä. Mietin, että näiden kaikkien asioiden on täytynyt muokata Eeron seksuaalisuutta johonkin suuntaan, ja hänen on lisäksi helppo unohtaa omat fyysiset tarpeensa työntäen ne syrjään. Naisia Eeron elämässä ei ole kovin paljon ollut. Tärkeimpinä naisina Eeron elämässä näen hänen äitinsä ja kasvatusäidin lisäksi Eeron nuoruuden ihastuksen Sivin, Ruotsin ajoilta, ja aikuisena Eeron suuren ihastuksen Kirstin. Sivuhenkilöinä romaanissa mainitaan Eeron isoäiti, joitakin naapurin naisia jne. Vahvin nainen Eeron elämässä on ollut ehdottomasti hänen äitinsä, jonka kanssa Eerolla on puolin ja toisin jonkinlainen riippuvuussuhde. Yhdessä romaanin kohdassa Eero kuitenkin kertoo minkälainen nainen häntä miehenä miellyttää: ”Hoikka ja tukka kauniisti, minusta se on naisissa tärkeä asia” (ÄP, 28).

Traumaperäiseen stressireaktioon kuuluvat tunteiden kuolettaminen ja yleinen estyneisyys pitävät Eeron tapauksessa myös paikkansa. Hänen on vaikea muodostaa ihmissuhteita, osoittaa omia tunteitaan aikuisena esimerkiksi itkun muodossa tai kestää toisen ihmisen itkua. ”Minä en ole koskaan kestänyt toisen ihmisen itkua ja äiti kyllä tiesi sen. Vesittelyllään hän sai minut tekemään niin kuin tahtoi tai jättämään sellaisen, mitä ei tahtonut” (ÄP, 106). Tosin ilman lääkitystä Eeroa saattaa alkaa itkeä (ÄP, 212). Tästä voisi ehkä tehdä johtopäätöksen siihen, että ilman lääkitystä Eeron olisi vaikea hallita normaaleja, yksilön elämään kuuluvia tunteita. Hän kokee ne kenties kiusallisiksi eikä aikuiselle miehelle sopiviksi. Lääkkeiden avulla, joita hän syö hajuherkkyyteensä, nämä tunteet pysyvät kurissa. Tämäkin voi tietysti olla myös vain Eeron mielen sisäinen keino suojautua ulkoista maailmaa vastaan: hän *kuvittelee* lääkkeiden hillitsevän tunteita, ja

kun hän ei niitä syö, hän *kuvittelee*, että tällöin tunteet, jotka nousevat pintaan, johtuvat vain ja ainoastaan lääkkeiden syömättömyydestä. Levin (2008) toteaaakin, että traumaattiset oireet vaikuttavat fyysisen terveyden ohella myös yksilön tunne-elämään. Kun ja jos mitään muuta syytä yksilön huonovointisuuteen ei löydetä, voidaan sairauden todennäköisinä syinä pitää stressiä ja traumaa. Monet trauman oireista kärsivät alistuvat kohtaloonsa elää oireiden kanssa päivittäin, eivätkä näin ollen koskaan ehkä yritä löytää tietä takaisin terveeseen ja normaaliin elämään. Myös muistinmenetykset ja kieltäminen tukevat ja ylläpitävät tätä traumalle alistumista. (Levin 2008, 177.)

Eero yrittää luoda elämäänsä kestävästä ihmissuhteesta tapaamansa naisen, Kirstin, kanssa. Tämä tapahtuu Eeron ollessa noin 30-vuotias.

[--] Olin tottunut äidin huolenpitoon ja vieraan ihmisen opettaminen samaan veisi aikaa, joka tietysti olisi minulle todella vaikeaa. Mutta siitä huolimatta halusin rakastua ja halusin rakkautta. Halusin Kirstin. (ÄP, 204.)

Tämä on oikeastaan romaanin ainoita suorja viittauksia Eeron fyysisen läheisyyden kaipaukseen, jättäen nyt huomiotta Eeron sotalapsiaikaisen ihastuksen, Sivin. Eero on kuitenkin vain ihminen, joka kaipaa myös normaalia fyysistä kanssakäymistä toisen sukupuolen kanssa. Eero kyllä yrittää romaanissa kerran irrottautua äitinsä otteesta, juuri tavatessaan tämän Kirstin. Valitettavasti kuitenkin äidin vihjailut itsemurhasta, jos Eero hänet jättäisi, sekä Eeron sairaus vievät pohjan tältäkin ihmissuhteelta. Voisiko äidillä olla niin suuri henkinen ote Eeroon kaikkien yhdessä vietettyjen vuosien jälkeen, että Eeron mieli ”keksii” oireet äidin halujen mukaan? Esimerkiksi Kirstin kanssa oli aluksi mukavaa ja hänen lähellään oli helppo olla, kun hän ei käyttänyt mitään hajusteitakaan. Kun Eeron äiti sitten ryhtyy hankaloittamaan tätä ihmissuhteesta omalla käytöksellään, alkaakin Kirsti yhtäkkiä ”haista” pahalle ja suhde täytyy lopettaa. (ÄP, 212.) Tässä voisi olla kyse myös siitä, että kun Eero tuntee tullessaan uuteen tilanteeseen missä hän ei osaa toimia, hänen mielensä antaa hänelle pakoreittinä ”hajut”, joiden avulla hän voi peräännyä. Eero yrittää juuri Kirstin kanssa elämänsä ensimmäistä seksuaalista aktia, siihen kuitenkin pystymättä ja tämän jälkeen Eeron mielestä Kirsti ei olekaan enää sama ihminen kuin ennen (ÄP, 211.) Eero tuntee ilmiselvästi häpeää ja haluaa paeta tilanteesta takaisin äitinsä turvallisiin helmoihin. Romaanissa on mainittu Eeron aikaisempi kokemus liittyen toiseen sukupuoleen ja tämä tapahtui Eeron lapsuudessa sijaisperheen naapurintytön, Sivin, kanssa. Kyseessä oli tällöin viaton pusu. Hyvin pitkä aika on kulunut näiden tapahtumien välillä Eeron kasvaessa pojasta jo aikuiseksi, mutta hän saattaa ehkä vielä muistaa, että seuraavana päivänä tämän pusun antamisen jälkeen hänelle naurettiin eikä Siv ollut häntä huomaavanakaan. Jo tuolloin Eeroa nolotti ja hävetti. Tämä tunne seuraa häntä hänen elämänsä toiseen, edellä mainitsemaani varsinaiseen seksuaaliseen tilanteeseen

Kirstin kanssa. Ehkä Eerolla on pelko siitä, että taas hänelle nauretaan ja hän nolaa itsensä yhä uudelleen ja uudelleen. Näin ollen on hänestä parempi paeta tilanteesta ja jättää taakseen tämä ihminen, joka on nähnyt hänen heikkoutensa. Eero ei tunnu ylipäätään hyväksyvän heikkouksia. Hän hyväksyy menen tullen kyllä sen, että häntä sanotaan hulluksi, mutta naurunalaiseksi hän ei halua joutua. Eero ei halua olla heikko. Hullu mutta ei heikko.

Äidin rakkaus näyttäytyy romaanissa minusta lähinnä kahleelta, jonka päähän hän on poikansa sitonut. Tällä jo aikaisemmin kutsumallani ”riippuvuussuhteella” on kaksi osapuolta ja molemmilla omat pelkonsa. Toisaalta Eero on äidille ainut mies, joka ei ole jättänyt häntä ja myös siksi äiti pitää Eerosta kiinni kynsin hampain. Ehkä kyseessä on osittain myös äidin jonkinlaista ”syyllisyydentuntoa” hänen omista sodan aikaisista aikomuksistaan Eeroa kohtaan ja hän yrittää tavallaan tällä ylikiintyneellä käytöksellään korvata Eerolle omia tekojaan. Tosin näistä äidin ajatuksista ja menneistä teoista ei hänen elossaan Eerolla ole vielä tietoaakaan, vaan kaikki selviää hänelle myöhemmin. Toisaalta myös Eerolle on saattanut jäädä jonkinlainen trauma, koska juuri äiti lähetti ja näin ollen ehkä hylkäsikin hänet Ruotsiin. Pieni pelko siitä, että hänet jätetään uudelleen, on seurannut Eeroa osittain aina, ja osittain tämän takia läheisen kiintymyssuhteen äitiin voi nähdä ymmärrettävämmäksi.

4.2 Hajut

Seuraavassa käsittelen päähenkilön hajuherkkyyttä, jota voi mielestäni pitää trauman kokemisesta kertovana oireena. Hajuherkkyyttä voi minusta siis pitää yhtenä ruumiillisen muistamisen muotona, joka romaanin päähenkilön Eeron kohdalla tulee myös monin paikoin selvästi esiin.

Trauma voi ilmetä myös ruumiillisena häiriönä ja reaktiona. Tämä voi ilmetä joko pitkäaikaisena sairastamisena tai äkillisinä lyhytaikaisina oireina. Nämä lyhytaikaiset oireet voivat ilmetä ruumiin pakottamana tarpeena poistaa sisältöään esimerkiksi oksentamalla, kehittämällä voimallisia ihoreaktioita yksilön kehossa tai tuottamalla äkillisiä kipureaktioita päässä tai vatsassa. Nukkumis- ja syömishäiriöt kertovat käsittelemättömästä ja kehityksellisesti varhaisesta ahdistustilasta, jonka saattavat laukaista ulkoiset ja sisäiset ristiriidat. (Siltala 2008, 241.) Joskus psyykkisestä ongelmasta voi tulla myös vakava ruumiillinen sairaus, jota se ei kuitenkaan tarkempien tutkimusten mukaan ole. Tällöin kyseessä voi olla konversiohäiriö. Tässä keskeinen piirre on aisteihin tai tahdonalaiseen lihaksistoon liittyvä oire, joka tuntuu kuuluvan lähinnä neurologiseen sairauteen, esimerkiksi halvaus, kouristelu tai sokeus. Oireet eivät kuitenkaan selity millään ruumiillisella sairaudella. Kysymyksessä ei kuitenkaan välttämättä ole potilaan teeskentely. Oireet menevätkin

yleensä ohi ”itsestään”, kun potilaaseen suhtaudutaan hyväksyvästi ja ymmärtäväisesti. Oireista ei pidä tehdä suurta ongelmaa, mutta ei niitä myöskään pidä vähätellä. Pitkittyneissä tapauksissa myös psykoterapia voi olla tarpeellinen. Lääkehoito ei auta konvensio-oireeseen, mutta jos potilaalla on todettu masennusta tai ahdistusta, hoidetaan häntä tällöin toki oireen vaatimalla tavalla. Myös hypnoosin on koettu auttavan hyvin tämän ja muidenkin dissosiaatiohäiriöiden hoidossa. Oleellista on kuitenkin potilaan kokema turvallisuus, joka ikään kuin auttaa häntä päästämään irti häiritsevistä ”oireestaan”. (Takala & Joensuu 2000, 768.) Eeron hajuongelma on sinänsä vaikea todeta, koska ylipäättään hajujen tekeminen eläviksi sanoilla on vaikeaa.

Romaanissa mainitaan, että Eerolla on omalääkäri jonka kanssa hän pystyy puhumaan asioista suoraan. ”Eikä ole heti toimittamassa psykiatrin puheille, niin kuin ne muut” (ÄP, 103.) Keitä ovat ne muu? Minkälainen on Eeron menneisyys lääkärien vastaanotoilla? Onko hän käynyt monilla eri lääkäreillä, jotka ovat olleet passittamassa häntä juttelemaan psykiatrin kanssa, ja onko Eero kokenut tämän jonkinlaisena loukkauksena? Tässä on myös yksi aukkokohta, joka vaivaa lukijaa. Myös Serenius toteaa monien sotalapsien hakeutuneen terapiaan aikuisiällä. Tämä pitkäkestoinen terapeutin analyysi voi kenties tarjota yksilölle hänen kaipaamansa luotettavat ja turvalliset puitteet, joihin hänellä ei kenties koskaan ole ollut aiemmin mahdollisuutta. (Serenius 2003, 43.)

Voisi sanoa, että ruumis tavallaan ”puhuu” ja viestii silloin, kun sanat eivät ole käytössämme, ja kertoo tällöin sanattomaksi jääneestä ahdingosta. Tällöin psyykinen prosessi ei käytä verbaalista vaan *ruumiin* kieltä. Symbolisen muistin kehityksessä on olennainen osa yksilön mielikuvilla ja tunteilla. Jos näitä ei ole tarpeeksi, muistaminen jää konkreettiselle, ruumiin kudosten tasolle – ei mielen vastuulle. Silloin esimerkiksi raivokohtaukset, paniikitilat ja äkilliset ruumiilliset oireilut toimivat yksilön muistina. (Siltala 2008, 247–248.) Tässä hyvänä esimerkkinä on Eeron sairastuminen hyvin korkeaan kuumeeseen Ruotsissa, naapurinmiehen hyväksikäyttöyrityksen jälkeen. Mitään muuta syytä kuumeen yhtäkkiselle nousemiselle ei voida löytää. Eero ei myös koskaan mainitse tästä tapahtuneesta sijaisperheelle tai kenellekään muulle, se on vain hänen ikävä ja inhottava salaisuutensa. Kuten myös Knuutila toteaa, että yksilön kielellisen kyvyn näin halvaantuessa on yksilön ruumis kuitenkin säilynyt tapahtuneen trauman ja tällöin yksilö pystyy nimenomaan fyysisesti käymään lävitse tapahtuneen (Knuutila 2006, 26). Romaanissa tulee ilmi myös parin muun henkilön kohdalla heidän kyvyttömyytensä kommunikoida sanoin, mm. Mykkä-Arvi, maatalon renki Suomessa, joka on Eeron mukaan vähän hullu sekä kasvattiperheen äidin omituinen, ”mykkä” isä, joka asuu samassa taloudessa perheen kanssa. Näiden kahden yksilön kommunikointi rajoittuu ääntelyyn verbaalisella tasolla, liikuntakyvyllisiä

he ovat kuitenkin molemmat. Heidän taustaansa ei millään tavalla avata, mitä heille on tapahtunut menneisyydessä; vaikenemisen vaippa on kietoutunut heidän ympärilleen. Vaikeneminen korostuu myös Eeron ja hänen äitinsä suhteessa, kaikista asioista ei ole lupa puhua. Mykkä-Arvia Eero ei pelkää, mutta kasvattiperheen vanha pappa inhottavine hajuineen pelottaa Eeroa kovastikin.

Eeroa on vaivannut koko hänen elämänsä hyvin herkkä hajuaisti. Kuitenkin hajuherkkyys tuntuu puhkeavan vasta Ruotsissa, Suomen ajalta siihen liittyviä merkintöjä ei ole. Ensimmäinen hajuihin liittyvä lause tulee ilmi tilanteessa, jossa Eero on pikkupoikana lähdössä Turusta Ruotsin matkalle.

Siitäkin sen muistan, että häkäpönttö haisi pahalle. Äiti halasi minua kaikkien nähden ja minua hävetti. Äidissä oli aina hyvä tuoksu. (ÄP, 49.)

Paha haju haisee ja hyvä haju tuoksuu. Tämän eron Eero tekee selväksi heti alusta alkaen. Rakkaat asiat, muun muassa äiti, tuoksuvat Eerosta aina hyvältä. Joissakin kohdin romaania tämä kahtiajako kuitenkin hiukan vaihtelee ja jokin voi myös ”haista” hyvältä (ÄP, 99). Eero sai myös armeijasta vapautusmääräyksen, jonka perusteluina oli: ”Osin määrittelemättömäksi jäänyt psykosomaattinen pitkään jatkunut oireilu” (ÄP, 194). Eero ollessa armeijassa tehtiin hänelle myös lääkärintarkastus hänen mainitsemiensa oireiden vuoksi. Lääkäri ei kuitenkaan löytänyt mitään, ja hampaissakaan ei ollut hajureikiä. ”Tämä on uskon asia,” Eero totesi lääkärille. (ÄP 165). Eeron armeijasta vapautumisen voi mielestäni hyvin nähdä myös sosiaalisten tilanteiden välttelynä, koska niissä Eero ei mielestään osaa toimia oikein. Armeijahan on täynnä sosiaalista kanssakäymistä muiden kanssa, joten ehkä Eero halusi paeta myös sitä.

Koko Eeron elämää tuntuu olevan taistelua hänen vaivojensa todenperäisyyden todistamisesta. Ja se mitä Eero tuntuu tarvitsevan, on nimenomaan usko siitä, että on olemassa joku joka uskoo häntä ja hyväksyy hänet vikoineen päivineen. Eeron perusluottamus itseän, mutta myös toisiin on kärsinyt ja se näkyy hänessä. Käyttipä tästä Eeron vaivasta joskus joku lääkäri myös nimitystä hajufobia, mutta Eero itse nimittää vaivaansa astmaksi. Eero siis ilmiselvästi häpeää omituisuuttaan ja haluaa kutsua sitä jollakin normaalilla nimellä, minkä hän voi esittää kysyttäessä. Tämä vaiva estää myös Eeron valmistumisen, työssäkäynnin sekä ihmissuhteiden muodostumisen. Pelkästä psykosomaattisesta oireilusta ei kuitenkaan voi olla täysin kysymys, koska Eero kärsii myös hyvin vakavista allergisista reaktioista, jos hän syö vääränlaisia ruoka-aineita.

Olin varmasti suunnaton vaiva äidilleni, mutta hän ei valittanut koskaan. Jo pelkästään ruokailuni oli suuri ongelma. Oli pakko valita ”hajuttomia” ruokatarvikkeita ja niitä oli yllättävän vähän tarjolla. [--] Äiti tiesi tarkalleen, mitä saatoin syödä ja mistä olin lähes tukehtua. (ÄP, 190, 204.)

Ongelma ei siis liity kuitenkaan vain mieleen, kuten psykosomaattisessa oireilussa yleensä on taustalla, vaan myös konkreettisimpiin asioihin. Kuitenkin osittain voidaan puhua vain yliherkkyydestä, joka käy ilmi seuraavasta tilanteesta. Kun aikuinen Eero palaa Ruotsin hautajaisvierailulta, hän tuntee laivahytissään pahan hajun, jota ”normaali nenä” ei kuitenkaan haista.

Laiva oli tietysti täynnä eläkeläisiä. Ihme, että niillä on rahaa reissata, vaikka aina ovat valittamassa eläkkeittensä pienuutta. Niiden jäljiltä hytitkin haisevat pahalta, kyllä se tuntee. Tulomatalla olin hakenut hyttiemännänkin nuuhkimaan, mutta eihän se tietenkään mitään haistanut. (ÄP, 136.)

Äidistä ja Eerosta on varsinkin tämän vaikean sairauden tai oireilun takia tullut hyvin läheisiä, kumpikaan ei tohdi irrottautua heidän keskinäisestä suhteestaan. Äidillä ei ole muita omaisia, tai hän ei pidä heihin yhteyttä, ja Eero kokisi varmasti tietyllä tapaa syyllisyyttä, jos hän jättäisi äidin. Myös kyseinen sairaus vaikeuttaa tilannetta. Koska äiti tuntee Eeron sairauden taustat ja sen aiheuttajat tarkemmin kuin kukaan muu, Eero ei tohdi ottaa riskiä. He kaksi, poika ja äiti, ovat sidoksissa toisiinsa, kuten äiti useampaankin otteeseen romaanissa toteaa: ”Minulla on sinut ja sinulla on minut” (ÄP, 108, 187, 189, 203). Aivan kuin se riittäisi. Heille kahdelle se tuntuu kuitenkin loppujen lopuksi riittävän.

Mistä Eeron hajuongelma on sitten oikein lähtöisin, onkin mielenkiintoinen kysymys. Alkunsa se tuntuu saaneen nimenomaan Ruotsissa, sillä ennen siellä oleskelua ei ole kovinkaan monta mainintaa ylipäätään hajuista. Ongelman varsinainen alkulähde voisi kuitenkin sanoa olevan Signen, sijaisäidin, vanha isä, joka haisee erityisen karmaisevalle ja joka on teljettynä huoneeseensa. ”Signen isää ei ollut viety parantolaan, vaikka sekin oli hullu” (ÄP, 95). Tämä ”hulluuskäsite” toistuu romaanissa paikka paikoin ja palaan tähän ja näiden syiden pohtimiseen tutkielmani myöhemmässä vaiheessa. Eero pelkää tätä vanhusta hyvin paljon, ja aikamoinen shokki onkin Eerolle se, mitä tapahtuu melko loppuvaiheessa hänen Ruotsissa olo aikaansa. Tällöin hän joutuu pakosta samaan huoneeseen vanhuksen kanssa, ja hän ei pääse huoneesta ulos, koska vanhus on teljennyt oven istumalla sen eteen.

Minun oli pakko mennä sen luokse, jotta saisin sen siirtymään oven edestä. Se oli tyhmä yritys, ukko sieppasi minut kiinni ja veti aivan lähelleen. Minä aloin uudelleen voida pahoin ja oksensin sen päälle. En pystynyt kääntymään, kun se piti kiinni. Aloin jälleen huutaa ja se taisi hermostuttaa ukon. Se painoi hirvittävästi haisevan kätensä kasvoilleni. En voinut hengittää ja sitten kaikki musteni. (ÄP, 250.)

Onhan tällainen tapahtuma väistämättä aiheuttanut lapselle joko pienemmän tai isomman trauman, ja kun kyseessä on vielä erittäin tarkka hajuaistinen lapsi, on kokemus varmasti ollut kerrassaan karmaiseva. Tässä voisi nähdä olevan kysymyksessä myös jonkinlaisen seksuaalisen ahdistelun, koska vanhus vetää Eeron nimenomaan ”lähelle”, ei esimerkiksi viereensä. Tällainen voisi jossain eri tilanteessa viitata normaaliin läheisyydenosoitukseen, mutta tässä tapauksessa tietäen Eeron suhtautumisen vanhukseen, loukataan Eeron fyysistä koskemattomuutta syvästi. Ennen tätä tapahtumaa on Eero joutunut kasvattiperheen naapurin hyväksikäyttöyrityksen uhriksi, joten hänelle varsinkin miespuolisten yksilöiden fyysiset lähellä pitämistilanteet ovat negatiivisesti värittyneitä.

Tämän jälkeen Eerolla alkaa myös varsinainen fyysinen oireilu: pahoinvointi ja oksentelu. Lääkärin mukaan kysymys on vatsahapoista, ja Eerolle määrätään lääkettä, joka ei kuitenkaan auta täydellisesti. Edelleen hän joutuu oksentelemaan, mutta tekee sen salaa. Näitä oireita ei siis ollut ennen kyseistä tapahtumaa, joskin Eero on aina ollut melko herkkänenäinen lapsi, mutta mielestäni voisi nyt nähdä varsinaisen traumatisoinnin tapahtuneen ja se ilmenee nyt myös fyysisenä pahoinvointina; ”ruumis puhuu”. Tämän tapahtuman jälkeen Eero aistii pahaa hajua myös ihmisissä, sijaisäidissä Signessä ja sijaisperheen pojassa Erikissä. Kuitenkin ennen tätä tapahtumaa esimerkiksi Signe, joka kävi hoitamassa isäänsä huoneessa montaa kertaa päivässä, tuoksui täysin normaalille Eeron mielestä. Paha haju on tarttunut myös joka puolelle sijaisperheen taloa eikä se lähde mitenkään pois (ÄP, 254). Voidaan siis nähdä, että haju assosioituu traumaattisen tapahtuman kokemisympäristöön ja ihmisiin.

4.3 Kirjoitukset

Tässä alaluvussa käsittelen seuraavia päähenkilön piirteitä, joita minusta voidaan pitää jonkinlaisina trauman oireina: leikekirjan pitäminen, nimen kaiverrus, kuolinilmoitusten tarkkailu sekä ”kirjoitukset”.

Eerolla on ollut koko aikuisikänsä tapana pitää leikekirjaa, johon hän on liimaillut kaikenlaisia mielenkiintoisia juttuja lehdistä. Lisäksi hänellä on ollut tapana kerätä talteen kaikki suuret onnettomuudet ja kuuluisten ihmisten kuolemat sekä lisäksi vielä sellaiset asiat, jotka ovat hänelle itselle tärkeitä ja jotka hän muistaa tai tietää. Leikkeisiin kuuluu mm. uutinen höyrylaiva Arcturuksen (sama laiva, jolla sotalapset siis aikoinaan Eero mukaan luettuna, vietiin Ruotsiin) viemisestä Saksaan romuttamolle. Eero haluaa siis säilyttää itsellään tällaisen muiston menneestä Ruotsin ajasta. Mistä tämän voisi kertoa? Voisiko kyseessä olla jonkinlaisen kontrollinhalu omaan

ja muiden elämään? Traumaattisten kokemusten jälkitila on niin yleinen, että se on sisällytetty omaksi kategoriakseen nimeltä traumaperäinen stressireaktio. Tässä reaktiossa oireina voidaan nähdä mm. mieleen tunkeutuvat traumamuistot aistimusten ja pakkotoimintojen muodossa, traumatilanteisiin ajautuminen ja hakeutuminen eli toistamispakko, joka on usein yksilön hallintayritys, sekä tunteiden kuolettaminen. Myös traumasymboleiden välttely, käsittämättömät kiihtymistilat, yleinen estyneisyys, huomio-, keskittymis- ja yllykehallintaongelmat, depressio, muistamattomuus sekä psykosomaattiset oireet ovat tyypillisiä tälle reaktiolle. (Schulman 2003, 162.) Kyseessä voi olla myös Eeron mieleen nousevista syyllisyyden tunteista, kun hän lukee toisten ihmisten onnettomuuksista. Onko Eeron helppo oman kokemuksensa takia jotenkin syyllistää itseään tilanteissa, jotka eivät ole hänestä itsestään millään tavoin riippuvaisia? Kokeeko Eero tärkeäksi itse tietynlaisen traumaattisen tapahtuman läpikäyneenä myös muille tapahtuneet traumaattiset tapahtumat, esim. suuret onnettomuudet, jotka koskettavat lukuisia ihmisiä. Hän myös tiedostamattaan saattaa samastua näihin tapahtumiin oman menneisyytensä kautta ja hakee tällaisia uutisia ja tapahtumia lehdistä aivan kuin pakonomaisesti. Hänen on aivan kuin pakko kerätä talteen ja säilyttää niistä jokin muisto näin itsellään. Eero pelkää unohtaa, vaikka toisaalta se on ainut mitä hän haluaa.

Eero on myös harrastanut koko elämänsä ajan nimensä kaivertamista salaisiin paikkoihin, joista hän itse sen tarvittaessa löytää. Ensimmäinen nimen kaiverrus tapahtuu jo laivamatkalla Ruotsiin.

Mahtoikohan joku hitsari huomata ne minun nimikirjaimeni. Raaputtelin ne linkkarilla, kun piti vain ihan hiljaa maata laverilla, eikä yhtään nukuttanut. (ÄP, 35.)

Ja se on jatkunut myös vielä aikuisenakin.

Kai sellainen nimikirjainten kaivertelu milloin minnekin on hullua. Olen tehnyt sitä vielä aikuisenakin. [-] Saarissa kävin kalkuttamassa nimikirjaimeni kallioon ja on niitä muuallakin. [-] Itsestä tuntuu, että silloin tietää jotenkin olevansa olemassa. (ÄP, 48.)

Ajattelen itse, että Eero haluaa nimenomaan jättää jälkeensä muiston, tuoda esiin omia nimikirjaimiaan kirjoittamalla esiin sen kuka hän on, mutta pitämällä kuitenkin oman minuutensa suojaan. Eero haluaa piilottaa mutta myös osittain piiloutua itse maailmalta. Hänen täytyi jo

kasvattilapsena ollessaan piilottaa löytämänsä päärynä, jotta sitä ei vietäisi pois. Tunteeko Eero ikään kuin olevansa kadoksissa itseltäänkin? Niin kuin aiemmin jo olen maininnut, välttelee Eero sosiaalisia tilanteita. Eerossa on kaksi eri puolta; toinen puoli haluaa piiloutua ja piilottaa kaiken löytämänsä hyvän, toinen puoli taas haluaa jättää itsestä jonkinlaisen merkin, nostaa itseä esiin. Hän myös kaivertaa nimikirjaimensa aina niin piiloon, että vain hän itse halutessaan löytää ne. Aivan kuin vain ajatus siitä, että ne ovat siellä jossain tallessa, rauhoittaisi häntä. Hän haluaa kokea pystyvänsä jättämään jälkeensä nimenomaan pysyvän merkin itsestään, ajatellen nimenomaan hänen menneisyyttään ja lapsuuttaan, jolloin melkein mikään ei ollut varmaa. Tuolloin epätietoisuus esimerkiksi siitä, kauanko hän joutuu Ruotsissa viipymään, vaivasi koko ajan hänen mieltään. Tutkitusti on myös todistettu, että yksilö tarvitsee ympärilleen ja elämäänsä joitakin paikallaan pysyviä, varmoja asioita. Liika hektisyys elämässä aiheuttaa stressiä. Minusta on normaalia, että esimerkiksi lapsi kaivertaa oman nimensä muistoksi johonkin. Hän pyrkii tällä tavoin näyttämään oman rohkeutensa itselle tai muille, mutta jos sitä jatkuu vielä aikuisenakin, sen voin nähdä minusta juontavan juurensa syvemmälle yksilön identiteetin ongelmiin.

Eerolla on aikuisena tapana seurata myös kuolinilmoituksia. Eeron suorittaman tarkkalukemisen voi minusta nähdä myös jonkinlaisena ”kirjoittamisena”. Kirjoituksethan säilyvät myös kuoleman jälkeen, henkilö jättää jälkeensä siis jotain pysyvää, minkä näen myös Eeron kohdalla yhdeksi hänen keskeisimmistä tarkoituksistaan.

Sunnuntain Helsingin sanomissa ei kuolinilmoituksissa ollut yhtään kolmekymmentäkolme syntynyttä. [--]. Eikä ollut maanantainkaan lehdessä. Nuorempia oli ja sitten taas vanhempia, mutta ei tasan. Joskus niitä saattoi samassa lehdessä olla useampikin. (ÄP, 137.)

”Ei ole kyse vain tuhon vaan myös selviytymisen kauhusta: välähdysmäisestä tietoisuudesta, että oli vähällä kuolla, mutta myös siitä kauhusta, että välttyi kuolemalta,” toteaa Knuuttila (2006, 26). Eero ei joutunut sotalapsiaikanaan kuoleman vaaraan, mutta niin kuin olen tuonut aiemmin tutkielmani luvussa 3 esiin, jotkut toiset eivät olleet yhtä onnekkaita. Traumateorian näkökulmasta käsin tämä Eeron omituinen piirre seurata ikäistensä harvenemista, viittaa minusta selvästi juuri siihen hänen omaan selviytymiseensä; hän selvisi silloin ja on vieläkin elossa. Eero saattaa tuntea sympatiaa samanikäisten ja ehkä saman kokemuksenkin kokeneiden henkilöiden poismenosta, mutta uskon Eeron olevan myös salaisesti ylpeä itsestään. Hän ikään kuin näyttää muille, on parempi jossain.

Tästä käy myös hyvin ilmi, että hän ei tarkkaile näitä ilmoituksia vain silloin tällöin huvikseen vaan ilmiselvästi hyvinkin säännöllisesti. Tässäkin voisi mielestäni sanoa näkyvän pakonomaisuutta. Totta kai on selvää, että Eeron tapaiselle ihmiselle tiettyjen rutiinien

noudattaminen on hyvin tärkeää ja niistä on myös vaikea luopua juuri hänen lapsuuteensa tapahtumiin liittyvän epävarmuuden takia. Kuolinilmoitusten tarkkailu on ehkä tyypillistä paljon vanhemmalle kuin kuusikymmentävuotiaalle Eerolle, jollainen hän nyt on, ja hän on aloittanut tämän harrastuksensa jo nuorempana. Ehkä hän tosiaan kokee sisäistä tarvetta tarkkailla oman ikäistensä, ehkä saman kohtalon sotalapsena kokeneiden elämän kaaren päättymistä, jolloin hän tuntee itse olevansa vielä enemmän elossa. Siihen voisi viitata myös se, kun Eero Ruotsin hautajaisvierailun aikana käy eräällä onnettomuuspaikalla.

Kävin katsomassa paikkaa, jossa raitiovaunu tappoi pari viikkoa aikaisemmin kolmetoista ihmistä. [--] Olin leikannut Hesarista piirroksen, jossa oli kuvattu tappajavaunun reitti ja tapahtumat. (ÄP, 105.)

Eero ei ajaudu sattumalta onnettomuuspaikalle, vaan hän on suunnitellut sitä ja leikannut lehdestä piirroksenkin avukseen. Kun itseä on koskettanut jokin traumaattinen asia, tuntee kenties tarvetta ja samaistumiskykyä muihin saman kohtalon saaneisiin, ja tästä voisi olla kysymys myös Eeron kohdalla. Tässä voisi nähdä toteutuvan oireena traumatilanteisiin ajautumisen ja hakeutumisen, joka kuuluu myös traumaperäiseen stressireaktioon.

Eero on aikuisiällä silloin tällöin kirjoitellut myös lehtien yleisönosastoihin omia mielipiteitään ja kommenttejaan.

Hyvin ovat jutut kelvanneet, minulla on sellainen ironinen tyyli ja sellainen puree parhaiten. [--] Mukavaa ajankulua sellainen kirjoittelu on. Luen joka aamu hyvin huolellisesti lehden, aina siinä on jotain mihin tarttua. Se tuntuu hienolta, kun näkee oman juttunsa painettuna. Minusta olisi hyvinkin voinut tulla lehtimies. (ÄP, 138–139.)

Tämän Eeron verbaalisen toiminnan voisi nähdä vastapainona hänen ruumiinsa toiminnoille ja hajuille, joille hän ei voi mitään. Kirjoittamista hän voi taas itse säädellä ja kontrolloida. Hän tuntee ilmiselvästi ylpeyttä siitä, että muut pitävät hänen kirjoituksistaan. Hän on opiskellut yliopistossa pääaineenaan suomen kieltä, joten kyllä häneltä jonkinlaisia kirjoituksellisia kykyjä voi kuvitella löytyvänkin.

Entisenä sotalapsena on Eerolle varmasti hyvin tärkeää juuri tämä kokemus muiden arvostuksesta, pärjääminen muita paremmin, mutta hän tuntuu välillä tekevän sen täysin tietoisesti alentamalla muita. Lapsena Eero oli melko hyvä ja tarkka piirtäjä. Ruotsin-ajalta on muutama kuvaus, jossa kertoja tuo esiin tätä taitoa. Hänelle on varmasti ollut hyvin tärkeää oman minäkuvan rakennuksessa kokea olevansa jossakin onnistuja ja tehdä jotakin edes paremmin kuin toiset. Kasvatusäiti Signe nimittäin hyvin usein kyseenalaistaa Eeron taidot ja toruu häntä, kun taas kohtelee sitten omaa poikaansa Erikiä täysin päinvastoin. Tällainen epätasa-arvoinen kohtelu jättää

helposti katkeran mielen varsinkin lapselle. Lapsethan ovat hyvin tarkkoja siitä, että kaikki jaetaan tasan ja kaikilla on yhtä paljon. Eero on myös aikuisena hyvin tarkkaavainen ympäristöään kohtaan ja havainnoi ehkä tarkemmin yksityiskohtia kuin toisenlaisen menneisyyden kokenut henkilö.

Saattaa myös olla, että Eero herkästi ylitulkitssee ympäristön täysin normaaleja viestejä tai signaaleja, ruokkien näin ollen tietoisesti tai tiedostamatta omaa traumaansa.

Minä olen mielestäni monissa asioissa varsin tarkkasilmäinen. Huomaan aina lehtijutuistakin, jos kirjoittaja on halunnut ikään kuin rivien välissä kertoa jotain salaista *tietoa*. Kun luen lehtiä, etsin tällaisia salaisia viestejä ja melkein aina löydänkin. (ÄP, 123.)

Eero on myös vuosien saatossa oppinut hyväksi ihmisten tulkitsijaksi, varsinkin äitinsä. Hän pystyy heti näkemään äidistään esimerkiksi työpaikan ongelmat, ja jopa senkin, ketkä ne ovat aiheuttaneet. ” [--] Minulta harvoin jäi mikään huomaamatta” (ÄP, 189).

Eerolla on myös omituinen tapa lähettellä joskus kirjeitä julkisuuden henkilöille.

Ei ihminen voi jättää kirjettä avaamatta ja lukematta. Minä en koskaan lähetä kortteja, vain kirjeitä. Kyllä se sitten televisiossa niiden naamassa näkyy, että kirje on mennyt perille. Ei niissä kirjeissä sen kummempaa tarvitse olla. Riittää kun kertoo, mitä mieltä on sellaisista tyypeistä. Ne ovat kaikki niin helvetin leuhkoja ja aina on kuvia lehdissä ja ovat niin pirun onnellisia. Oikein hyvä, että joku niitä joskus näpäyttää. (ÄP, 139).

Tämä on minusta hyvin selvä trauman merkki. Eerosta on vaikea nähdä lehdissä onnellisia perheitä, koska hänen oma lapsuutensa oli vaikea eikä hän kokenut sitä kovin onnelliseksi, varsinkaan Ruotsin aikaa. Eero on hiukan katkera ja väsynyt mies ja tämän osoittaa kommentti: ”Minun mielestäni kiitollisuudellekin pitäisi määritellä jonkinlainen aikaraja” (ÄP, 8). Eeron tullessa Ruotsista takaisin äitinsä luokse, jatkoivat äiti ja kasvattiäiti sotien aikana käymäänsä kirjeenvaihtoa. Tästä johtuen ”tapahtuma” ei ikään kuin päässyt unohtumaan, vaan äiti jaksoi aina muistuttaa Eeroa siitä, miten kiitollinen hänen pitäisi olla kasvattivanhemmilleen, aina uudestaan ja uudestaan. Tämä edellä mainittu Eeron kommentti osoittaa selvästi sen, että hän ei halua olla koko elämänsä kiitollisuudenvelassa ajasta Ruotsissa, joka kaiken lisäksi oli hänelle itselleen ikävä kokemus. Hän haluaisi, että kiitollisuudellekin olisi olemassa jokin tietty, määritetty aika ja sitten sen voisi unohtaa. Kirjeet merkitsevät ylipäätään Eerolle itselle paljon, ja luulen sen johtuvan mitä todennäköisimmin siitä, että sotalapsena ollessaan satunnaiset kirjeet äidiltä olivat ainoa yhteys kotiin, Suomeen ja perheeseen. Tämän takia hän tietää, että kortti on helppo jättää lukematta, mutta kirje on aina *henkilökohtainen*. Sillä on enemmän tunnearvoa. Tässä nousee taas esiin piirteen jatkuvuus; kirjeiden lähettely ei ole satunnaista, vaan Eero tuntuu tekevän sitä hyvinkin

järjestelmällisesti minkä näen johtuvan enemmänkin omakohtaisesta koetusta traumasta kuin ”normaalista” satunnaisesta tunteiden purkamisesta.

Eero on myös ollut melkeinpä koko elämänsä työkyvyttömyyseläkkeellä. Niin kuin aiemmin jo luvussa 2 mainitsin, on mahdollista, että traumaattisen kokemuksen käsittely pysähtyy reaktiovaiheeseen eikä pääse siitä eteenpäin. Tämä näkyy siinä, että yksilön voimakkaat oireet ja reaktiot eivät heikkenekään ajan kuluessa vaan jäävät päälle. Tällöin kysymyksessä on posttraumaattinen stressihäiriö (PTSD). Se voi esiintyä heti, jolloin oireet jatkuvat voimakkaina tai voimistuvina yli kuukauden, tai sitten viivästyneenä, jolloin oireet saattavat tulla esiin vasta noin puolen vuoden kuluttua traumaattisesta kokemuksesta. On myös mahdollista, että hoitamatta jäänyt traumaperäinen stressihäiriö voi johtaa tilapäiseen tai jopa pysyvään työkyvyttömyyteen. (Saari 2000, 79–80.) Näin on juuri Eeron kohdalla tapahtunut.

Me olimme vuonna 1977 molemmat eläkeläisiä. Äiti täytti kuusikymmentäviisi ja pankkivuotia oli yli kolmekymmentä. Minä olin ollut jo vuodesta 1956 työkyvyttömyyseläkkeellä ja äidillä oli vanhuutensa turvana hajuista kärsivä neurootikko. (ÄP, 217.)

Eerolla voisi ajatella olevan eläkeläisenä hyvin aikaa kirjoitteluun. Ehkä se on yksi hänen keinoistaan saada päiviinsä sisältöä; tarkkailemalla ja kritisoimalla muita. Koska hän välttelee fyysisiä ihmiskontakteja, hän ehkä korvaa niitä *kirjoittamalla*. Pertti Káven (2010) tuo omiin kokemuksiinsa pohjautuen esiin sen, miten sotalapsikokemus on jättänyt häneen itseensä jonkinlaisen perusluottamuksen puutteen elämän normaaleja tapahtumia kohtaan. Romaanin Eero kokee samoin ja haluaa varmistaa asiat aina moneen kertaan joutumatta näin toivon mukaan kokemaan pettymyksiä. Monesti hänen on tullut luvattua itselle joitakin mukavia asioita, eikä niitä sitten jostain syystä ole tapahtunutkaan (ÄP, 51). Kuitenkin joskus Eerolla on ollut kausi, jolloin hänellä on ollut tarve löytää äidin lisäksi joku, jolle puhua.

Nykyisin minulla ei ole enää minkäänlaista tarvetta kertoa asioistani sivullisille, mutta joskus siinä kolmenkymmenen ikävuoteni molemmin puolin olin pakahtua puhumisen puutteeseen. Ehkä siinä oli mukana muutakin puutetta, mutta itselleni selitin sen olevan vain henkisellä tasolla. (ÄP, 199.)

Eero on tuntenut itsensä ulkopuoliseksi, oudoksi, melkeinpä koko elämänsä ajan. Hänessä on monia edellä kuvattuja taipumuksia, piirteitä, jotka viittaavat mielestäni traumaan ja hänen omalaatuiseen persoonaansa. Voihan olla, että jos jollakulla yksilöllä on vaikka yksi edellä mainituista piirteistä, voi hän olla täysin normaali yksilö ilman minkäänlaista menneisyyden painolastia. Kun otamme kuitenkin huomioon, että nämä kaikki piirteet löytyvät samasta henkilöstä, joka on lapsuudessaan

kokenut monta traumaattista tapahtumaa, on mielestäni selvää, että nämä piirteet yhdessä kumpuavat selvästikin juuri näistä koetuista traumoista tai traumasta. Eero oli ensin Ruotsissa vieras, hyljeksittykin suomalaislapsi, joka koki epätasa-arvoista kohtelua sijaisperheessään. Tästäkö juontaa juurensa Eeron osittainen muiden alentaminen oman pärjäämisen osoittamiseksi, esimerkiksi juuri ikävät kirjeet julkisuudenhenkilöille? Sijaisperheen vanha erikoinen ukko laukaisi Eerossa vaikean hajuherkkyyden ja mahaongelmat. Suomeen tullessaan hänen herkkänenäisyytensä teki hänestä oudon; koulussa hänen ei tarvinnut mennä liikuntatunneilla ja hän sai istua luokassa perällä. Hän älysi itse alkaa nimitellä omaa vaivaansa astmaksi ja tämä kelpasi opettajille ja kavereille. (ÄP, 161.) Armeija, tuo Eeron kärsimysten tyyssija, viimeisteli tämän ”oudon” nimityksen ja hän sai vapautusmääräyksen palveluksesta.

Eero on siis aivan kuin juuttunut kiinni tekemään tiettyjä asioita, eikä uskalla päästää niistä irti. Niin kuin luvussa 2 toin esiin, on Whitehead (2004, 83–84) todennut traumafiktiolle olevan tyypillisiä tunnusmerkkejä muun muassa yksilöä seuraavien muistojen kääntyminen epäsuoriksi hahmoiksi tai kuvioiksi sekä niiden sitoutuminen fyysisiin paikkoihin että myös niiden varioiva toisto. Tässä tapauksessa voisi mielestäni ajatella Eeron luonteenpiirteiden omituisuuksien juontavan juurensa lapsuudentapahtumiin ja ne tulevat varsinkin aikuisiässä esiin monin erilaisin muodoin. Muutamaa vuotta myöhemmin Eero vieraillessa vuosittaisella käynnillään Lapinlahden sairaalassa, kuuli hän itseään ensimmäistä kertaa nimitettävän hulluksi. Muut Lapinlahden sairaalan avo-osaston potilaat olivat keksineet Eerolle tämän nimityksen. Eikä se Eerosta niin kovin pahalta tuntunut: ”Jokuhan sitä pitää ihmisen olla”. (ÄP, 194–195.) Onko hän jo niin alistunut omaan tilaansa, että hän ei kiinnitä huomiota tämänlaiseen kommentointiin sen enempää vai onko tämä vain kirjailijan esiin tuomaa Eerolle luonteenomaista sarkastisuutta? Palaan nyt tähän hullu-käsitteeseen, joka Hietamiehen romaanissa nousee paikoitellen esiin. Onko tämä kirjailijan tietoinen tyyllillinen keino, joka linkittyy läpi romaaniin tiettyihin persooniin? Selvää on, että hullu-sana voidaan korvata tyyllillisesti vähemmän kategorisoivalla nimityksellä, mutta jostain syystä kirjailija ei ole tätä halunnut tehdä. Romaanin lopussa tapahtuu mielenkiintoinen tilanne. Tässä tilanteessa Eero heittää repimiänsä kirjeiden palasia mereen ja tätä todistaa kaksi nuorta, tyttö ja poika.

– Roskia ei saa heittää mereen, poika sanoi. Vilkaisin häneen ja jatkoin kirjeitten repimistä. Tyttö nyki poikaa hihasta. – Mennään pois, se on joku hullu. (ÄP, 256.)

Onko romaanissa vainoava ”hulluus” tarttunut siis jo Eeroonkin?

4.4. Säästäväisyys

Seuraavassa käsittelen päähenkilön luonteenpiirteeseen kuuluvaa liiallista säästäväisyyttä, sekä Suomi–Ruotsi-vertailua yhtenä traumasta kertovana oireena. Romaanissa on melko paljon selvää Ruotsin kritisointia sekä arvostelua ja Suomen paremmuuden korostusta. Pienen lapsen kommentit tällaisesta vertailusta voisi ymmärtääkin, mutta se jatkuu vielä Eeron ollessa jo aikuinen mies. Eerolla on ilmiselvästi ollut aivan koko elämänsä jotain hampaan kolossa Ruotsia kohtaan ja hän kyllä tuo sen ilmi. Minusta lukijana tämä piirre on hiukan lapsellinen, koominenkin paikoitellen.

Mielessä kävi, että sepeleenkin voisi ostaa Suomesta, mutta se olisi ollut hankala kuljetettava. Rahalla sekin asia hoitui. Kaikessa ruotsalaisten pitää olla parempia. Kukkakauppias innostui kertomaan, kuinka paljon suurempia ja kauniimpia sepeleet ovat Ruotsissa kuin meillä Suomessa. (ÄP, 13.)

Tämä on mielestäni hiukan ivallinen ja ironinenkin heitto Eeron taholta, ei niinkään varsinainen tunnustus Ruotsin paremmuudesta. Tähän päätelmään päädyin siksi, koska romaanissa myöhemmin tulee paljon esille viittauksia taas toisin päin, nimenomaan Suomen paremmuuteen ja suomalaisuuden arvostukseen. ”Ruotsissa on viina niin kallista” (ÄP, 15), ”Nakkikioskilla olisi voinut käydä, mutta niiden edessä on usein iltaisin kaikenlaista rähinää. Eikä Ruotsissa ole makkarakkaan hyvää. Ne osaavat tehdä autoja ja vaikka mitä, mutta eivät kunnon makkaraa. Eikä leipää.” (ÄP, 39.) Eero kuitenkin myöntää, että osaavat ruotsalaiset *sentään jotain* tehdä hyvin, autoja ainakin. Mutta kritisointi jatkuu: ”Leipää en voinut syödä, siinä oli paha haju, kun se oli setsuurileipää” (ÄP, 54). ”En ymmärrä miksi Ruotsissa kaikki tyynyt haisevat pahalle. Niillä täytyy olla jokin sellainen pesuaine.” (ÄP, 59.) ”Minä olen aina ihmetellyt, miksi ruotsalaista kahvia kehutaan. Minusta se on kitkerän makuista. Juustosämpylä oli vetinen, se oli tietysti otettu pakasteesta ja sulatettu liian nopeasti.” (ÄP, 102.) Niin kuin jo edellä mainitsin, pakostakin jostain päähenkilön kommentteista tulee lukijalle tunne, että Eero on nimenomaan oman taustansa takia värittänyt mielipiteensä Ruotsista negatiivisiksi. Ainut suomalaisuuteen liittyvä negatiivinen kommentti liittyy aikuisen Eeron paluumatkaan hautajaisista Ruotsista ja laivan hyttiin, josta joku on rikkonut termostaatin. ”Suomalaiset särkevät kaiken, mistä sekin johtunee” (ÄP, 219).

Päähenkilö Eero on myös hyvin säästäväinen mies. Tämä ei kuitenkaan ole ehkä mitään kovin ihmeellistä ottaen huomioon talvi- ja jatkosodan jälkeisen yleisen taloudellisen puutteen ja niukkuuden Suomessa. Tämä on väistämättä luonut koko Eeron sukupolvelle tietynlaisen säästäväisen suhtautumisen rahaan ja opettanut nauttimaan hyvin pienistäkin asioista. Tämä säästäväisyyspiirre menee välillä kuitenkin ehkä liiallisuuksiin Eeron käytöksessä, onko se sitten hänen jonkinlaista kontrollinhalua, mutta siihen voisi sanoa liittyvän ehkä myös jonkinlaisen

traumanoireen. Ensimmäinen viittaus päähenkilön säästäväisyyteen tulee jo heti melko alussa: ”Minua on aina harmittanut turhanpäiväinen rahanmeno. Siinä olisi vähän säästänyt, jos Erik olisi ymmärtänyt yskän. Kyllä niillä tilaa olisi ollut.” (ÄP, 10–11.) Tässä on kysymyksessä Eeron tulo hautajaisvierailulle Ruotsiin, ja ilmeisestikin Eeroa harmittaa yöpyminen hotellissa. Romaanissa kerrotaan myös hyvin tarkkaan, markalleen, mitä jokin maksaa. ”Se maksoi kahdeksansataa ja viisikymppiä kuluja” (ÄP, 13). Tämäkin kertoo mielestäni jotain päähenkilön suhteesta rahaan, samoin kuin kommentti: ”Jotenkin tuntui turhanoloiselta tulla Suomesta saakka katsomaan vanhoja ihmisiä, joita tuskin tunsi” (ÄP, 31). Tähän on ilmiselvästi piilotettu viesti, että sekin raha mitä matkoihin meni, olisi voitu säästää. Ymmärrän kyllä, että Eeron ikäluokan ihmisillä on täysin toisenlainen suhde rahaan kuin vaikkapa nykyajan nuorilla, mutta tämä piirre menee ehkä Eeron käytöksessä vähän ”normaalin” yli.

Seuraavan olen edellisten lisäksi koonnut joukon päähenkilön säästäväisyyteen liittyviä piirteitä tai kommentteja: ”Minä en koskaan katkaise naruja, se on niin turhanpäiväistä tuhlausta. Sitten kun tarvitsee narua, ei ole mistä ottaa.” (ÄP, 39.) ”Eikä minibaaria ole käytetty. Sellaista en avaa matkoilla koskaan. Sormen mittaisia pulloja ja täyden pullon hinnalla. Ryöväreitä.” (ÄP, 62.) ”Tukholman asemalta ostin sunnuntain ja maanantain Hesarit. Ihme, että niitä oli siellä vielä iltapäivällä. Ostin, vaikka niistä sai maksaa kaksinkertaisesti Suomen hinnan.” (ÄP, 136.) Tästä kommentista melkein saattaa kuulla sen katkeran äänensävyyn, millä Eero tämän lausuisi. Säästäväisyys on siis hyvin syvällä Eerossa ja hänen luonteessaan. Minusta säästäväisyys näkyy Eeron kohdalla myös siten, että hän ei ikään kuin halua luovuttaa itsestään mitään muille, ei uskalla avata itsensä ja maailman välille jonkinlaista ”vuorovaikutuskanavaa”. Syynä tähän tulkitsen täysin olleen Eeron äidin aivan liian huolehtivaisen ja tiukan kasvatusmetodin, jossa ei ole ollut sijaa uusille kokemuksille, ihmisille, ajatuksille tai tunteille. Eeron säästäväisestä luonteesta kuitenkin poiketen, heittää hän romaanin lopussa äidin antaman kultaketjun mereen. Tämä symboloi minusta vielä enemmän jonkinlaista traumasta irtaantumista. Eero unohtaa sen miten aikaisemmin on toiminut ja aloittaa aivan kuin uuden toimimisen mallin.

Tämä Eeron luonteenpiirteeseen syvästi kuuluva ominaisuus näkyy myös itse tekstissä ja kerronnassa. Aivan kuin romaanin kertoja tarkoituksenmukaisesti olisi halunnut tehdä tekstistä niukkaa, yksinkertaista, säästäten liikoja yksityiskohtia kuvaavia sanoja. Kerronnassa ”säästetään” muun muassa juuri sillä, että tämä jo edellä mainitsemani ”hulluus”, joka kulkee läpi romaanin, jätetään huomioimatta, sitä ei avata, eikä tiettyjen ihmisten kohtaloita kerrota; hulluus vain on ja pysyy. Samoin kuin myös lukijaa paikoitellen häiritsevät ”aukkokohdat”, voisi nähdä myös säästäväisyytenä. Tekstin niukkuus ei kuitenkaan aina ole pahasta, vaan se voi toimia todella hyvin

ehkä kirjailijan sille tarkoittamana tyylikeinona, jättäen tekstin elämään, ja juuri näin käy Hietamiehen romaanissa *Äideistä parhain*.

5. TRAUMAATTISEN MATKAN SOVITUS

Kuulostaako metafora 'elämä on matka' tutulta? Elämä helposti koetaan käsitteellisesti matkana, johon on helppo liittää erilaisia matkaan liittyviä ilmaisuja. Myös tutkija Kai Mikkonen (2007, 286) kuvaa artikkelissaan kertomusten ymmärtämisen olevan läheisesti sidoksissa kokemukseen matkasta. Hän jatkaa, että kerronnan teoriassa matkakertomuksen piirteet ovat usein kerronnan mallina ja matka on yleisesti tunnustettu kerronnan kulttuurissamme. Jo Antiikin Kreikasta lähtien ovat matkat ja seikkailut olleet tarinoissa hyvin usein keskeisessä osassa. Kerronnan mahdollinen matka edellyttää meidän tunnistavan siinä ajan ja tilan rakenteet, joita myös kerronnaksi kutsutaan. Matkan eri vaiheet lähdöstä paluuseen tarjoavat tarinalle hyvin usein ajallisen rakenteen, joka herättää tietynlaisia odotuksia asioiden tapahtumisen suhteen. Mikkonen huomauttaa, että ehkä tämän kertomuksissa niin usein esiintyvän matkakäsitteen avulla olemme alkaneet nähdä itse elämän mutta myös sen henkisen puolen osittain matkana. Matkametafora ei ole siis vain siksi, että se on yksi kerronnantapa vaan se antaa myös keinon nähdä itse kerronnan läpi. (Mikkonen 2007, 286.)

5.1 Matka menneisyyteen

Niin kuin johdannossa toin esiin, tekee Eero mielestäni kirjeiden kautta matkan omaan menneisyyteensä. Hänen äitinsä kuoli vuonna 1988, jolloin Eero oli 55-vuotias ja ollut 23 vuotta työkyvyttömyyseläkkeellä. Jatkosodan jälkeen, Eeron palatessa takaisin Suomeen ja kotiin, he eivät äidin kanssa käyneet mitenkään lävitse kokemuksiaan. Ja oleellista on, että tätä ei tapahtunut myöhemminkään, Eeron ollessa jo aikuinen ja halukas ehkä kuulemaan ja jakamaan tuntojaan äidin kanssa noista ajoista, joita he molemmat tahoillaan tuolloin kokivat. Äidin kuoleman jälkeen tämä ”keskustelu” myös muuttuu mahdottomaksi, ennen kuin Ruotsin hautajaisvierailulta Eerolle annetaan hänen äitinsä ja ruotsalaisen kasvatusäidin käymä kirjeenvaihto. Eero ja äiti ovat aina olleet hyvin läheiset, niin kuin olen jo aiemmin tuonut ilmi, joten siksi on melko outoa, että he eivät ole käsitelleet sotalapsiaikaa. Kuin sanattomasta sopimuksesta he ovat päättäneet jättää nuo vuodet taakseen ja unohtaa ne.

Minä olin koko illan ollut kahden vaiheilla. Järki sanoi, että oli ollut tyhmää alkaa edes lukea näitä kirjeitä. Minä olin lähes täydellisesti onnistunut

unohtamaan Ruotsin reissun ja Signen. Nyt ne tulivat koko ajan mieleen, enkä oikeastaan pitänyt mistään, minkä muistin. (ÄP, 220.)

Tästä näkyy erittäin hyvin, miten kipeitä ja vaikeita nuo muistot Eerolle ovat, mutta silti häntä ajaa sisäinen palo, halu tietää miksi äiti ei kutsunut häntä jo aiemmin pois Ruotsista tai mitä äidin elämässä ylipäättään tapahtui noiden vuosien aikana. Häntä pelottaa, mutta silti tiedonhalu menneestä on niin suuri, että hänen on pakko lukea kirjeet. Kuten jo johdannossa toin esiin, on matka-käsite romaanissa keskeinen. Eero tekee romaanissa matkaa, niin konkreettisesti kuin myös mielen tasolla. Eero on romaanin nykyhetkellä matkalla Ruotsiin, ja samalla hän tekee saamiensa kirjeiden kautta matkaa takaisin menneeseen. Tällä Eeron toisella Ruotsin matkalla, hautajaisvierailumatkalla, hänen kommentit matkasta ovat melko negatiivisia. ”Tällä matkalla ei oikein mikään näyttänyt onnistuvan [--] (ÄP, 37) ja ”Ei yhtään kunnon aamua tällä matkalla (ÄP, 100). Matka-käsite on siis Eeron elämässä jotenkin koko ajan läsnä. Eero ja hänen äitinsä myös muuttivat melko paljon Eeron Suomeen paluun jälkeen. Tunsiko Eero tällöinkin olevansa taas ”matkalla” kohti uutta kotia ja asuinympäristöä, jossa alkaisi taas odotus uudesta matkasta vielä seuraavaan ja seuraavaan uuteen kotiin? Tällainen tietynlainen juurettomuus on saattanut olla myös merkittävä tekijä Eeron persoonallisuuden kehityksessä myöhemmällä iällä.

5.2 Matka minuuteen

Eero saa kirjeiden kautta selville sellaisia asioita, jotka tekevät kipeää. Nyt hän ymmärtää monta asiaa menneisyydestään. Miksi kaikki meni niin kuin meni, miksi äiti ei halunnut jutella hänen kanssaan tuosta ajasta, jonka Eero vietti ikävissään vieraalla maalla, poissa kotoa? Myös kadonneesta, todennäköisesti kuolleesta isästä puhuminen on aina ollut kiellettyä, eikä äiti ole halunnut, että Eero puhuu isästä hänelle sanaakaan. Äidille isä on ollut kuollut katoamisen jälkeen, ja vuonna 1950 tapahtuva isän siunaustilaisuus on osittain helpottava sekä Eerolle että äidille itselleen. Asia on näin saatu päätökseensä. Mistä sitten johtuu, että tämä asia on ollut äidille niin arka? Tämäkin selviää Eerolle kirjeistä osittain. Eerosta kirjeiden lukeminen tuntuu jonkinlaiselta urkinnalta, vaikka Signe itse on määrännyt kuolemansa jälkeen kirjeet Eerolle annettavaksi. Myös se, miksi Signe nimenomaan on halunnut luovuttaa Eerolle äidin ja hänen itsensä käymän hyvin henkilökohtaisen kirjeenvaihdon, on mielenkiintoinen kysymys.

En ollut uskoa silmiäni, kun luin niitä kirjeitä. Aivan kuin ne olisivat olleet minulle täysin vieraan ihmisen kirjoittamia ja vahingossa joutuneet luettavakseni. [--] Tätä ihmistä en tuntenut, vaikka kirjeitten alla aina luki Kerstin Vilenius. (ÄP, 187.)

Eero saa kirjeitä lukiessaan tietää hyvin paljon asioita uusia asioita äidistään. Hänellä ei esimerkiksi ollut aavistustakaan Ruotsissa ollessaan siitä, että äiti oli löytänyt itselleen uuden miestuttavuuden, saksalaisen upseerin, jonka kanssa suunnitteli muuttoa pois Suomesta. ”Minun puolestani äiti sai seurustella kenen kanssa halusi, kun isää ei enää ollut. Olisin sanonut saman äidillekin, jos hän olisi kertonut siitä Vaasan ajastaan.” (ÄP, 171.) Eerolle selviää kirjeestä se, että äiti jätti isän tämän tapaamansa saksalaisen upseerin takia jo ennen kuin isä oli edes kadonnut rintamalla ja tästä syystä isästä puhuminen on täytynyt olla äidille erittäin vaikeaa myöhemmin.

Eerolle saa selville myös sen paljon painavamman syyn, minkä takia äiti ei halunnut kertoa hänelle tuosta Vaasan ajasta sekä uudesta tuttavuudestaan. Syynä ei ollut pelkästään vain se, että äiti pelkäsi Eeron reaktiota uutta isäpuolta kohtaan.

Maanantaina 12.6.1944 päivätty kirje oli kummallinen. Luin sen pariin kertaan, ennen kuin ymmärsin. Sen jälkeen tuli paha olo ja minun oli pakko mennä kävelemään kannella. (ÄP, 223–224.)

Syynä on se, että äiti tarjosi kesäkuussa 1944 Eeroa Signelle. Kokonaan ja omaksi, jos Signe niin haluaisi. (ÄP, 225.) Äidillä oli suunnitelmissa muuttaa Saksaan tämän uuden tuttavuutensa kanssa ja antaa kuukausittain rahallista avustusta Signelle ja Papalle Eeron huolehdinnasta. Tämän on täytynyt olla Eerolle hyvin järkyttävä uutinen. Äiti olisi ollut valmis luopumaan hänestä kokonaan, ja hän oli vain odottanut, milloin äiti vihdoinkin kutsuisi hänet pois Ruotsista! Jotain kertoo ehkä se, että tämän kirjeen kohdan luettuaan ja kannella kävellessään tulee Eerolle mieleen ajatuksia kuolemasta mereen katsoessaan.

Hukkumiskuolema on kaikkein helpoin, niin väitetään. Kun lakkaa uimasta ja antaa vajota, niin silloin näkee kauniita värejä. Ne alkavat pyöriä renkaina ja sitten vain vajoaa sellaisen renkaan lävitse pehmeään pimeyteen. Ei vain pidä alkaa riuhtoa ja vastustella, meri ottaa lempeästi lapsensa takaisin. Minua on aina viehättänyt tieto, että ihmisen veren koostumus on samanlainen kuin meriveden. Molemmista löytyy samoja mineraaleja. Olen miettinyt sitä monta kertaa. (ÄP, 225.)

Miten pahalta yksilöstä voikaan tuntua saadessaan tietää, että hänet on petetty, että hän on luottanut ja elänyt koko elämänsä ihmisen kanssa, joka olisi ollut valmis pettämään hänet? Täinäsuuntaiset kuolemisajatukset Eerolta ovat mielestäni kuitenkin yllättäviä, hän on kuitenkin melko vakaa ja järkevä mies. Tällaisten ajatusten esille tulo kertoo minusta hyvin Eeron syvästä järkytyksen, hämmästyksen ja tuskan määräst, mitä tiedon ymmärtäminen on saanut hänessä aikaan. Eero on kerran aiemminkin viitannut *suoraan* kuolemaan ja itsemurhaan, hänen armeijaoloaikanaan. Tuo aika oli Eerolle piinaavaa kärsimystä muiden otettua hänet hampaisiinsa hajuongelman takia.

Tuolloin hän totesi: ”Niistä yksi veti itsensä kasarmirakennuksen vintillä hirteen. Ikinä en ole ollut niin lähellä samaa ajatusta kuin silloin kesällä Hennalassa.” (ÄP, 164.)

Eero ei lue edes loppuun kaikkia kirjeitä – ei ole enää syytä. Eeron matka, tietyn elämänvaiheen matka, päättyy siihen, kun hän romaanin lopussa ottaa kaulastaan äidin hänelle antaman kultaketjun ja antaa sen valua mereen. Tämän voisi nähdä vertauskuvana sille, että hän jättää menneisyyden taakseen ja päästää siitä lopullisesti irti. Ehkä kasvatusäiti Signe oli antanut kirjeet Eerolle luettavaksi nimenomaan siksi, että hän saisi lopulta tietää, mitä silloin sodan aikana oikeasti Suomessa äidille tapahtui. Kasvatusäiti ehkä aavisti, että noin vaikeaa asiaa ei Eeron äiti koskaan itse tulisi ottamaan esille. Omasta lapsesta luopuminen on varmasti vaikeinta, mitä voisi ajatella yksilön elämässä. Eeron äiti oli kuitenkin aikoinaan harkinnut vakavasti tätä vaihtoehtoa saksalaisen upseerin tähden. Tämä on ollut varmasti äidille myöhemmin hyvin kipeä ja vaikea asia, eikä hän ole sitä halunnut sen koomin enää muistella. Kasvatusäidin mielestä Eerolla on kuitenkin ollut oikeus tietää totuus. Vaikka Eeron mielikuvat äideistä parhaimmasta nyt osittain varmasti kariutuvat, näen tiedon olleen Eeron psyyken kannalta kuitenkin eheyttävä kokemus. Voisi nähdä hänen ikään kuin tekevän tässä sovinnon menneisyytensä kanssa. Niin kuin Stettbacher (1992, 133) toteaaakin, on anteeksiantaminen jostakin luopumista, ja kun yksilö antaa toiselle anteeksi, hän ei enää halua maksattaa toisella tämän aiheuttamaa vääryyttä eikä hän kanna kaunaa tai kostonhalua. Myös Knuutila tuo esiin väitöstutkimuksessaan, että ainoa reitti ulos surusta ja trauman aiheuttamasta jälkitilasta on ottaa itse voimakas emotionaalinen asema suhteessa traumaattiseen kokemukseen, kuten Hietamies ottaa romaanissaan muun muassa päähenkilönsä Eeron kautta, vaikka vain kuvitteellisella kuoleamisen ja unohtamisen tasolla (Knuutila 2009, 244).

5.3 Lukijan matka

Katariina Eskola mainitsee artikkelissaan (1995), että kaunokirjallisten teosten vastaanotosta käytetään erilaisia termejä riippuen siitä mistä suunnasta prosessia katsellaan. Voidaan erottaa kolme erilaista tyyppiä, joita ovat: kirjallisuuden kulutus (tässä tarkastellaan kuinka paljon kirjoja yhteiskunnassa lainataan, ostetaan ja luetaan), kirjojen käyttö (tässä ihmisten lukemista ja kirjojen hankintaa tarkastellaan taas yhtenä osana yksilön arkielämää) ja viimeisenä kirjallisuuden reseptio-tyyppi, jossa mennään näiden kahden edellä mainitun, kulutuksen ja käytön, taakse. Kirjallisuuden reseptio nostaa esiin kysymyksen lukijan ja itse tekstin vuorovaikutussuhteesta, siitä minkälaisen merkityksen teksti lukijalle tuottaa ja myös sen edellytyksistä ja ehdoista. (Eskola 1995, 163). Tässä kappaleessa lähestynkin Hietamiehen romaania hiukan kirjallisuuden reseption näkökulmasta, kirjallisuuden kommunikointiin kuuluvasta teosten vastaanotosta käsin. Haluankin lyhyesti tuoda

ilmi sen, mikä vaikutus Hietamiehen romaanilla on ollut lukijoihinsa, ehkä saman kokemuksen läpikäyneisiin ihmisiin, vai onko mitään vaikutusta ylipäätään ollut. Miten suuri yleisö otti romaaniin aikoinaan vastaan ja miten menestynyt tämä Heikki Hietamiehen romaani on ylipäätään myynnillisesti ollut?

Miksi me ylipäätään sitten luemme fiktiivisiä romaaneja tai kertomuksia? Lisa Zunshine (2006) nostaa esille sen, että fiktiivinen teksti auttaa meitä suuntamaan tunteitamme ja käsityksiämme monille uusille ja erilaisille väylille. Se tuo meille lisää ymmärrystä tai uutta tietoa ja antaa myöskin mahdollisuuden kirkastaa ajatuksiamme eettisessä mielessä, mutta se voi tuoda myös täysin uusia merkityksiä jokapäiväiselle olemassaolollemme. (Zunshine 2006, 164.) Jokainen teksti ei ehkä saa meissä aikaan juuri näitä reaktioita, mutta on esitetty, että lukijalla on tapana aina samaistua jollain tapaa lukemaansa teokseen ja nimenomaan tämän samaistumisen kautta kohtaavat tekstin esteettisesti välittynyt maailma ja lukijan oma arkimaailma. (Eskola 1995, 183.) Sekä Klaus Härön ohjaaman elokuvan ja sitä kautta pinnalle taas tulleen Hietamiehen romaanin menestys piileekin juuri tässä; niiden kyvyissä saada vastaanottaja samaistumaan tapahtumiin, tuomaan ne lähelle itseä. Myös Markku Lehtimäki (2009) painottaa artikkelissaan sitä, että kertomus on tapa välittää tietoa maailmasta, yksilön inhimillisestä kokemuksesta ja siitä, että inhimillinen toimija ja tälle tapahtuvat muutokset tarinan tilassa ja paikassa ovat nimenomaan kertomuksenkäsitteen kannalta hyvin keskeisiä. Lehtimäki mainitsee Maria-Laure Ryanin (2004), jonka mukaan narratiivisuus ei ole puhtaasti vain tekstuaalista ja näin kielellisellä tasolla määriteltävissä oleva vaan pikemminkin se on mentaalinen kuva tai konstruktio, jonka tekstin sen hetkinen tulkitsija rakentaa siihen. (Lehtimäki 2009, 40–41.) Jokainen meistä lukijoista on siis oma yksilöllinen persoonansa, joka omien kokemustensa kautta tulkitsee lukemaan tekstiä ja antaa sille omat merkityksensä.

Kuten tutkielmani johdannossa toin esiin, on Heikki Hietamiehen romaani noussut enemmän pinnalle siihen perustuneen Klaus Härön elokuvan ansiosta vuonna 2005. Elokuva ja romaani muistuttavat juonellisesti hyvin löyhästi toisiaan. Molemmissa päähenkilönä on pieni Eero-niminen poika, joka lähetetään sotalapseksi Ruotsiin. Hietamiehen romaanin voisi sanoa kääntyvän paikoitellen päähenkilön sairaskertomuksen kuvailun puolelle, kun taas romaaniin vapaasti perustuva elokuva kulkee tyystin omia polkujaan. Itse myös elokuvan nähneenä voin sanoa romaanin olevan mielestäni mielenkiintoisempi ja nimenomaan päähenkilön ”sairaskertomuksen” kuvailun vuoksi ajatuksia herättävämpi. Romaanissa päähenkilön luonteen sekä ruumiin omituisuudet, joita itse pidän trauman merkkeinä, kuvataan hyvin ja niille annetaan selkeästi tilaa, kun taas elokuva hylkää nämä melkein kokonaan. Kriitikot ovat nostaneet kansainvälisestikin

menestyneen elokuvan itse alkuperäisteosta enemmän esille ja siitä löytyy hyvin paljon lähinnä positiivisia arvosteluja, romaanista arvosteluja löytyi jonkun verran, mutta vain Otavan kustantamon arkistosta. Itse elokuvasta Hietamies on saanut ylitsevuotavan positiivista palautetta, vaikka hän muistuttaakin, että hänen oma osuutensa itse elokuvan tekoon oli melko pieni. Hietamieheltä kysyttiin ohjaajien taholta mielipiteitä lähinnä elokuvan juonikäännteisiin. (Kuisma 2005.)

Yhdestä artikkelista käy selväksi, että Hietamiehen romaania ennen elokuvan tekoa oli myyty noin 10 000 kappaletta. Artikkelin teko hetkellä 2009 myynti oli jo reilusti kaksinkertaistunut, eli romaanin elokuvaksi muuttaminen oli nostanut runsaasti kiinnostusta myös alkuperäisteosta kohtaan. Hietamiehen romaanista *Äideistä parhain* on tällä hetkellä menossa 5. painos. On myös mahdollista, että filmatisointi lisää kirjailijan muidenkin kirjojen myyntiä. (Hyttinen 2009.) Kun romaanin valkokankaalle tuonnissa siis onnistutaan, tietää tämä kirjailijalle melko varmasti menestystä. Tämä ei kuitenkaan ole mikään itsestäänselvyys vaan täysin teos kohtaista. Hietamiehen romaani ja siihen perustuva elokuva ovat fiktiivisiä, mutta juonet pohjautuvat kuitenkin molemmissa todelliseen Suomeen kansakunnan historiaan. Ehkä tästä syystä on Klaus Härön elokuvaohjaus ollut myös suositumpi, visuaalisuuden tuodessa koskettavat tapahtumat entistä lähemmäksi vastaanottajaa, samaistumisen näin syventyessä. Kuten myös toteavat Mari Hatavaara, Markku Lehtimäki ja Pekka Tammi (2010, 12): ”Esimerkiksi elokuva tuottaa monella tapaa täydemmän illuusion toimivista ja kokevista henkilöistä kuin kirjoitettu teksti.”

Hietamiehen romaanissa kuvattu Eeron tarina on nähty myös näyttämöllä helsinkiläisessä Teatteri Avoimissa Ovissa, jossa se oli menestys koskettaen monia sotalapsia ja –orpoja. (Sopanen 2004, 74.) Tietoa sotalasten tunteista itse elokuvaa kohtaan löysin heidän omilta kotisivuiltaan, missä oli maininta elokuvan ensi-illasta, jossa elokuvaa oli katsottu nenäliinat kourassa. Tunteet olivat siis olleet herkässä. (Mielonen 2007.) Löysin romaanista jonkin verran kirja-arvosteluja Otavan kustantamon arkistosta ja useimmissa niistä kirja oli otettu vastaan positiivisesti. Muun muassa Jouko Varonen kehuu romaania viiltäväksi, ja sanoo Hietamiehen olevan aihevalinnan nero, joka taiturimaisesti osaa leikata tekstiä nykypäivän ja menneisyyden välillä (1992, 16). Sylvi Nieminen, entinen sotalapsi hänkin, sanoo juuri Hietamiehen romaanin olleen se sysäys, joka antoi hänelle luvan puhua kielteisistäkin sotalapseuteen liittyvistä asioista (Paasilehto 1993, 8). Hietamiehen romaanilla, mutta myös muilla siitä osansa ammentavilla

taiteenlajeilla voisi sanoa siis olleen vaikutusta sekä entisiin sotalapsiin että myös muihin yksilöihin.

Minusta lukija tekee Hietamiehen romaania lukiessaan silmiä avaavan matkan pienen pojan mieleen ja muistoihin, joita sama, jo aikuiseksi kasvanut kertoja kuitenkin hiukan värittää. Lukijana tunnen suurta sympatiaa Eeroa kohtaan, joka vielä romaanin viimeissäkin lauseessa saa tuntea olevansa erilainen, ulkopuolinen. Vaikka hän on ehkä omissa silmissään päässyt kirjeiden lukemisen ja repimisen kautta tasoihin menneisyytensä kanssa, edustaa hän edelleen ulkopuolisille erilaisuutta ja outoutta. Mielenkiintoisen romaanista tekee sen lapsenomaisen suorasukaisuus. Lukijalle saattaa myös välittyä kuva kertojan, Eeron, yksinkertaisuudesta. Eero tuntuu välillä olevan neuroottinen erakko, jonka omituisuudet tuntuvat rajoittavan liikaakin hänen elämäänsä. Hän on supisuomalainen mies, joka kertoo asiansa sitä sen kummemmin värittämättä hienoilla tilpehööreillä ja sivulauseilla. Romaanin tyyli toimii tässä kontekstissaan kuitenkin hienosti; yksinkertaistaen asioita mutta kuitenkin syvästi eläytyen päähenkilön kohtaloon pääsee teos syvälle yksilön mielen kätköihin. Kerronnan lakonisen pelkistyksen alta on Hietamies osannut tuoda kuitenkin esiin myös Eeron toisen puolen; Eero on myös sydämellinen ihminen, joka ei halua tuottaa toiselle pahaa mieltä ja ajattelee asioita tunteella, tämäkin kenties johtuen hänen lapsuudestaan? Tästä luonteenpiirteestä esimerkkinä seuraavat tapahtumat. Eeron mennessä aikuisena Ruotsiin hautajaisvierailulle, hän tapaa sattumalta erään vanhan naisen, joka oli hänen Ruotsissa olonsa aikana kasvatusvanhempien naapuri. Tämä nainen keitti silloin aikoinaan Eerolle hyvää kaakaota ja Eero sanoo sen. ”[–] Mummo tuli iloisen näköiseksi, kun kehuin. Muuta kehumista en siihen hätään muistanut” (ÄP 17). Toinen vastaavanlainen tapahtuma sattuu samalla reissulla hotellissa, jossa Eero tiuskaisee hotellin virkailijalle tylästi, ja pyytää sitä myöhemmin anteeksi runsaan juomarahan kera. Eerolta löytyy myös jonkinlaista ajattelevaisuutta ja kunnioitusta, joka näkyy seuraavassa tilanteessa. Kasvattiäidin hautajaiset Ruotsissa on vietetty ja heti seuraavana päivänä kasvattiäidin poika Erik on purkamassa navettaa, ilmeisestikin jo toteuttamassa omia suunnitelmiaan maa-alueelle. Eeron mielestäni hän käyttäytyy uskomattomasti, olisihan hän voinut vaikka viikonlopun yli odottaa. (ÄP, 101.) Eeron voisi kuvitella olevan kaikesta menneestä suuttunut ja katkera ihminen, mutta tuntuu häneltä kuitenkin kaiken kokemansakin jälkeen löytyvän lämmin ja ajatteleva sydän.

6. PÄÄTÄNTÖ

Tutkielmassani olen tuonut ilmi, että sotalapsena oleminen vieraalla maalla on aiheuttanut romaanin päähenkilö Eerolle monia trauman kokemisesta kertovia piirteitä ja miten nämä piirteet ovat myös tekstin tasolla ilmenneet. Sotalapsien traumojen syntymisiin ovat vaikuttaneet monet eri asiat. Myös se, miten ne oireet varsinaisesti käytännössä ilmenevät ja mitä ne ovat, on hyvin yksilöllistä. Näihin trauman oireiden syntymiseen ovat vaikuttaneet varmasti myös kohdemaan olosuhteet, jotka eivät läheskään kaikille lapsille olleet aina samanlaiset, niin kuin aiemmin olen tuonut myös ilmi.

Olen tuonut tutkielmassani esiin sitä, miten trauma ilmenee itse romaanin kerronnassa, tekstin tasolla. Esitän, että trauma näkyy kerronnassa ja tekstissä muun muassa tiettyjen sanojen toistona. Toin aikaisemmin tutkielmassani esiin Sirkka Knuutilan traumafiktioon liittyvän toiston piirteen, joka on siis havaittavissa myös tutkimani romaanin kerronnassa. Tekstin päähenkilön lähellä olevia ihmisiä vainonnut ”hulluus” on tarttunut romaanin kuluessa myös itse päähenkilöön. Teksti tuo tätä suorasti esiin hullusanan toistona, mutta myös vaikenemalla sen taustoista; miksi jotkut romaanin henkilöt ovat hulluja, mikä on heidän taustansa? Knuutila on nostanut tutkimuksissaan myös vaikenemisen yhdeksi koetusta traumasta kertovaksi piirteeksi, toin tämän esiin tutkielmani luvussa 1. Romaanissa korostuvat myös muutamat päähenkilöön aisteihin liittyvät ominaisuudet, muun muassa hajuaisti ja ylipäättään hajut. Tässä toisto liittyy siis päähenkilöön suurimpaan traumasta kertovaan piirteeseen; hyvin herkkään hajuaistiin. Kun traumatisoitumista ja traumaa ei tuoda suoraan kerronnassa esiin, pyrkii teksti tekemään sen itse juuri toistopakon myötä. Se tuo näin esiin sanat haju ja tuoksu, jotka toistuvat romaanin aikana lukemattomia kertoja. Romaanissa toistopakko liittyy myös äidin hokemaan mantraan: ”Minulla on sinut ja sinulla on minut”. Tätä äiti hokee pojalleen loitsun tavoin. Äidin epäterveen tiukka suhde poikaan on vaikuttanut hyvin paljon Eeron luonteeseen, käyttäytymiseen sekä hänen kokemusmaailmansa kehittymiseen. Myös Knuutilan mainitsemat aukot tulevat esiin kerronnassa liittyen päähenkilön kokemaan traumaattiseen kokemukseen/kokemuksiin.

Olen pyrkinyt tutkielmassani tuomaan esiin päähenkilö Eeron käytöksestä ilmeten, että yksi trauman syntymisestä kertova oire muun muassa henkilön jatkuva tietoinen tai tiedostamaton yritys palata trauman ajankohtaan. Eero mielestäni tiedostamattaan tahtoo palata oman traumansa juurille, etsimällä muille henkilöille tapahtuneita vastaavia asioita, joko esimerkiksi lehtileikkeistä tai onnettomuuspaikoilla vierailuista. Ennen traumasta parantumista on

Eeron pystyttävä kuitenkin kohtaamaan patoutuneet muistot ja ymmärtämään traumansa taustat. Tähän Eero myös pääsee kirjeiden ja niiden sisältämän arvokkaan tiedon ansiosta; kipeät ja haudatut muistot on kohdattava ja niistä selvittävä. Tästä vasta voidaan todeta alkavan Eeron traumasta parantumisen mutta myös hänen identiteettinsä eheytyksen. Aikaisemmin mainitsin Salli Saaren tuoneen teoksessaan ilmi sen, miten tärkeä on saada traumaattinen tapahtuma työstetyksi yhdeksi osaksi yksilöä. Tavoitteena onkin, että kokemusta ei ole kielletä eikä torjuta vaan hyväksytään se osaksi itseä. Juuri tähän pisteeseen pääsee Eero romaanin lopussa.

Kuten aiemmin toin ilmi, on kirjoittaminen toiminut kirjailija Heikki Hietamiehelle terapeutisena oman itsensä eheyttämisenä. Entä ne muut, joilla tähän ei ole ollut mahdollisuuksia? Kukaan ei voi tietää, montako vanhusta, entistä sotilasta, edelleen tänäkin päivänä painii näiden vaikeiden ja osittain syvälle sisään kätkeytyneiden muistojen kanssa. Toivottavasti Heikki Hietamiehen kaltaiset rohkeat kirjailijat ja heidän tuottamansa tekstit auttavat ainakin osittain näitä ihmisiä vihdoin kohtaamaan nuo menneisyyden kipeätkin muistot. Hietamies lainaa romaaninsa nimeksi monille aikoinaan tutuksi tulleen laulun nimeä, mutta hänen sitaattinsa voi romaanin lukemisen jälkeen käsittää pelkästään ironisesti. Eeron biologinen äiti on siis tavallaan romaanin kantava voima, jonka ympärille asiat keskittyvät, ja jolla on lupa tehdä asioita parhaaksi katsomallaan tavalla. Eero on kuin sätkynukke, jonka naruista äiti vetee ja Eero toimii kuten häntä käsketään, niin lapsena kuin vielä aikuisenakin. Päähenkilön Eeron äiti yrittää läpi romaanin selittää toimineensa pelkästään poikansa parasta ajatellen, mutta tuhoaa väijäämättä pojan itsenäisyyden ja mahdollisuudet kasvaa miehuuteen. Hietamiehen romaanissa ei ole lainkaan tätä ”äideistä parhaita”, on vain kaksi hyvin erilaista äitiä, jotka toimivat omien tarkoituksensa mukaisesti niinkään ajattelematta lapsen parasta. Isyys ja isät jäävät romaanissa hiukan syrjään, vaikka tavallaan isien ”paremmuus” korostuu vertailtaessa kahta huonoa äitiä ja kahta hyvää isää, Eeron biologista isää ja sijaisperheen Pappaa. Hietamiehen ironinen sitaatti paljastuukin siis hyvin tarkoituksenmukaiseksi ja osuvaksi.

Mutta kuten Knuutila (2006, 23) toteaaakin: ”Kaikki olemme todellisuuden haavoittamia jollakin tavoin ja johonkin määrään asti, mutta kaikki eivät koe katastrofia”. Me kaikki koemme kyllä vakavia ja yksilöä järkyttäviä mullistuksia elämämme aikana, mutta sotilapsille tämä riisto pois omilta juuriltaan, omaisten läheltä, on ollut jotain niin vakavaa, että meidän sitä kokemattomien henkilöiden on sitä lähes mahdotonta ymmärtää. Mutta me haluamme yrittää ymmärtää, edes vähän. Anne Whiteheadin (2004, 68) sanoin: ”Historia on valmis ja suljettu. Sillä välin kun muisti pitää kiinni menneestä avautuvat uudet tulevaisuuden mahdollisuudet.”

LÄHTEET

Kohdeteksti

Hietamies, Heikki (2008) *Äideistä parhain*. Helsinki: Otava.

Painetut lähteet

Christianson, Sven Åke (1994). *Traumatiska minnen*. Stockholm: Natur & kultur.

Cohn, Dorrit (2006). *Fiktio mieli*. Suom. Paula Korhonen... [et al.]. (The distinction of fiction, 1999). Helsinki: Gaudeamus.

Dunderfelt, Tony (1999). *Elämäkaaripsykologia*. Porvoo: WSOY.

Eskola, Katariina (1995). ”Kaunokirjallisuuden vastaanoton analyysi ja tulkinta.” Teoksessa *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Toim. Klaus Mäkelä. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Freud, Sigmund (1999). *Unien tulkinta*. Suom. Erkki Puranen. (Die Traumdeutung, 1942) Helsinki: Gummerus Kustannus.

Hatavaara, Mari, Lehtimäki, Markku & Tammi Pekka (2010). ”Johdanto.” Teoksessa *Luonnolliset ja luonnottomat kertomukset, jälkiklassisen narratologian suuntia*. Toim. Mari Hatavaara, Markku Lehtimäki & Pekka Tammi. Helsinki: Hakapaino.

Hosiaislouma, Yrjö (2003). *Kirjallisuuden sanakirja*. Helsinki: WSOY.

Hämäläinen, Kari (1997). ”Hietamies kirjoitti oman sotansa pois.” *Kaakkois-Suomen sanomat*, nro. 82/1997, 3.

Kacandes, Irene (2005). ”Trauma theory.” Teoksessa *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory*. Toim. David Herman, Manfred Jahn ja Marie-Laure Ryan. London: Routledge.

Kalliopuska, Mirja (2005). *Psykologian sanasto*. Helsinki: Otava.

Kavén, Pertti (2004). *70 000 pientä kohtaloa: Suomen sotalapset*. Viro: Sahlgrenin kustannusliike Oy.

Kavén, Pertti (2010). *Humanitaarisuuden varjossa. Poliittiset tekijät lastensiirroissa Ruotsiin sotiemme aikana ja niiden jälkeen*. Helsinki: Oy Nord Print Ab.

Knuuttila, Sirkka (2006). ”Kriisistä sanataiteeksi: traumakertomusten estetiikka.” *Avain*, nro 4/2006, 22–41.

Koivisto, Risto (2006). ”Sotalapseksi lähetetyiltä ei mielipidettä kysytty”. *Sampo*, nro 30.3.2006, 2.

Lehtimäki, Markku (2009). ”Fiktiivisen kertomuksen analyysi ja tulkinta.” Teoksessa *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen*. Toim. Samuli Hägg, Markku Lehtimäki & Liisa Steinby. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Levin, Peter A. (2008). *Kun tiikeri herää – Trauma ja toipuminen*. Suom. Immo Pekkarinen. (Waking the Tiger: Healing Trauma - The Innate Capacity to Transform Overwhelming Experiences, 1997) Oulu: Traumaterapiakeskus.

Liikkanen (Edwardsen), Annu (1995). *Lappu kaulassa. Sotalapset. 70 000 suomalaista sotalasta 1939–1946*. Helsinki: Inter Terras.

Majava, Heikki, Suomalainen, Sinikka & Varpio, Paavo (2003). ”Kärsivä lähimmäisyys: mielen sairaus, itsemurha ja omaiset.” Teoksessa *Trauman monet kasvot. Psykkinen trauma sisäisenä kokemuksena*. Toim. Soili Haaramo & Kirsti Palonen. Helsinki: Therapie-säätiö.

Mikkonen, Kai (2007). “The ’Narrative is Travel’ Metaphor: Between Spatial Sequence and Open Consequence”. *Narrative*, nro. 15.3.2007, 286–305.

Paasilehto, Ritva (1993). ”15 vuoden kylämatka”. *Etelä-Suomen Sanomat*, nro. 12.6.1993, 8.

Punamäki, Raija-Leena (2003) ”Kiintymissuhteen ja traumaattisen kokemuksen yhteys.” Teoksessa *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen*. Toim. Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland. Helsinki: WSOY.

Pykäläinen, Päivi (1996). *Sotalapset: Tutkimus sotalasten kokemuksista ja elämänvaiheista*. Opinnäyte, erikoistyö. Turku: Turun terveydenhuolto-oppilaitos, Hoitotyön koulutusyksikkö.

Rimmon-Kenan, Slomith (1991). *Kertomuksen poetiikka*. Suom. Auli Viikari. (Narrative fiction: contemporary poetics, 1983). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Saari, Salli (2003). *Kuin salama kirkkaalta taivaalta: kriisit ja niistä selviytyminen*. Helsinki: Otava.

Schulman, Gustav (2003). ”Sietämättömän kestämisestä eheytymiseen. Objektin sisällyttämiskyky ja trauman integrointi.” Teoksessa *Trauman monet kasvot. Psykkinen trauma sisäisenä kokemuksena*. Toim. Soili Haaramo & Kirsti Palonen. Helsinki: Therapie-säätiö.

Serenius, Mona (2003). ”Muistin taistelu unohdusta vastaan. Suomalaisten sotalasten näkemyksiä lapsuuden erokokemusten vaikutuksista.” Teoksessa *Trauman monet kasvot. Psykkinen trauma sisäisenä kokemuksena*. Toim. Soili Haaramo & Kirsti Palonen. Helsinki: Therapie-säätiö.

Siltala, Pirkko (2003). ”Ruumiillinen sairaus traumana.” Teoksessa *Trauman monet kasvot. Psykkinen trauma sisäisenä kokemuksena*. Toim. Soili Haaramo & Kirsti Palonen. Helsinki: Therapie-säätiö.

Sopanen, Teija (2004). ”Sotalapsien ja -orpojen puheenvuoro.” *Seura*, nro.11/2004, 74.

Steinby, Liisa (2009). ”Kertomuksen tiedollinen ulottuvuus.” Teoksessa *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen*. Toim. Samuli Hägg, Markku Lehtimäki & Liisa Steinby. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Stettbacher, J.Konrad (1992). *Kärsimyksen mielekkyys: Traumaattisten kokemusten parantava kohtaaminen*. Suom. Leena Vallisaari. Porvoo: WSOY.

Takala, Heikki & Joensuu, Jyrki (2000). *Joka kodin suuri lääkärikirja*. Helsinki: Otava.

Varonen, Jouko (1992). ”Heikki Hietamies luotaa sotalapsen muistoja”. *Lalli*, nro. 19.11.1992, 16.

Whitehead, Anne (2004). *Trauma fiction*. Edinburgh : Edinburgh University Press.

Zunshine, Lisa (2006). *Why we read fiction : Theory of Mind and the Novel*. Columbus (Ohio): Ohio State University Press.

Sähköiset lähteet

Hyttinen, Kai (2009). ”Miten kirja päättyy valkokankaalle?” *MTV3*.

<http://www.mtv3.fi/uutiset/kulttuuri.shtml/miten-kirja-paatyy-valkokankaalle/2009/02/803912>

Tarkistettu 10.4.2012.

Knuuttila, Sirkka (2009). *Fictionalising trauma: The Aesthetics of Marguerite Duras's India Cycle*.

Helsinki: Helsinki University Press. Käytetty sähköistä versiota: [http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-](http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-92-6405-6)

[92-6405-6](http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-92-6405-6). Tarkistettu tammikuu 2012.

Kuisma, Tiina (2005). ”Sotalapsen tuska elokuvaksi.” *Turun Sanomat*.

<http://www.ts.fi/kulttuuri/1074074281/Sotalapsen+tuska+elokuvaksi> Tarkistettu 10.4.2012.

Mielonen, Ulla (2007). ”10-vuotishistoriikki.” *Sotalapset Ry*. <http://www.sotalapset.fi/56>

Tarkistettu 10.4.2012.

Saintula, Teemu (2010). ”Heikki Hietamies sai sotatraumansa vasta Ruotsissa”. *Etelä-Saimaa*

artikkelitietokanta. <http://www2.lappeenranta.fi/lehtitietokanta/artikkeli.php?id=14354> Tarkistettu

26.4.2012.

Trauma (2010). *EDMR- yhdistys. Europe Association*. <http://www.emdr.fi/trauma.html> Tarkistettu

26.3.2012.